

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (ΠΜΣ)

«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: «Η ερμηνεία της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης για τα εγκλήματα μίσους και η σύγχρονη ελληνική νομοθεσία»

Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας: Κωνσταντίνα - Μαρία Κωνσταντίνου
(Α.Μ.:3214Μ013)

Τριμελής Επιτροπή: Ε. Λαμπροπούλου (Επιβλέπουσα Καθηγήτρια), Γ. Νικολόπουλος, Ι. Τσίγκανου (Μέλη Επιτροπής)

Ημερομηνία Υποβολής Εργασίας: 1 /11 /2016

Ημερομηνία Υποστήριξης Εργασίας: 23 /11 /2016

Αθήνα, 2016

Ευχαριστίες

Είμαι ιδιαίτερα συγκινημένη και χαρούμενη για όλες αυτές τις γνώσεις και εμπειρίες που μου προσέφερε το Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Πιο πολύ, όμως, είμαι ιδιαίτερα υπερήφανη για το συγκεκριμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών. Μου δόθηκε η ευκαιρία να διευρύνω τις γνώσεις μου πάνω στο αντικείμενο, να γνωρίσω εξαιρετικούς συναδέλφους και να λάβω μέρος σε αξέχαστες δραστηριότητες.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα Καθηγήτριά μου, κ. Έφη Λαμπροπούλου για την άριστη συνεργασία μας, τις γνώσεις με τη μορφή διατύπωσης προβληματισμών, τη θετική διάθεσή της όσον αφορά τη στάση της προς το πρόσωπό μου και τη παροχή του χρόνου της αλλά και για την άμεση ανταπόκρισή της σε οποιοδήποτε ερώτημά μου.

Ευχαριστώ θερμά όλους / όλες τους / τις καθηγητές / καθηγήτριες του Μεταπτυχιακού Προγράμματος και ιδιαιτέρως τα μέλη της Επιτροπής μου, κ. Ι. Τσίγκανου και κ. Γ. Νικολόπουλο, για τη διάθεση να βοηθήσουν βιβλιογραφικά, υποστηρικτικά και για την αμεσότητα – διακριτικότητα, ταυτόχρονα, με την οποία τη πραγματοποίησαν. Είναι χαρά και τιμή να έχεις τέτοιους καταξιωμένους επιστήμονες και να συνεργάζεσαι μαζί τους.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και ειδικά τον πατέρα μου, ο οποίος ήταν πάντα παρών στις πανεπιστημιακές ανάγκες και ερωτήσεις μου. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω μερικούς φίλους επώνυμα (την Ευτυχία Μπασδέκη και τον Γιώργο Τζουλιαδάκη) και ανώνυμα – εκείνοι γνωρίζουν τους λόγους. Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στις αδερφές μου, Ράνια και Βίκυ και στον πρώτο ανηψιό μου, τον Μάξιμο - Εμμανουήλ, που, χωρίς τη ψυχολογική (υπο)στήριξή τους, δεν θα τα κατάφερνα αλλά ούτε και θα συνέχιζα.

Αθήνα, 2016

Πίνακας Περιεχομένων

<i>Ευχαριστίες</i>	σελ. 2
<i>Πίνακας Συντομογραφιών</i>	σελ. 5
<i>Περίληψη</i>	σελ. 6
<i>Εισαγωγή</i>	σελ. 8
A' ΜΕΡΟΣ	σελ. 10
<u>Κεφάλαιο 1^ο : Ιστορικές και κοινωνικές προϋποθέσεις για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των εγκλημάτων μίσους</u>	σελ. 12
1.1. Νεωτερικότητα	σελ. 18
1.1.A. Διαφωτισμός και κοινωνικά κινήματα.....	σελ. 18
1.1.B. Ο ρόλος του ιδεολογικού ρατσισμού στις ανθρώπινες κοινωνίες στον 20 ^ο αιώνα.....	σελ. 27
1.2. Μετανεωτερικότητα ή Ύστερη Νεωτερικότητα	σελ. 31
1.2.A. 21 ^ο ς αιώνας και εννοιολογικές διαφοροποιήσεις.....	σελ. 31
1.2.B. Εμφάνιση της έννοιας της «ρητορικής του μίσους» (hatespeech) εκτός και εντός Διαδικτύου (cyberhate)	σελ. 33
<u>Κεφάλαιο 2^ο : Η ερμηνεία της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης για τα εγκλήματα μίσους</u>	σελ. 37
2.1. Η θεωρία του Thorsten Sellin	σελ. 41
2.1.1. Η ερμηνεία της θεωρίας του Thorsten Sellin για τα εγκλήματα μίσους	σελ. 44
2.1.1.A. Η πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ ατόμων ή ομάδων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση και την ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς.....	σελ. 45
2.1.1.B. Η ένταση της πολιτισμικής σύγκρουσης αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης των εγκλημάτων μίσους	σελ. 56
2.1.1.Γ. Η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα ενισχύει τη πολιτισμική σύγκρουση αφ' ενός και αυξάνει τις πιθανότητες εγκλημάτων μίσους αφ' ετέρου	σελ. 62
Συμπεράσματα Α' Μέρους.....	σελ. 66

<i>B' ΜΕΡΟΣ</i>	σελ. 75
<u>Κεφάλαιο 1^ο : Η (σύγχρονη) νομοθεσία για τα εγκλήματα μίσους</u>	σελ. 75
1.1. Η ελληνική νομοθεσία μέσα από τις Οδηγίες και Αποφάσεις – πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης	σελ. 78
1.2. Νομοθεσία των ΗΠΑ	σελ. 87
<u>Κεφάλαιο 2^ο : Μια ανάγνωση της ελληνικής νομοθεσίας υπό το πρίσμα της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης και ειδικότερα ζητήματα εφαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας</u>	σελ. 93
2.1. Οι θεωρητικές προτάσεις / υποθέσεις	σελ. 94
2.2. Έρευνες και Ερμηνεία - Επισκόπηση συλλογής δεδομένων.....	σελ. 108
2.3. Προβλήματα Θεωρητικής Έρευνας	σελ. 124
Συμπεράσματα Β' Μέρους	σελ. 127
<i>Γ' ΜΕΡΟΣ : Γενικά Συμπεράσματα</i>	σελ. 130
Βιβλιογραφία	σελ. 135
Διαδικτυακές πηγές	σελ. 143

Αθήνα, 2016

Πίνακας Συντομογραφιών

ADL	Οργανισμός κατά της Δυσφήμισης
αρ.	Αριθμός
άρ.	Άρθρο – α
Βλ.	Βλέπε
ColourYouth	Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας
ECRI	Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας
εδ.	Εδάφιο
ΕΕΔΑ	Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΕΚΚΕ	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου - Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
FBI	Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Ερευνών
ΦΕΚ	Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
FRA	Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
κ.ά	Και άλλα
κτλ.	Και λοιπά
κ.ο.κ	Και ούτω καθεξής
LGBTQ	Lesbian Gay Bisexual Transgender Queer
Λ.χ	Λόγου χάριν
MME	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
μ.Χ	Μετά Χριστόν
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ν.	Νόμος
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ό.π.	Όπου παραπάνω
OSCE – ODIHR	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη - Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
παρ.	Παράγραφος
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Π.χ	Παραδείγματος χάριν
π.Χ	Προ Χριστού
σ.	Σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Ευρώπης
υποσημ.	Υποσημείωση

Αθήνα, 2016

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αναδείξει τον επιστημολογικό χαρακτήρα των εννοιών που απαρτίζουν το ιστορικό φαινόμενο των εγκλημάτων μίσους και τα ζητήματα που ανακύπτουν από τη μελέτη της ελληνικής αντιρατσιστικής νομοθεσίας και της νομοθεσίας των ΗΠΑ μέσα από την ανάλυση της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης του Thorsten Sellin (1938). Στην ανάλυσή μας, χρησιμοποιήσαμε τις έννοιες της νεωτερικότητας και μετανεωτερικότητας ή ύστερης νεωτερικότητας, οι οποίες, ως χρονικές φάσεις, επηρεάζουν τον τρόπο αλλαγής πρόσληψης της κοινωνικής πραγματικότητας και την υιοθέτηση πολλών ταυτοτήτων. Τονίσαμε, ωστόσο, ότι αυτές οι έννοιες χρησιμοποιήθηκαν με επιφύλαξη διότι η επιστημονική κοινότητα δεν έχει καταλήξει ακόμη εάν η μετανεωτερικότητα ή ύστερη νεωτερικότητα είναι ιστορική εξέλιξη της νεωτερικότητας ή εάν αποτελεί ξεχωριστή χρονική περίοδο από αυτήν.

Η εννοιολογική ταύτιση του οποιουδήποτε ανθρώπου με διαφορετική εθνική / εθνοτική καταγωγή (σε σχέση με τη «δική μας» καταγωγή) σε «ξένο» είναι μία ιστορική κατασκευή του ανθρώπινου νου που αποκρυσταλλώθηκε ως συνηθισμένος τρόπος σκέψης μέχρι τις μέρες μας. Αυτή η κατασκευή ενισχύεται και πολιτισμικά μέσω του Δικαίου, του τυπικού κανόνα, αλλά και του άτυπου μέσω της αναπαραγωγής των στερεοτύπων στις κοινωνικές σχέσεις των ατόμων.

Οι άνθρωποι με διαφορετική κουλτούρα και πολιτισμική κληρονομιά, όπως ο λευκός πληθυσμός και ο μαύρος πληθυσμός, συγκρούονται μεταξύ τους κατά την κοινωνική αλληλεπίδραση όταν η συμπεριφορά τους υποκινείται από τον διαχωρισμό του «εμείς» και «αυτοί». Η ένταση αυτής της πολιτισμικής σύγκρουσης συνοδεύεται από ανθρώπινα συναισθήματα και κίνητρα, κυρίως, προκατειλημμένα σχετικά με τη διαφορετικότητα ως προς την εθνική ταυτότητα, τον άνθρωπο, την κατάσταση.

Τέλος, αναλύεται το αντιρατσιστικό νομικό πλαίσιο της Ελλάδας και των ΗΠΑ και πραγματοποιείται ανάλυση περιεχομένου στους νόμους, σε ευρωπαϊκές αποφάσεις – πλαίσια και σε εκθέσεις ευρωπαϊκών επιτροπών για τον ρατσισμό, σε συνδυασμό με δευτερογενή ανάλυση πηγών – ερευνών. Ακόμη, εξετάζονται προηγούμενες εμπειρικές μελέτες σχετικά με τα εγκλήματα μίσους μέσω των προβλημάτων πρόσβασης των θυμάτων – γενικότερα και ειδικότερα, των θυμάτων εγκληματικών πράξεων μίσους - στη δικαιοσύνη.

Λέξεις – κλειδιά: πολιτισμική σύγκρουση (cultural conflict), εγκλήματα μίσους (hate crimes), επιστημολογία (epistemology), νομοθεσία (legislation)

Αθήνα, 2016

«Η παρούσα εργασία δεν αποτελεί – εν όλω ή εν μέρει – προϊόν κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας και κανένα τμήμα της ούτε στο σύνολό της έχει υποβληθεί προς απόκτηση άλλου πτυχίου ή τίτλου σ' αυτό ή οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα της ημεδαπής ή αλλοδαπής».

Αθήνα, 2016

Εισαγωγή

Ο πρώτος βασικός προβληματισμός της παρούσας εργασίας είναι επιστημολογικός και διέτρεξε τα δύο κεφάλαια του πρώτου μέρους της. Πως μπορούμε να ερμηνεύσουμε τα εγκλήματα μίσους μέσα από τη θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης του Sellin;

Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο, προσδιορίστηκε η έννοια των εγκλημάτων μίσους με σκοπό να δείξει την άμεση συσχέτισή της με ιστορικά γεγονότα και την αλλαγή του τρόπου προσδιορισμού της. Ακόμη, εντοπίστηκαν οι έννοιες – κλειδιά που περιγράφουν τα εν λόγω εγκλήματα στην πορεία της ιστορικής αναδρομής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, χρησιμοποιήθηκε η θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης του Sellin για την ανάλυση των εγκλημάτων μίσους συνδυαστικά με θεωρίες της Γνωστικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας και της Εγκληματολογίας. Οι θεωρητικές προτάσεις / υποθέσεις προς επιβεβαίωση ή διάψευση είναι οι κάτωθι:

A) Η πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ ατόμων ή ομάδων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση και την ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς.

B) Η ένταση της πολιτισμικής σύγκρουσης αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης των εγκλημάτων μίσους.

Γ) Η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα ενισχύει την πολιτισμική σύγκρουση αφ' ενός και αυξάνει τις πιθανότητες εγκλημάτων μίσους αφ' ετέρου.

Στη συνέχεια, στο πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους, πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου στην ελληνική νομοθεσία για τα εγκλήματα μίσους και στη νομοθεσία των ΗΠΑ. Στο δεύτερο κεφάλαιο, περιγράψαμε τη μεθοδολογία της εργασίας και τα ζητήματα που έχουν παρουσιαστεί στις έρευνες για τα εγκλήματα μίσους και στους φορείς καταγραφής αυτών αλλά και έρευνες που ανέδειξαν τα

προβλήματα πρόσβασης στη δικαιοσύνη από τα θύματα με διαφορετική εθνική / εθνοτική καταγωγή.

Στο τέλος του πρώτου μέρους και του δεύτερου μέρους της εργασίας διατυπώθηκαν τα κύρια συμπεράσματα των αντίστοιχων κεφαλαίων και στο τρίτο μέρος, διατυπώθηκαν τα συμπεράσματα και οι γενικότεροι προβληματισμοί ολόκληρης της εργασίας.

Αθήνα, 2016

A' ΜΕΡΟΣ

Η θεωρία του Sellin για την πολιτισμική σύγκρουση ως σύγκρουση κανόνων συμπεριφοράς θέτει επιστημολογικούς προβληματισμούς μέσω της ανάλυσης του νοήματος της θεωρίας. Διατυπώνει ερωτήματα για αξίες και κώδικες συμπεριφοράς που φτάνουν μέχρι την προέλευση του νόμου, το πώς κατασκευάστηκε ο νόμος, πώς κατασκευάστηκε η πραγματικότητα των ανθρώπων και πώς οργανώθηκε η καθημερινότητά τους με βάση αυτόν. Ποια είναι η αντίδραση της ομάδας στην εμφάνιση της παρέκκλισης ή ακόμη και του εγκλήματος; Πώς αντιμετωπίζει η ίδια η κοινωνία ως ομάδα το έγκλημα και την ύπαρξη κανόνων διαφορετικών από αυτούς που είχε θέσει η ίδια;

Η επιστημολογική αναζήτηση – διχασμός της Εγκληματολογίας είτε ως ιδιογραφικής επιστήμης είτε νομοθετικής που ξεκίνησε από το 1930 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, επέφερε ένα κενό στη θεωρητική παραγωγή της. Οι επιστημολογικές αναζητήσεις της Εγκληματολογίας από το 1930 την οδήγησαν στο να παραλείψει για μεγάλο χρονικό διάστημα ότι ο χαρακτηρισμός μιας πράξης ως εγκλήματος και κατά συνέπεια ενός ανθρώπου ως εγκληματία, μεταβάλλεται ανάλογα με τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες¹.

Το έργο του Sellin, *Πολιτισμική σύγκρουση και έγκλημα*, είναι η θεωρητική βάση για τους Εγκληματολόγους που μελετούν τη σύγκρουση και για τους Εγκληματολόγους που μελετούν τους πολιτισμικούς παράγοντες στην εμφάνιση του εγκλήματος².

Η διατύπωση του Sellin ότι «γεγονότα τα οποία στο παρελθόν είχαν χαρακτηριστεί ως εγκλήματα μπορούν σήμερα να αποτελέσουν μία νόμιμη

¹ Λαμπροπούλου Ε., 2012.

² Wolfgang M. E. και Ferracuti F., 1996.
Wolfgang M. E. και Ferracuti F., 1967.

συμπεριφορά, ενώ, πράξεις που συνιστούν εγκλήματα σε ένα σύγχρονο κράτος μπορεί να αποτελούν μία νόμιμη συμπεριφορά σε ένα άλλο κράτος»³, μπορεί να αναδείξει τις δυνάμεις που καθορίζουν την ύπαρξη νομοθεσίας εγκλημάτων μίσους στις περισσότερες Δυτικές Χώρες και την ανύπαρκτη νομοθεσία στις Ανατολικές Χώρες⁴.

Για παράδειγμα, μερικοί άνθρωποι προσβάλλονται και επηρεάζονται αρνητικά από ανέκδοτα που έχουν εθνικό περιεχόμενο⁵. Η εμφάνιση ενός ρατσιστικού περιστατικού ή εγκλήματος μίσους είναι, στην ουσία, σχετική με τον τόπο και τον χρόνο και απρόκλητη με τα χαρακτηριστικά του θύματος τα οποία προσδιορίζουν την ύπαρξή του. Επί παραδείγματι, η διάπραξη ανθρωποκτονίας με ρατσιστικό κίνητρο συσχετίζεται άμεσα με τις εξωτερικές κοινωνικές συνθήκες. Ακόμη, στο παράδειγμά μας, το θύμα της ανθρωποκτονίας με ρατσιστικό κίνητρο επιλέχθηκε προτού δολοφονηθεί από ορισμένα, παρατηρήσιμα από τον δράστη, χαρακτηριστικά (εθνική / εθνοτική καταγωγή, θρησκεία, σεξουαλικός προσανατολισμός, αναπηρία) και όχι επειδή προκάλεσε τον δράστη. Αυτός είναι ο απρόκλητος χαρακτήρας αυτών των εγκλημάτων.

³ Sellin Th., 2003, σ. 34, 35.

⁴ Στο Ισραήλ επικρατεί νομικό και πολιτικό δίλημμα για τη ποινικοποίηση των εγκλημάτων μίσους λόγω κοινωνικών συνθηκών και εντάσεων, καθώς, η κοινωνία έχει διαχωριστεί σε δύο απόψεις - ιδεολογίες (το Ισραήλ είναι ένα Εβραϊκό κράτος που είναι περικυκλωμένο από Αραβικά κράτη) με κυρίαρχη ανησυχία της, την τρομοκρατία. Αυτοί που υποστηρίζουν τη μη ποινικοποίηση του ρατσιστικού λόγου και των εγκλημάτων μίσους, προτείνουν αντ' αυτής, εκπαιδευτικά και κοινωνικά μέτρα με πολιτικές που δεν θα προάγουν τις διακρίσεις. Αυτοί που υποστηρίζουν τη ποινικοποίηση δίνουν ενεργό λόγο και ρόλο στο κράτος που θεωρούν ως υπεύθυνο για την αντιμετώπιση του μίσους μεταξύ των ομάδων.

Σύμφωνα με το νομικό συμβούλιο του Ισραήλ, αποφασίστηκε, σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης, ότι όταν οι κοινωνικές ομάδες ξεπερνούν τα όρια ανοχής, δεν θα τιμωρείται ο ρατσιστικός λόγος διότι είναι «καλύτερα να επιτρέπεις τα συναισθήματα του θυμού και της απογοήτευσης να εμφανίζονται παρά το πρόσωπο της βίας με τη μορφή ομάδων υποκοουλτούρας», Cohen – Almagor R., 2009, σ. 101 - 104, 109.

⁵ Ahmed S., 2001, σ. 361.

Η παρούσα εργασία τονίζει και χρησιμοποιεί για τον προσδιορισμό χρονικού και κοινωνικού πλαισίου τις έννοιες νεωτερικότητα⁶ και μετανεωτερικότητα ή αλλιώς ύστερη νεωτερικότητα⁷. Χρονολογικά η έναρξη της νεωτερικότητας μπορεί να προσδιοριστεί κατά τον 18^ο αιώνα - την περίοδο του εκκοσμικευμένου κινήματος του Διαφωτισμού και την εκκίνηση της βιομηχανικής επανάστασης. Επίσης, το καταληκτικό όριο της νεωτερικότητας μπορεί να προσδιοριστεί μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Χρονολογικά η μετανεωτερικότητα κάνει έντονη την παρουσία της προς το τέλος του 20^{ου} αιώνα και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα.

Οφείλουμε, όμως, να τονίσουμε πως η επιστημονική κοινότητα δεν έχει συμφωνήσει αναφορικά με αυτές τις δύο έννοιες για την χρονολογική παραπομπή τους και για το εάν η δεύτερη αποτελεί ριζική αλλαγή συνηθειών και απόψεων της πρώτης ή χρονική συνέχειά της⁸.

Κεφάλαιο 1^ο : Ιστορικές και κοινωνικές προϋποθέσεις για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των εγκλημάτων μίσους

Τα εγκλήματα μίσους είναι «η εγκληματική πράξη που υποκινείται από έχθρα ή προκατάληψη ενάντια σε ένα άτομο ή την περιουσία του (κινητή ή ακίνητη), βασιζόμενη σε πραγματικά ή αποδιδόμενα φυλετικά, εθνικά / εθνοτικά, θρησκευτικά, έμφυλα χαρακτηριστικά ή στο σεξουαλικό προσανατολισμό του θύματος»⁹. Ο ρατσισμός απέναντι σε αυτά τα χαρακτηριστικά δεν εμφανίστηκαν στον 21^ο αιώνα, δηλαδή, κατά τη μετανεωτερικότητα ή αλλιώς ύστερη νεωτερικότητα. Τα εγκλήματα που διαπράττονται από ρατσισμό δεν είναι ένα νέο φαινόμενο που παρατηρήθηκε πρόσφατα στις ανθρώπινες κοινωνίες. Η ύπαρξή του ξεκινά από την αρχαιότητα κι

⁶ «Ο όρος νεωτερικότητα είναι δηλωτικός μιας ιστορικής περιόδου, η οποία αντιδιαστέλλεται από άλλες προηγούμενες (Αρχαιότητα, Μεσαίωνας)», Ασημάκη Α. κ.ά., 2011, σ. 106 - 108.

⁷ Για τον όρο της μετανεωτερικότητας υποστηρίζεται πως «χρησιμοποιείται ως δηλωτικός της περιόδου μετά τη νεωτερικότητα, που αντιδιαστέλλεται προς εκείνη», στο ίδιο, σ. 106 - 108. Βλ. και Harvey P., 2007.

⁸ Ασημάκη Α. κ.ά., 2011, σ. 106 - 110.

⁹ McLaughlin E. και Muncie J. (eds), 2006, σ. 194.

από τότε εμφανίζεται με διαφορετική ένταση και με διαφορετικό χαρακτηρισμό σε κάθε χρονική περίοδο του ιστορικού γίνεσθαι.

Δηλαδή, «πράξεις που θεωρούνται νόμιμες και λογικές από μία κοινωνία ή από μία άλλη πλευρά, είναι παράλογες από μίαν άλλη. Αυτό γίνεται εμφανές: α) όταν εξετάζουμε από κριτική απόσταση την κουλτούρα μας και όταν η κουλτούρα αυτή περνά περιόδους κρίσης και αμφισβήτησης και β) όταν διαπιστώνουμε σε ξένες κοινωνίες την τήρηση εθίμων που για εμάς είναι πράξεις βίας»¹⁰. Σύμφωνα με τον Herder, ως κουλτούρα εννοούμε τα νοήματα, τις αξίες, τους ιδιαίτερους τρόπους ζωής που μοιράζονται τα έθνη, οι ομάδες, οι τάξεις, οι ιστορικές περίοδοι¹¹.

Η ρατσιστική κουλτούρα του ατόμου ή μιας ομάδας, δηλαδή, οι τρόποι που το άτομο ή η ομάδα έχουν υιοθετήσει για την επί – κοινωνία τους με άτομα ή ομάδες με διαφορετική εθνική / εθνοτική ή φυλετική καταγωγή και τρόπο επί – κοινωνίας, μπορεί να οδηγήσει στη ρατσιστική βία.

Σύμφωνα με την ΕΕΔΑ: «ως ρατσιστική βία ορίζεται η εγκληματική πράξη εις βάρος θυμάτων, τα οποία επιλέγονται με βάση τη φυλή, την εθνική / εθνοτική προέλευση, τη θρησκευτική ή πολιτισμική προέλευση¹², το χρώμα. Το θύμα δεν επιλέγεται ως άτομο, αλλά γιατί ανήκει ή συνάγεται ότι ανήκει σε μια ομάδα που μοιράζεται το στοχοποιούμενο χαρακτηριστικό. Η ρατσιστική βία μπορεί να στρέφεται και κατά υλικών αγαθών, επειδή ανήκουν στην ομάδα ή το πρόσωπο που στοχοποιείται. Η ρατσιστική βία εκδηλώνεται και λεκτικά (π.χ. απειλές, εκφοβισμός, εξύβριση)»¹³.

¹⁰ Eriksen T. H., 2007, σ. 34.

¹¹ Βλ. αναλυτικά, Hall St. και Gieben B., 2003, σ. 337 -341.

¹² Κουλτούρα, αξίες.

¹³ Γενικότερα, όμως, οι παραλείψεις κατηγοριών σε αυτόν τον ορισμό είναι εμφανείς (φύλο, σεξουαλικός προσανατολισμός, αναπηρία), Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2011, σ. 5, διαθέσιμη εδώ:

http://www.nchr.gr/images/pdf/aithsies_ektheseis/2011/EKTHESI_EEDA_2011.pdf, τελευταία πρόσβαση: 11/07/16.

Στην παρούσα εργασία ακολουθούμε αυτόν τον ορισμό διότι τονίζει τον πολιτισμικό χαρακτήρα στα αποδιδόμενα χαρακτηριστικά του θύματος σε αντίθεση με άλλους ορισμούς που περιλαμβάνουν κι άλλα χαρακτηριστικά όπως η αναπηρία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός κ.ά. Ακόμη, για τον λόγο του ότι τονίζεται το μικτό κίνητρο του δράστη, δηλαδή, εκτός από το μίσος που μπορεί να νιώθει για το θύμα διαφορετικής εθνικής / εθνοτικής καταγωγής και το στοιχείο της βίας στην επίθεσή του, ενδέχεται να επιδιώκει και την κλοπή εις βάρος του.

Προτού, ωστόσο, καταλήξουμε στο πώς δημιουργήθηκε εν τέλει αυτός ο ορισμός και στο πώς έχουν διαμορφωθεί σήμερα τα εγκλήματα μίσους ή αλλιώς η ρατσιστική βία, θα πρέπει να κατανοήσουμε τους διαφορετικούς προσδιορισμούς του φαινομένου ανά εποχή μέσα από την ιστορική αναδρομή.

Το αίσθημα της πολιτισμικής υπεροχής των αρχαίων Ελλήνων δημιούργησε την αντίληψη του «πας μη Έλλην βάρβαρος»¹⁴ όπου εμφανίστηκε τον 5^ο αιώνα π.Χ λόγω της ήττας των Ελλήνων από τους Πέρσες (490 – 478 π.Χ), χωρίς, όμως, να υποδηλώσει την ύπαρξη ρατσιστικής ιδεολογίας¹⁵. Η απόδοση του «βάρβαρου» ήταν, κυρίως, για πολιτικούς λόγους¹⁶ δίχως αυτοί οι λόγοι να εμπερικλείουν κοινωνικό αποκλεισμό άλλων λαών και διακρίσεις εκτός από μία, αυτή των δούλων¹⁷.

Εξάλλου, ο Ξένιος Ζεύς ή αλλιώς Δίας επιβεβαιώνει το ότι η έννοια «βάρβαρος» δεν αποδιδόταν λόγω ρατσιστικής ιδεολογίας. Όπως αναφέρεται, «η φιλοξενία ακολουθούσε μία ιεροτελεστία και παρέχονταν σε κάθε ξένο, ο οποίος ανεξάρτητα από την τάξη που ανήκε, μπορούσε να μείνει σε ειδικό δωμάτιο στον

¹⁴ Ωστόσο, αυτό το αίσθημα δεν το συναντούμε μόνο στους Έλληνες. Κατά τον Ηρόδοτο, οι Αιγύπτιοι αποκαλούσαν, επίσης, «βαρβάρους» όσους δεν μιλούσαν τη γλώσσα τους. Ακόμη, οι Κινέζοι πίστευαν πως είναι το πνευματικό επίκεντρο του κόσμου και στη ρωμαϊκή εποχή ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει τον άξεστο άνθρωπο, Garlan Y., 1988, σ. 152.

¹⁵ Καστοριάδης Κ., 1987, σ. 31.

¹⁶ Όποιος δολοφονούσε τους «βάρβαρους» και κέρδιζε πολλές μάχες και εδαφικές εκτάσεις, θεωρούνταν αρχηγός με εξουσιαστικό κύρος.

¹⁷ Gellner E., 1992, σ. 14.

«ξενώνα». Στα χρόνια του Ομήρου, σε όποιο σπίτι και αν πήγαινε ένας ξένος, θα έβρισκε φιλοξενία και αυτό αφορούσε όλες τις πόλεις - κράτη της Ελλάδας. Ο ξένος βέβαια της εποχής του Ομήρου δεν ήταν τουρίστας, αλλά αγγελιοφόρος, εξόριστος, ταξιδιώτης, κλπ»¹⁸.

Από τον «ξένο» με διαφορετική γλώσσα των πόλεων – κρατών της αρχαίας Ελλάδας, ο θρησκευτικός αντιουδαϊσμός, από την άλλη πλευρά, έκανε την πρώτη του εμφάνιση στην αρχαία Αίγυπτο όπου εκεί οι Εβραίοι ήταν εκείνοι που συμπεριφέρθηκαν με βίαιο τρόπο στους Αιγυπτίους και τους δημιούργησαν ανάλογα συναισθήματα εχθρότητας.

Αφότου κατακτήθηκε το Βασίλειο της Ιουδαίας από τους Βαβυλώνιους το 586 π.Χ, ξεκίνησε η περίοδος της Διασποράς των Εβραίων, η οποία στάθηκε ως ωθητικός παράγοντας για την μετακίνησή τους στα αστικά κέντρα και κατ' επέκταση για την επαγγελματική και μορφωτική εκμετάλλευσή τους ως «αποδιοπομπαίων τράγων» σε αυτά τα κέντρα με σκοπό την εκτόνωση των κοινωνικών και οικονομικών εντάσεων των ντόπιων. Με άλλα λόγια, για κάθε παρασπονδία της εξουσίας, η τελευταία έβρισκε εκτόνωση στον εβραϊκό πληθυσμό¹⁹.

Σύμφωνα με μία άποψη, επόμενος σταθμός θρησκευτικού αντιουδαϊσμού ήταν η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, από τους επιγόνους του Μ. Αλεξάνδρου, όπου ακολούθησε η εξέγερση των Μακκαβαίων (167 – 161 π.Χ), η οποία ξεκίνησε από τους Εβραίους λόγω των καταργήσεων εβραϊκών νόμων από τους βασιλιάδες. Στην ίδια πόλη, εντάθηκε και ο ανταγωνισμός μεταξύ των Ελλήνων και των Εβραίων λόγω

¹⁸ «Την προστασία των ξένων σε κάθε πόλη επέβλεπαν οι «πρόξενοι», δηλαδή οι επίσημοι αντιπρόσωποι των άλλων πόλεων, μετά από ειδική συνθήκη που υπογράφονταν για αυτό. Η συνθήκη προξενίας, συντάσσονταν και χαράσσονταν σε μαρμάρινες στήλες, ενώ ορισμένες φορές οι εκπρόσωποι αντάλλαζαν σύμβολα αμοιβαίας αναγνώρισης. Την εποχή αυτή, η λέξη «ξενία», πολλές φορές χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει την έννοια της φιλίας. Σταδιακά δε ο θεσμός της προξενίας έβαλε τις βάσεις για να διαμορφωθεί και να λειτουργήσει ένας τύπος διεθνούς δικαίου μεταξύ των πόλεων – κρατών»,

<https://stardust30.wordpress.com/2008/09/23/xenioszeusoormostisfilokseniasstinarxaiellada/>, τελευταία πρόσβαση: 11/07/16.

¹⁹ Φούγιας Μ. Γ., 1995, σ. 30.

επιδίωξης των Ελλήνων για πολιτική, οικονομική και κοινωνική υπεροχή όσον αφορά τα προνόμιά τους από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία με αποτέλεσμα τις τρεις αιματηρές συγκρούσεις ή αλλιώς διαφυλετικές συρράξεις που έλαβαν χώρα το 38 μ.Χ, 41 μ.Χ και το 66 μ.Χ²⁰.

Ο αντιουδαϊσμός καλλιεργήθηκε περισσότερο με τις Σταυροφορίες της Δύσης τον 12^ο αιώνα και με τα δικαστήρια της Ιεράς Εξέτασης όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Από την πρώτη, κιάλας, σταυροφορία (1096 – 1099), οι Εβραίοι είτε εξαναγκάζονταν να αλλαξοπιστήσουν είτε να εγκαταλείψουν το χωριό, την πόλη, τη χώρα.

Στη Δύση ήταν διαδεδομένη η άποψη ότι οι Εβραίοι διέπρατταν το αδίκημα (την αμαρτία) της παιδοκτονίας χρησιμοποιώντας το αίμα των παιδιών στις ιεροτελεστίες τους²¹. Το 1215 προστέθηκαν από τους χριστιανούς εξωτερικά σημάδια πάνω στα σώματα των Εβραίων και όπως αναφέρεται, «στη Γαλλία έφεραν ένα κίτρινο κύκλο από ύφασμα στο μέρος της καρδιάς, ενώ, στη Γερμανία και στη Πολωνία φορούσαν καπέλο σε σχήμα κώνου ή στρογγυλό»²².

Οι διωγμοί των Εβραίων στην Ισπανία του Μεσαίωνα στηρίχτηκε, επίσης, σε στερεότυπα. Έπειτα από τοπικές σφαγές των Εβραίων στην Ισπανία, εκείνοι οι Εβραίοι που ζούσαν και επέλεξαν τη χριστιανική θρησκεία, ονομάστηκαν «Νεοχριστιανοί ή Μαρράνοι». Αυτοί, τον 15^ο αιώνα, είχαν σχετικά πολιτική και οικονομική δύναμη εφόσον ασχολούνταν υποχρεωτικά μόνο με το εμπόριο, γεγονός που ενοχλούσε τους χριστιανούς της Ισπανίας.

Έτσι, εφαρμόστηκε για μικρή χρονική περίοδο αλλά μεγάλη ως προς τη καθημερινή επικοινωνία και ως προς τη διαιώνιση αυτής, η αρχή της «καθαρότητας του αίματος» ή αλλιώς «καταστατικό του Τολέδο», σύμφωνα με το οποίο,

²⁰ Παπαδημητρίου Ζ. Δ., 2000, σ. 64 – 76.

²¹ Στο ίδιο, σ. 71 – 87.

²² Ο.π., σ. 79.

«απαγορεύονταν στους Ισπανούς πολίτες να καταλαμβάνουν δημόσια αξιώματα αν είχαν, μέχρι και τη τρίτη γενιά, έστω κι έναν πρόγονο εβραϊκής καταγωγής»²³.

Από το 1349, οι Εβραίοι όπου κι εάν πήγαιναν, τους απομόνωναν από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η καθαρότητα του αίματος και η πανώλη εκείνης της εποχής χρησίμευσαν στις πολιτικές δυνάμεις για αποτρόπαιες πράξεις ή πράξεις διακρίσεων. Ήταν η αρχή του ευρωπαϊκού ρατσισμού από την άποψη των συνειδητών προσπαθειών πληθυσμιακών ομογενοποιήσεων των εθνικών χώρων²⁴.

Κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα, η πολιτισμική υπεροχή των Ελλήνων, των Αιγυπτίων και των Ισπανών ενάντια στους δούλους και τους Εβραίους, σήμαινε ότι είχαν την αντίληψη ότι ήταν ανώτεροι λαοί από αυτούς. Για την εννοιολόγηση των εγκλημάτων μίσους, η πρόσληψη του δράστη ότι είναι «ανώτερος» από το θύμα αποτελεί θεμελιωτική θέση αυτής²⁵.

Το θύμα, αρκετές φορές, δεν επιλέγεται προσωπικά αλλά επειδή εκπροσωπεί την κοινωνική ομάδα που έχει αυτά τα χαρακτηριστικά – το ρατσιστικό έγκλημα ή αλλιώς έγκλημα μίσους αναγνωρίζεται από τον χαρακτηρισμό του ως «έγκλημα – μήνυμα» ή «συμβολικό έγκλημα»²⁶. Οι πράξεις βίας εναντίον ανθρώπων ή ομάδων με βάση τα χαρακτηριστικά τους (φυλή, εθνική / εθνοτική καταγωγή κ.ο.κ) προϋπήρχαν του νομικού ορισμού των εγκλημάτων μίσους, ειδικά κατά την εποχή της νεωτερικότητας, με την εμφάνιση του ρατσισμού των διανοούμενων της εποχής και των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας που βασίστηκαν σε αυτόν.

²³ Ο.π., σ. 82.

²⁴ Ο.π. σ. 83.

²⁵ Levin J. και Mc Devitt J., 1999, σ. 89.

²⁶ OSCE - ODIHR, 2009, σ. 7, διαθέσιμη εδώ: <http://www.osce.org/odihr/67854?download=true>, τελευταία πρόσβαση: 11/07/16.

1.1. Νεωτερικότητα

Ο Διαφωτισμός συνδέθηκε με την εποχή της νεωτερικότητας²⁷ ως προς τα τυπικά χαρακτηριστικά της γιατί θεωρήθηκε «συνυφασμένη με τις προοπτικές και το «παράδειγμα» του Διαφωτισμού που στρέφεται προς και ταυτίζεται με τη γραμμική πρόοδο²⁸, την απόλυτη – αντικειμενική αλήθεια και τον ορθολογικό σχεδιασμό»²⁹.

Οι έννοιες προκατάληψη, φυλετισμός αναδύθηκαν, κυρίως, ως μετεξέλιξη της έννοιας του αντιουδαϊσμού ή αλλιώς αντισημιτισμού και του βάρβαρου, δίχως, να εγκαταλείπονται πλήρως. Όμως, τον 18^ο αιώνα, η πνευματική κίνηση του Διαφωτισμού δεν ταυτιζόταν με τέτοιου είδους αρχές. Ένα από τα φιλοσοφικά προτάγματα της ήταν η ανοχή και η ισότητα σε και για όλους τους ανθρώπους.

Αυτή την άποψη αμφισβήτησε ο Φουκώ υποστηρίζοντας πως κάθε άλλο παρά «ώριμους ενήλικες» μας έκανε η νεωτερικότητα, καθώς, «υπήρξε ταύτιση της εγκυρότητας του ορθού λόγου με τις επιλογές της εκάστοτε εξουσίας»³⁰. Αυτός ο συνδυασμός επέφερε συνέπειες, όπως ήταν οι μεγάλες επαναστάσεις, η Βιομηχανική Επανάσταση (1760 – 1860), η Αμερικανική Επανάσταση (1775 – 1783) και η Γαλλική Επανάσταση (1789 – 1799)³¹.

1.1.A. Διαφωτισμός και κοινωνικά κινήματα

Αρχικά, η μετάβαση από μια φεουδαρχική σε μια εκβιομηχανισμένη κοινωνία δεν ήταν εύκολη, αλλά, ακόμη πιο επώδυνη νεωτερική κατάσταση ήταν η

²⁷ Williams R., 1976, σ. 174.

²⁸ Το επιστημονικό πεδίο της Φιλοσοφίας της Ιστορίας έχει αναλάβει να απαντήσει εάν το άτομο κινεί την ιστορική εξέλιξη ή αλλιώς πρόοδο ή εάν υπάρχουν ιστορικοί νόμοι που κατευθύνουν το άτομο πέρα από τη δύναμή του μέσα στην ιστορική εξέλιξη ή αλλιώς πρόοδο.

Ο όρος «εποχή των επαναστάσεων» ανήκει στον Hobsbawm, Samuel R. και Jones G. S., 1982. Βλ. και Χρύσης Α., 2004.

Βλ. και Γεωργούλης Κ. Δ., 1993, σ. 234 – 245.

²⁹ Harvey P., 2007, σ. 29.

³⁰ Foucault M., 1988, σ. 42.

³¹ Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά από τον Φίλια, «μια επανάσταση δεν «εκτινάσσεται» κατά κάποιο τρόπο εκ του μηδενός, αλλά αντίθετα υπάρχουν μακροχρόνιες και τεράστιας έκτασης κοινωνικές διεργασίες [...]. Υπό αυτή την οπτική, εμφανίζονται στην επιφάνεια κι άλλα ζητήματα όπως λόγου χάριν η κριτική απέναντι στον Διαφωτισμό, η κοινωνική πραγματικότητα του Διαφωτισμού κι όχι απλώς οι φιλοσοφικές αρχές του, Φίλιας Β. Ι., 1980, σ. 171.

εκμετάλλευση παιδιών, γυναικών και μαύρων ανθρώπων στα λεγόμενα «εργοστάσια»³². Η φυλετική ιδέα ήταν και είναι άμεσα συνδεδεμένη με οικονομικούς παράγοντες. Το «δουλεμπόριο» ή αλλιώς «σκλαβοπάζαρο» ήταν ανεπτυγμένο στις κοινωνίες που χρειάζονταν περισσότερο και φθηνότερο εργατικό δυναμικό για την ανάπτυξη της οικονομίας τους και είχαν τέτοιες δεξαμενές άντλησής του³³.

Η επικράτηση των στερεοτύπων κατά των Εβραίων και της «καθαρότητας του αίματος» στην Ισπανία συνέβαλε στη χρήση της φυλετικής ιδέας ως ιδεολογικό εργαλείο για τη νομιμοποίηση της δουλείας διατυπώνοντας, μάλιστα, και κανονισμούς γι' αυτήν. Για παράδειγμα, οι Γάλλοι διατύπωσαν τον «Μαύρο Κώδικα» (1685), οι Άγγλοι τον «Κώδικα της Δουλείας» (1688).

Η ίδια η Γαλλική Επανάσταση, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Touraine, και η «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη» του 1789³⁴ ήταν διφορούμενη ως προς το περιεχόμενό της: «από τη μία πλευρά αναγγέλλονται τα ατομικά δικαιώματα [...] από την άλλη, μας λένουν το αντίθετο: ο νόμος είναι έκφραση της γενικής θέλησης – γεγονός που αφήνει να σκεφτεί κανείς ότι δεν υπάρχει προσφυγή εναντίον του νόμου»³⁵. Στη Γαλλία, ο αντισημιτισμός συνδέθηκε με εθνικά οικονομικά οφέλη κυρίως λόγω του φόβου ότι ο εβραϊκός πληθυσμός θα κυριαρχήσει στον καπιταλισμό³⁶.

Οι ΗΠΑ, από την άλλη πλευρά, εκμεταλλεύτηκαν το δουλεμπόριο στο έπακρον μέχρι τη λήξη του εμφύλιου πολέμου (1863 – 1865). Τότε, ήταν που οι μαύροι άρχισαν να διεκδικούν τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματά τους με τη

³² Παπαδημητρίου Ζ. Δ., 2000, σ. 91.

³³ Montesquieu C. – L., 1994, σ. 409.

³⁴ Μπάλιας Σ., 2004, σ. 243 – 246.

³⁵ Touraine A. στο Παπαρίζος Α., Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ. 78 - 83.

³⁶ Χαρακτηριστικά, ιστορικά παραδείγματα που μπορούν να επιβεβαιώσουν τον φόβο για τον εβραϊκό πληθυσμό είναι το οικονομικό «σκάνδαλο του Παναμά» (1892) και η «υπόθεση Ντρέιφους» (1894) τον 19^ο αιώνα. Έτσι συνδέονται αυτά τα παραδείγματα με τη πεποίθηση και με τον φόβο που καλλιεργήθηκε στους Γάλλους ότι οι Εβραίοι έχουν τον οικονομικό έλεγχο της Γαλλίας και ότι ταυτίζονταν ο ανερχόμενος καπιταλισμός με τον εβραϊσμό, Παπαδημητρίου Ζ. Δ., 2000, σ. 200 – 202.

μαζική μετακίνηση τους από τις νότιες περιοχές στα βιομηχανικά κέντρα των βόρειων περιοχών (ή όπως λεγόταν «Great Migration», δηλαδή, μεγάλη εσωτερική μετανάστευση) για την καλύτερη διεκδίκηση ανθρώπινης αντιμετώπισής τους από τους ντόπιους. Όμως, εκεί, ο πολιτικός αποκλεισμός τους, τους οδήγησε στην ίδρυση του «Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου» (1912), ιδρυτής του οποίου ήταν ο Mandela από το 1953 και έπειτα³⁷.

Μετά την κατάργηση της δουλείας από τον Lincoln (1809 – 1865), οι περιοχές της Νότιας Αμερικής εξελίχθηκαν σε κέντρο αντινεγρισμού³⁸ και φυλετικών διακρίσεων³⁹. Δηλαδή, η προώθηση της φυλετικής ιδέας πραγματοποιήθηκε και από την αντίδραση προς το κίνημα των μαύρων για την κατάργηση της δουλείας, τον αντινεγρισμό. Ο τελευταίος ξεκίνησε από τις αγγλικές αποικίες της Καραϊβικής προς τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Πατέρας της αντίδρασης αυτής ήταν ο Long, ο οποίος θεωρείται υπεύθυνος για τη θέση ότι οι μαύροι έχουν καταγωγή από τους πιθήκους και ότι είναι γεννημένοι για να είναι δούλοι των λευκών.

Ο 18^{ος} και ο 19^{ος} αιώνας ήταν ο αιώνας της φυλετικής ιδέας που κυριάρχησε σε όλες τις επιστήμες ανεξαιρέτως στον ευρωπαϊκό χώρο: π.χ ο ιστορικός και θεολόγος Hornious (1620 – 1670) με τη διαίρεση της ανθρωπότητας σε ομάδες με βάση τους γιους του Νώε – Ιάφεθ (λευκοί), Σημ (κίτρινοι) και Χαμ (μαύροι), ο Kant στη φιλοσοφία (1724 – 1804) που υποστήριζε ότι τα εξωτερικά χαρακτηριστικά επηρεάζουν τον δείκτη νοημοσύνης και διαχώριζε το ανθρώπινο γένος σε φυλές, ο Lavater (1741 – 1801), ιδρυτής της Φυσιογνωμικής, που υποστήριζε ότι τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του προσώπου αποτελούν εσωτερικές προεκτάσεις του ανθρώπου⁴⁰,

³⁷ Παπαδημητρίου Ζ. Δ., 2000, σ. 181.

³⁸ Στο ίδιο, σ. 177 – 179.

³⁹ Στο ίδιο, σ. 98, 99.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 101 – 109.

δηλαδή, παρόμοια θέση με εκείνη, τέλος, του Lombroso (ο οποίος ήταν ένας από τους θεμελιωτές της Εγκληματολογίας) για τον εγκληματία άνθρωπο (1876)⁴¹.

Σύμφωνα με τον Λάζο, τον 18^ο και 19^ο αιώνα, κάθε λαός στον αγώνα επιβίωσης ή / και επιβολής της ηγεμονίας και ανεξαρτητοποίησής του έδειξε το σκληρό πρόσωπο απέναντι σε συγκεκριμένες ομάδες που τις έβλεπαν ως κατώτερες και πολλές φορές ως εγκληματικές⁴². Οι κοινωνικές ομάδες που βρίσκονταν στο στόχαστρο εξακολουθούσαν να είναι οι Εβραίοι και στη συνέχεια οι μαύροι άνθρωποι⁴³.

Έτσι, στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, εμφανίστηκε η έννοια του «ευρωπαϊκού πολιτισμού», η οποία εκδηλώθηκε με το ευρωπαϊκό αίσθημα ανωτερότητας και της υποχρέωσης απέναντι στην ανθρωπότητα να «κάνει άνθρωπο» τον Εβραίο και τον μαύρο, θέση που αναπτύχθηκε όχι μόνο μέσα στη καθημερινότητα αλλά και με την επιστημονική σφραγίδα: διανοούμενοι όπως οι de Gobineau (1816 – 1882)⁴⁴, Chamberlain (1855 – 1927)⁴⁵ και Rosenberg (1893 – 1946) μαζί με την Ανθρωπολογία, τον Κοινωνικό Δαρβινισμό, την Ευγονική και την Κοινωνιοβιολογία έδωσαν τα κατάλληλα θεωρητικά επιχειρήματα για την εξάπλωση της φυλετικής ιδέας και τη νομιμοποίησής της ως αναμφισβήτητης πραγματικότητας.

Αυτές οι θεωρίες είχαν ως επίκεντρο την έννοια της φυλής (ή ράτσας) και γενικά θεωρούνται υπεύθυνες για την ιδεολογικοποίηση του ρατσισμού του 20^{ου} αιώνα και τη χρήση της από πολιτικά κόμματα ως επί το πλείστον παγκοσμίως⁴⁶. Η κοινή και κύρια θέση τους ήταν ότι η φυλή είναι εκείνη που κινεί τα νήματα προς την

⁴¹ Λάζος Γ., 2011, σ. 139 – 148.

⁴² « [...] οι μειονότητες δημιουργούνται όταν τα όρια του κοινωνικού συστήματος διευρύνονται, όπως στην περίπτωση των διαφόρων φυλών που ενσωματώνονται στα έθνη – κράτη», ό.π. σ. 139 – 148, 441.

⁴³ Bauman Z., 1999, σ. 7.

⁴⁴ Ο «πατέρας της ρατσιστικής ιδεολογίας», Biddiss M. D., 1970, σ. 3.

⁴⁵ Cassiser E., 1991, σ. 311.

⁴⁶ Giddens A., 2009, σ. 310.

πρόοδο (άρεια φυλή), στην πορεία της ιστορίας, και ταυτόχρονα, αυτή που τη κρατά πίσω (άλλες φυλές, όπως των Εβραίων και των μαύρων).

Ο Γάλλος διπλωμάτης de Gobineau (1816 – 1882) ανέπτυξε τη θεωρία περί ανωτερότητας της αρείας φυλής στο δοκίμιό του *Περί της ανισότητας των ανθρωπίνων φυλών*, το 1853 – 1855. Ο επόμενος που διαμόρφωσε με τα γραπτά του τη ρατσιστική θεωρία και τη φυλετική ιδεολογία, ήταν ο Chamberlain (1855 – 1927) μέσα από το έργο του *Τα θεμέλια του 19^{ου} αιώνα* (1889)⁴⁷. Το έργο του de Gobineau αποτέλεσε τη βάση για να αναπτύξει περαιτέρω ο Chamberlain τη θεωρία του⁴⁸.

Οι ιδέες τους, επηρέασαν στην συνέχεια, τον Rosenberg (1893 – 1946) στο έργο του *Ο μύθος του 20^{ου} αιώνα*, ο οποίος ήταν εξέχον μέλος του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος της Γερμανίας⁴⁹. Ανέπτυξε επιχειρήματα υπέρ της ανωτερότητας της αρείας φυλής, ενώ στον πάτο της κλίμακας τοποθετούσε τους Εβραίους και τους Νέγρους⁵⁰. Σταδιακά, ο χαρακτήρας των γραπτών του de Gobineau, Chamberlain και Rosenberg κατευθύνθηκε με και από ιδεολογικά στοιχεία ρατσισμού μέσω της απόλυτης ταύτισής του και προσαρμογής του στη ναζιστική ιδεολογία τον 20^ο αιώνα.

Τελικά, μπορούμε να πούμε ότι η ιδεολογικοποίηση του ρατσισμού είναι μία κοινωνική πράξη. Μ' αυτή την πράξη εξορίζεται ένας αριθμός ανθρώπων (που έχουν διαφορετική καταγωγή, χρώμα δέρματος, εθνική προέλευση, πολιτισμό, φύλο, εμφάνιση) από μία κοινωνική ομάδα, επειδή τους θεωρούν ότι είναι κατώτεροι.

⁴⁷ Το βιβλίο διαθέσιμο στην παρακάτω ιστοσελίδα:

<http://www.hschamberlain.net/bibliography/bibliography.html>, τελευταία πρόσβαση: 12/06/16.

⁴⁸ Shirer W. L., 1960.

⁴⁹ Labarthe L. P. και Jean N., 2008.

⁵⁰ Ήταν, επίσης, σφοδρός πολέμιος της ομοφυλοφιλίας, δηλαδή, η ομοφυλοφιλία, και ιδιαίτερα η γυναικεία, αποτελούσε εμπόδιο στην εξάπλωση της αρείας φυλής. Το 1939 ο Rosenberg ίδρυσε στη Φρανκφούρτη ένα «Ίδρυμα για τη μελέτη του Εβραϊκού ζητήματος», βασικός σκοπός του οποίου ήταν η αρπαγή των βιβλιοθηκών, των αρχείων και των έργων τέχνης που ανήκαν σε Εβραίους, ώστε να προωθηθεί το μεγαλεπήβολο σχέδιο του δημιουργού του περί «επιστημονικής και πολιτιστικής έρευνας», <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Rosenberg.html>, τελευταία πρόσβαση: 12/06/16.

Δηλαδή, ο ρατσισμός μέσα στη κοινωνία εμφανίζεται με τη μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος βασίζεται στην άποψη του ότι το έθνος και η φυλή είναι πιο σημαντικά από την ανθρώπινη αξία, στο ότι δεν είμαστε όλοι ίσοι μεταξύ μας και ότι ορισμένα δικαιώματα πρέπει να ασκούνται και άλλα όχι.

Έχοντας ως βασική αρχή τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδίως όπως το δικαίωμα στη ζωή και την αξιοπρέπεια, οργανώνεται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, το πρώτο κοινωνικό κίνημα για την καταπολέμηση της ρατσιστικής ιδεολογίας και των συνακόλουθων πράξεων⁵¹, το φεμινιστικό στις ΗΠΑ. Μετά από το φεμινιστικό κίνημα συγκροτήθηκαν περισσότερα κοινωνικά κινήματα. Γενικότερα μιλώντας, κατά τον Giddens, κοινωνικό κίνημα είναι «μια συλλογική προσπάθεια προώθησης ενός κοινού συμφέροντος ή πραγματοποίησης ενός κοινού σκοπού εκτός της σφαίρας των κατεστημένων θεσμών».

A) Το έργο του πρώιμου φεμινιστικού κινήματος, τη δεκαετία του 1840 – 1850, ξεκίνησε με το ζήτημα της διεκδίκησης του δικαιώματος της γυναικείας ψήφου αλλά και με τη στάση που κρατούσαν οι φεμινίστριες ενάντια στη σκλαβιά και τη δουλεία των μαύρων ανθρώπων και με αυτόν τον τρόπο ταυτίστηκε, προσωρινά, στην επιδίωξη στόχων, με το πρώιμο κίνημα των μαύρων⁵².

B) Αν και η δουλεία είχε καταργηθεί τον 18^ο αιώνα (1788), το κίνημα των μαύρων⁵³ και το κίνημα κατά των φυλετικών διακρίσεων εξαπλώθηκε τον 20^ο αιώνα κατά την

⁵¹ Θα ακολουθήσουμε, από εδώ και πέρα, στο λόγο μας για τα κοινωνικά κινήματα τη διάκριση της κ. Β. Αρτινοπούλου: σε παλαιά και σε νέα, Αρτινοπούλου Β., 2000, σ. 13, 137. Βλ. και Jenkins R., 2007, σ. 39 και Giddens A., 2009, σ. 665.

⁵² Εκείνες που καθοδήγησαν το πρώτο φεμινιστικό κίνημα ήταν η Susan Antony και η Elisabeth Stanton, Αρτινοπούλου Β., 2000, σ. 135.

⁵³ Τον 19^ο αιώνα η δουλεία είχε καταργηθεί τόσο στη Βρετανική (1833) όσο και στη Γαλλική (1848) αυτοκρατορία, στα περισσότερα δυτικά κράτη, ενώ, διατηρούνταν ακόμη στη Κούβα και στη Βραζιλία, Meltzer M., 1993.

περίοδο του Ψυχρού Πολέμου στις ΗΠΑ⁵⁴. Οι περισσότεροι μαύροι ζούσαν σε φτωχές γειτονιές είτε στις βόρειες πολιτείες είτε στον νότο και έρχονταν αντιμέτωποι με πολιτική απομόνωση και γκετοποίηση. Ο King (1929 – 1968) ο νεότερος⁵⁵, ηγήθηκε το 1955 μία από τις γνωστότερες δράσεις του κινήματος που ήταν το μποϊκοτάζ στη χρήση λεωφορείων στο Μοντγκόμερι (Αλαμπάμα)⁵⁶.

Γ) Το 1960 αναδύεται άλλο ένα κίνημα στις ΗΠΑ, αυτό των χίπις, με βασικό αίτημα τη λήξη του πολέμου στο Βιετνάμ. Η λεγόμενη «αντικουλτούρα» είχε γεννηθεί. Αυτή η «αντικουλτούρα» επηρέασε άλλα κινήματα όπως το φοιτητικό κίνημα και το περιβαλλοντικό - οικολογικό κίνημα (προτού αυτό λάβει πολιτική διάσταση)⁵⁷.

Δ) Το 1961 ιδρύθηκε από τον Benenson το κίνημα της Διεθνούς Αμνηστίας. Η Διεθνής Αμνηστία είναι ένα παγκόσμιο κίνημα που αγωνίζεται για την προστασία των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αναλαμβάνει δράση για τον τερματισμό των σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και φυλετικών διακρίσεων⁵⁸.

⁵⁴ Το κίνημα κατά των φυλετικών διακρίσεων αποσκοπούσε στο να κερδίσει για τις κοινωνικές ομάδες με διαφορετική φυλή στις ΗΠΑ, «το δικαίωμα της ελευθερίας, της ιδιοκτησίας, του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, της ελεύθερης και επί ίσοις όροις πρόσβασης στα δικαστήρια, της ισότητας έναντι των νόμων», Καρβουναράκης Θ., 2009, σ. 797 – 814.

⁵⁵ Παπαδημητρίου Ζ. Δ., 2000, σ. 181.

Βλ. και <http://academic.eb.com/blackhistory/article-9109538>, τελευταία πρόσβαση: 12/06/16.

⁵⁶ Την 1η Δεκεμβρίου του 1955, η μοδίστρα Parks συνελήφθη από την Αστυνομία γιατί αρνήθηκε να παραχωρήσει τη θέση της στο λεωφορείο σε έναν λευκό που μόλις είχε ανέβει. Αμέσως, η κοινότητα των μαύρων απάντησε με μποϊκοτάρισμα της χρήσης των λεωφορείων, μέχρι να ματαιωθούν όλοι οι ρατσιστικοί νόμοι που ίσχυαν μέχρι τότε. Οι συγκρούσεις έληξαν για τους μαύρους σχετικά καλάς, στις 13 Νοεμβρίου του 1956 με την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ να θεωρήσει αντισυνταγματικές όλες τις πολιτικές φυλετικού διαχωρισμού στα λεωφορεία του Μοντγκόμερι, στο ίδιο, <http://academic.eb.com/blackhistory/article-9109538>.

⁵⁷ Οι χίπιδες υποστήριζαν τη σεξουαλική επανάσταση και έκαναν χρήση ναρκωτικών όπως μαριχουάνα και LSD. Από πορίσματα ερευνών, έχει προκύψει ότι η “μόδα” και οι αξίες των χίπις είχαν μεγάλη επίδραση στον πολιτισμό και ειδικότερα τη μουσική, την τηλεόραση, τον κινηματογράφο και τις τέχνες, D’Emilio J., 1998.

⁵⁸ <https://www.amnesty.gr/about> και <http://www.amnesty.org.gr/history-of-amnesty-international>, τελευταία πρόσβαση: 12/06/16.

Ε) Το «δεύτερο κύμα» του φεμινιστικού κινήματος ήταν για τη σεξουαλική γυναικεία απελευθέρωση, το 1960, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν υποστήριζε και τους άνδρες ομοφυλόφιλους⁵⁹. Κυρίαρχο αίτημα του κινήματος ήταν ο σεβασμός στο δικαίωμα της εξουσίας του σώματος.

Ζ) Τέλος, το θυματολογικό κίνημα ήταν εκείνο που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην διεκδίκηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διατύπωσης θέσεων για λήψη νομοθετικών και διοικητικών μέτρων (κατά τη δεκαετία του 1980 – 1990) με σκοπό τη προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων και, ευρύτερα, καλύτερης αντιμετώπισης των μειονοτικών ομάδων στη κοινωνία⁶⁰.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα των κατακτήσεων των κοινωνικών κινήματων μέσα από τους αγώνες τους, η αλλαγή πολιτικών για τον καθορισμό των

εγκληματικών συμπεριφορών είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας διάδρασης⁶¹ που

⁵⁹ Αρτινοπούλου Β., 2000, σ. 139, 140.

⁶⁰ Χαρακτηριστικά υπογραμμίζονται οι διαφοροποιήσεις ως προς την εξέλιξη του ιστορικά ανάμεσα στην Αμερική και στην Ευρώπη όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο πέτυχαν τα παραπάνω αιτήματα, « [...] στις αρχές της δεκαετίας του '70, το αμερικανικό κίνημα είχε υιοθετήσει μία επιθετική στάση, δίδοντας έμφαση στα δικαιώματα των θυμάτων και τη δημιουργία μιας νέας νομοθεσίας που θα τα κατοχύρωνε. Αντίθετα, στην Ευρώπη η πλειοψηφία των ομάδων προσπαθούσε να επιτύχει τροποποιήσεις στα προγράμματα υποστήριξης των θυμάτων», Αρτινοπούλου Β. και Μαγγανάς Α., 1996, σ. 24, 25, 224.

⁶¹ Πιο συγκεκριμένα, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, της Υπηρεσίας Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Οργανισμού για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη και του ΟΗΕ. Αναφέρονται μερικές συνθήκες και συμβάσεις αυτών:

1. Το δικαίωμα στην ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων προβλέπονται στην «Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» του ΟΗΕ (1948) – άρθρα 1 και 2 αντίστοιχα.

2. Το «Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα» του ΟΗΕ (ν. 2462/1997, 1966) απαγορεύει στο άρθρο 2 τις διακρίσεις και την υποκίνηση των διακρίσεων και στο άρθρο 26 εγγυάται την ίση και αποτελεσματική προστασία έναντι κάθε μορφής διάκρισης και είναι νομικά δεσμευτικό.

3. Η «Διεθνής Σύμβαση για τη Κατάργηση όλων των μορφών Φυλετικών Διακρίσεων» (1970) «προβλέπει στο άρθρο 4 εδ. α' ότι τα κράτη - μέλη θα πρέπει να ποινικοποιούν μεταξύ άλλων και πράξεις βίας ή παρότρυνση προς διάπραξη αυτών λόγω διακρίσεων, ενώ, στο άρθρο 6 προβλέπει την εξασφάλιση της δέουσας δικαστικής προστασίας για κάθε πράξη φυλετικής διάκρισης αντίθετη προς τη Σύμβαση».

4. Η «Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας» (ν. 1782/1988) που είναι νομικά δεσμευτική με βάση την οποία η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων ελέγχει ότι τα κράτη οφείλουν να λαμβάνουν νομικά μέτρα για την αντιμετώπιση της βίας και της κακομεταχείρισης προς περιθωριοποιημένες ομάδες που υφίστανται διακρίσεις συμπεριλαμβανομένων των λεσβιών, των γκέι, των αμφισεξουαλικών και των τρανσέξουαλ. http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.

περιλαμβάνει τα κοινωνικά κινήματα, το κράτος, τα κόμματα, την κοινή γνώμη. Τα κόμματα δεν μπορούν να αγνοούν τα κοινωνικά κινήματα λόγω των ισχυρών μηχανισμών ανταλλαγής και ελέγχου στη σχέση ψηφοφόρων – πολιτικών κομμάτων. Από την άλλη πλευρά, τα μέσα πίεσης που μπορεί να ασκήσει η κοινή γνώμη στα κόμματα είναι η εγκατάλειψη ψήφου ή ο έλεγχος μέσω των ΜΜΕ⁶².

Ιδιαίτερα τον 20ο αιώνα, το φεμινιστικό κίνημα, το κίνημα της Διεθνούς Αμνηστίας και το θυματολογικό κίνημα ήρθαν αντιμέτωπα με τα σύγχρονα κράτη για το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας, περισσότερο, όμως, για την εμμονή στο έθνος: το έθνος και η εθνική ασφάλεια πάνω από την ανθρώπινη ζωή; Πάνω από τους ανθρώπους με διαφορετική καταγωγή ή φυλή;

https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26230&Itemid=33, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.
http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26231, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16. Βλ. και Matthew T., 2015, σ. 131 – 153.
<http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>, Τιμητικός Τόμος του Νέστορα Κουράκη Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Σωτηροπούλου Α., τελευταία πρόσβαση: 13/06/16.
<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2>, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.
http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26233, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.
http://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Psifisthenta-Nomoschedia/?law_id=9f7135b1-0c5d-4aa4-a8e1-c38e74d38b8f, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.
<https://www.unicef.gr/%cf%84%ce%bf-%cf%80%ce%bb%ce%ae%cf%81%ce%b5%cf%82-%ce%ba%ce%b5%ce%af%ce%bc%ce%b5%ce%bd%ce%bf-%cf%84%ce%b7%cf%82-%cf%83%cf%8d%ce%bc%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%b1-%ce%b4%ce%b9%ce%ba%ce%b1%ce%b9%cf%8e%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%ce%b1%ce%b9%ce%b4%ce%b9%ce%bf%cf%8d/a4-366-22>, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.
⁶² Meny Y., 1995, σ. 200, 201.

1.1.B. Ο ρόλος του ιδεολογικού ρατσισμού στις ανθρώπινες κοινωνίες στον 20^ο αιώνα

Τα σύγχρονα κράτη στην Ευρώπη δημιουργήθηκαν με βάση την κοινή εθνική ταυτότητα⁶³. Ενώ, «η εθνική ταυτότητα [...] ήταν, στη Δύση, η ύψιστη μορφή ταυτότητας, ήταν, επίσης και μια παράγωγη ταυτότητα, η ένταση της οποίας τροφοδοτούνταν από άλλες πηγές. Συνήθως, η εθνική ταυτότητα συμπεριλαμβάνει το εδαφικό στοιχείο και μπορεί επίσης να συμπεριλαμβάνει ένα ή περισσότερα σχετιζόμενα με βιολογικά (φυλή, εθνότητα), πολιτισμικά (θρησκεία, γλώσσα) και πολιτικά (κράτος, ιδεολογία) στοιχεία, όπως, επίσης, κατά περίπτωση, οικονομικά (γεωργία) ή κοινωνικά (δίκτυα)»⁶⁴.

Τα σύγχρονα κράτη, στην περίπτωση της ιδεολογικοποίησης του ρατσισμού, συνδύασαν και ταύτισαν την εθνική ταυτότητα με βιολογικά, πολιτισμικά, πολιτικά στοιχεία. Με αυτόν τον τρόπο έδωσαν στην εθνική ταυτότητά τους ένα νόημα ύπαρξης της ίδιας, δηλαδή, ανέπτυξαν έναν τρόπο ζωής συνυφασμένο και βασισμένο με και σε αυτήν (κουλτούρα). Προέβαλλαν εθνικά χαρακτηριστικά μεταξύ τους για τη τόνωση του πατριωτισμού και με σκοπό την εδαφική εξάπλωσή τους.

Η διαδικασία αυτή, της εξάπλωσης της εθνικής ταυτότητας, μπορεί να υποστηριχθεί ότι είχε καθοδηγηθεί από συμφέροντα. Από τον 16^ο έως τον 18^ο αιώνα, η ιστορική αναγκαιότητα⁶⁵ επέβαλλε στους ηγεμόνες των – τότε – κοινοτήτων (π.χ Γαλλία, Αγγλία, Ολλανδία, Ισπανία, Σουηδία, Πρωσία, Γερμανία και Ιταλία) να ενεργοποιήσουν τους οικονομικούς και γεωπολιτικούς πόρους ούτως ώστε να δημιουργήσουν στρατούς με αποτέλεσμα να αφυπνιστούν οι συνειδήσεις για το έθνος⁶⁶.

⁶³ Bernstein S. και Milza P., 1997, σ. 30 - 32.

⁶⁴ Huntington S. P., 2005, σ. 60.

⁶⁵ Χρύσης Α., 2004.

⁶⁶ Huntington S. P., 2005, σ. 58.

Ως συνέπεια αυτής της διαδικασίας, οι λαοί, απο τον 19^ο αιώνα, άρχισαν να αγωνίζονται, να πολεμούν για τη «πατρίδα» και την «πολιτισμική κληρονομιά», για την «ταυτότητα». Αυτά τα αγαθά ή αλλιώς αυτές οι ιδέες επέφεραν, όμως, την κυριαρχία εθνικιστικών ιδεολογιών, δηλαδή, την αφύπνιση συνειδήσεων για τη προστασία της πατρίδας ή την κυριαρχία εθνικών χαρακτηριστικών κατά τη διάρκεια των πολέμων που τελικά ξεπέρασαν το όριο της λογικής και μετατράπηκαν σε εμμονή, σε ιδεολογία και τρόπο ζωής.

Δηλαδή, από την διαδικασία και κατάσταση της ιδεολογικοποίησης του ρατσισμού⁶⁷ από τα έθνη – κράτη, τα τελευταία κατέληξαν στην πιο σκληρή μορφή της, στην απόλυτη ρατσιστική βία, εκδηλούμενη από οργανώσεις όπως η Κου Κλουξ Κλαν (Ku Klux Klan, KKK). Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόστηκαν το «απαρτχάιντ»⁶⁸, το «ολοκαύτωμα» και το «πογκρόμ»⁶⁹ ήταν κρατικός και μαζικός σε βάρος πληθυσμών, κυρίως, με διαφορετική εθνική καταγωγή, θρησκεία και χρώμα.

⁶⁷ Στον 19^ο αιώνα, ανάλογη μορφή ρατσιστικής βίας και εκτελέσεων υπήρξε και στις ΗΠΑ με το λεγόμενο «λυντσάρισμα»: λυντσάρισμα ή αλλιώς νόμος του Λυντς ή Λύντσειος νόμος ονομάζεται η συνοπτική διαδικασία που αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ, κατά την οποία ο όχλος προβαίνει αμέσως και χωρίς καμία νομική διατύπωση στην εκδίκηση εγκληματία, καθώς και στην άμεση και “επί τόπου” (χώρου του εγκλήματος) εκτέλεση του ενόχου. Πρόκειται για μια μορφή αυτοδικίας. Το όνομα της παράνομης αυτής τιμωρίας πιθανολογείται ότι προέρχεται από κάποιον γαιοκτήμονα (Lynch, 1742-1820) με το όνομα Λυντς, κάτοικο της Βιρτζίνια των ΗΠΑ, ο οποίος και είχε οργανώσει παράνομες ομάδες με σκοπό την άμεση τιμωρία με εκτέλεση των εγκληματιών και ιδιαίτερα των Άγγλων, κατά την Αμερικανική επανάσταση. Οι επανειλημμένες προσπάθειες, όμως, για την εξάλειψη αυτής της τιμωρίας με νομοθετικά μέτρα έβρισκαν την έντονη αντίδραση της αμερικανικής Γερουσίας, Quilliam L., 1996, σ. 853.

⁶⁸ Η πατρότητα του όρου «απαρτχάιντ» αποδίδεται στον καθηγητή van Bijloen, ο οποίος το 1935 πρότεινε νέα πολιτική, η οποία θα χρησιμοποιούσε τον γεωγραφικό διαχωρισμό διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων ως επέκταση των φυλετικών διακρίσεων που υφίσταντο μέχρι εκείνη τη στιγμή, <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=147378&dt=01/12/2002>, τελευταία πρόσβαση: 12/06/16.

⁶⁹ Όσον αφορά τα «πογκρόμ», τα αρχικά στοιχεία που συνθέτουν το Ολοκαύτωμα είναι το πογκρόμ της «Νύχτας των Κρυστάλλων» και το «Πρόγραμμα Ευθανασίας T-4», τα οποία οδήγησαν στη συνέχεια στα τάγματα θανάτου και στα στρατόπεδα εξόντωσης τα οποία αποτελούσαν μαζική και κεντρικά οργανωμένη προσπάθεια για την εξολόθρευση κάθε μέλους των κοινοτήτων που αποτελούσαν στόχο των Ναζί.

Πρώτος στόχος ήταν οι Εβραίοι και μετά οι τσιγγάνοι. Οι τσιγγάνοι είχαν βιώσει ρατσιστική βία από το 1899 με την επιβολή της διάκρισής τους στη Βαυαρία. Με την άνοδο του Χίτλερ υπέστησαν μαζί με τους μαύρους και τους Εβραίους στείρωση, η οποία είναι ένας τρόπος γενοκτονίας και εξαφάνισης οποιουδήποτε πολιτισμικού στοιχείου από αυτές τις εθνότητες και ομάδες, Δημητρίου Σ., 2009, σ. 203, 205.

Ήταν κρατικός και μαζικός επειδή συνδέονταν με οικονομικές και πολιτικές / ιδεολογικές σκοπιμότητες, όπως η επικράτηση πολιτικής ιδεολογίας και οι οικονομικές απολαβές από αυτά τα φαινόμενα. Κατά συνέπεια, το «απαρτχάιντ» ήταν η καταδίωξη όλων όσων δεν υπάκουσαν και δεν πειθαρχούσαν στα κρατικά μέτρα. Ο φυλετικός διαχωρισμός στη Νότιο Αφρική ξεκίνησε κατά την αποικιοκρατία. Ως επίσημη πρακτική θεσμοθετήθηκε μετά τις γενικές εκλογές του 1948, οπότε και ο πληθυσμός της χώρας χωρίστηκε σε φυλετικές κατηγορίες και οριοθετήθηκαν συγκεκριμένες περιοχές διαβίωσης για την κάθε φυλή, κάτι που οδήγησε σε βίαιες μετοικήσεις. Το 1970 καταργήθηκε η πολιτική εκπροσώπηση όσων δεν ήταν λευκοί και περιορίστηκαν σε απομονωμένες «νησίδες γης», τα λεγόμενα εθνικά κρατίδια μπαντουστάν. Διακρίσεις υπήρχαν στον τομέα της εκπαίδευσης, της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, της διασκέδασης και άλλων δημοσίων παροχών και υπηρεσιών.

Σταθμός υπήρξε η νίκη του Εθνικού Κόμματος της Νοτίου Αφρικής το 1948, η οποία σήμαινε τη νίκη των Αφρικανών στην αγγλοσαξονική πολιτιστική αλλοτρίωση. Όμως, το ζήτημα δεν ήταν πλέον η προάσπιση της ταυτότητας των Αφρικανών, αλλά η προστασία των Λευκών της Νοτίου Αφρικής από την απειλή της δημογραφικής ισχύος των Αφρικανών, κάτι που έγινε γνωστό ως «Μαύρη Απειλή».

Με την πολιτική του απαρτχάιντ αναπτύχθηκε παράλληλα εσωτερική αντίσταση σε αυτήν και βία, ενώ και στο εξωτερικό επιβλήθηκε μακροχρόνιο εμπάργκο κατά της Νοτίου Αφρικής. Κατά τη δεκαετία του '80, είχε ήδη διαμορφωθεί ισχυρό αντιπολιτευτικό ρεύμα, το οποίο δεν έχασε τη δυναμική του παρά την προσπάθεια μεταρρυθμίσεων στην πολιτική απαρτχάιντ. Το 1990, ο Πρόεδρος ντε Κλερκ ξεκίνησε διαπραγματεύσεις για τη λήξη του απαρτχάιντ που είχε ως

αποτέλεσμα τη διεξαγωγή δημοκρατικών εκλογών το 1994 με τη συμμετοχή όλων των εθνοτήτων⁷⁰.

Από επιστημονική πλευρά και όχι πολιτική, τον 20^ο αιώνα, η Σχολή Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας ήταν εκείνη που προσπάθησε να διαψεύσει τις βιολογικές βάσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς και να καθυσχύσει την παγκόσμια κοινή γνώμη ύστερα από τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου⁷¹, χωρίς, όμως, με ιδιαίτερη επιτυχία. Η θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης του Sellin (1938) ήταν εκείνη που προσπάθησε να μετατοπίσει το επιστημονικό ενδιαφέρον από την προσωπικότητα του δράστη στην πράξη του και στον χαρακτηρισμό αυτής από το Δίκαιο, την κοινωνία και την ομάδα.

Με την αλλαγή του αιώνα και της νέας χρονικής φάσης, αυτής της μετανεωτερικότητας ή ύστερης νεωτερικότητας, εμφανίστηκαν θεωρίες και προσεγγίσεις για την εξήγηση των καινούργιων φαινομένων, όχι πια με τον χαρακτήρα των «μεγάλων αφηγήσεων», αλλά με την επιφύλαξη της παροδικότητας, ότι από τη μια στιγμή στην άλλη μπορούν να αλλάξουν τα πράγματα για τα οποία ήμασταν κάποτε σίγουροι για την αλήθεια τους, όπως για παράδειγμα, πίστευαν οι θετικιστές. Σε αυτό το πλαίσιο, η ιδεολογικοποίηση του ρατσισμού και η ρατσιστική βία απέκτησαν νέες μορφές και καινούργια όπλα διάδοσής τους, ειδικά, μετά από την ανακάλυψη του Διαδικτύου.

⁷⁰ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/575204.stm>, τελευταία πρόσβαση: 12/07/16.

Βλ. και Hermann G., 2003, σ. 308.

⁷¹ Με ιδρυτή τον Boas και ακολούθους του, μεταξύ άλλων, Kroeber, Mead και Benedict, Φίλιας Β. Ι., 2000.

1.2. Μετανεωτερικότητα ή Ύστερη Νεωτερικότητα

Η μετανεωτερικότητα ή ύστερη νεωτερικότητα⁷² έχει συνδεθεί με θεωρίες που αρνούνται την ύπαρξη της οικουμενικής ορθολογικότητας, που αποδέχονται την ύπαρξη πολλών εξηγήσεων και που προτάσσουν ότι «η ορθολογικότητα του Διαφωτισμού δεν είναι παρά η ορθολογικότητα των λευκών και, μάλιστα, των λευκών ανδρών. Από αυτήν την άποψη, η ορθολογικότητα του Διαφωτισμού μπορεί να ιδωθεί σαν μια όψη της καταπίεσης που ο λευκός άνδρας ασκεί επί των γυναικών ή επί των φυλετικών μειονοτήτων»⁷³.

Με αυτή την έννοια γίνεται περισσότερο κατανοητή η θέση του Harvey που συνδέει τη μετανεωτερικότητα με τις «καταστάσεις διάβρωσης των εθνικών, πολιτισμικών και γλωσσικών ταυτοτήτων στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης»⁷⁴. Η διάβρωση έγκειται στον κατακερματισμό της προηγούμενης ενιαίας και ορθολογικής ταυτότητας του ανθρώπου του Διαφωτισμού με την ανάδειξη πολλών ταυτοτήτων μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης ενός ανθρώπου που ζει στο εφήμερο και στο διαφορετικό.

1.2.A. 21^{ος} αιώνας και εννοιολογικές διαφοροποιήσεις

Η χρήση της λέξης «μίσους» - «hate» και της «προκατάληψης» - «bias» για την εξήγηση των επιθέσεων και της δυσμενούς μεταχείρισης σε βάρος συγκεκριμένων ομάδων ανήκει στην τελευταία χρονιά (1999) λίγο πριν την αλλαγή του αιώνα⁷⁵. Ειδικότερα, η λέξη «μίσος» - «hate» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά

⁷² Ο όρος ανήκει στον Lyotard με τη χρήση του οποίου απομυθοποιήθηκαν οι λεγόμενες «μεγάλες αφηγήσεις», Lyotard J. F., 1979, σ. 26.

⁷³ Craib I., 2011, σ. 257.

⁷⁴ Harvey P., 2007, σ. 69 – 100.

⁷⁵ Το FBI προσδιορίζει ως έγκλημα μίσους το «ποινικό αδίκημα που διαπράττεται κατά ενός προσώπου, μιας ιδιοκτησίας ή κοινωνίας, υποκινούμενο εν όλω ή εν μέρει από προκατάληψη του δράστη ενάντια σε μία φυλή, θρησκεία, αναπηρία, γενετήσιο προσανατολισμό ή εθνική / εθνική προέλευση», <https://www.fbi.gov/investigate/civil-rights/hate-crimes>, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.

από την Tiby στην ανάλογη - σε περιεχόμενο - έρευνα που πραγματοποίησε στην Ευρώπη⁷⁶.

Η εποχή της μετανεωτερικότητας σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο ξεκίνησε με την επικέντρωση στη πληθυσμιακή κινητικότητα και ειδικότερα στις μεταναστευτικές ροές μετά το τρομοκρατικό χτύπημα του 2001 στους Δίδυμους Πύργους των ΗΠΑ και τον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας» από το 2003 και έπειτα. Όλη αυτή η ανασφάλεια των πολιτών παγκοσμίως δημιούργησε κοινωνικές ομάδες ευάλωτες⁷⁷ και τις μετέτρεψε σε ομάδες – στόχους ή υψηλού κινδύνου⁷⁸.

Αυτές οι ομάδες – στόχοι ή αλλιώς υψηλού κινδύνου, οι οποίες φέρουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως η εθνική/εθνοτική καταγωγή, η θρησκεία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός κ.ά, πέφτουν θύματα εγκλημάτων μίσους ή αλλιώς ρατσιστικής βίας. Δηλαδή, αυτές οι ομάδες προσδιορίστηκαν πρώτα με αυτό τον τρόπο από την άτυπη κοινωνική αντίδραση και στιγματίστηκαν με τον ίδιο τρόπο από τον τυπικό κοινωνικό έλεγχο. Χαρακτηριστικά, τα εγκλήματα μίσους υπενθυμίζουν ή προειδοποιούν την κοινωνία ότι οι «άλλοι» δεν μπορούν εκ γενετής να μοιράζονται την ίδια κοινωνία με «αυτούς»⁷⁹.

Κατά συνέπεια, ο ρατσισμός ως φαινόμενο ενέχει το στοιχείο της εξουσίας στη κοινωνία⁸⁰. Στη περίπτωση της Ελλάδας οι μορφές του ρατσισμού προς τις

⁷⁶ Klingspor K. και Mularin A., 2009, σ. 6.

⁷⁷ Κατά τον Δασκαλάκη, «η έννοια του ευάλωτου [...] καθορίζει τον βαθμό κατά τον οποίο μια κατηγορία πληθυσμού είναι εκτεθειμένη στον κίνδυνο του ποινικού στίγματος και τον βαθμό πιθανότητας που αντιμετωπίζει ένα άτομο να επιλεγεί από τους μηχανισμούς της άτυπης κοινωνικής αντίδρασης και να στιγματισθεί σαν εγκληματίας», Δασκαλάκης Η., 1985, σ. 144.

⁷⁸ Όταν αυτές οι κοινωνικές ομάδες έχουν ήδη «ετικετταριστεί» με αυτό τον τρόπο, αυξάνεται ο κίνδυνος της θυματοποίησής τους και ο φόβος του εγκλήματος, Βλάχου Β. στο Αρτινοπούλου Β., 2000.

Επίσης, οι μακρο – πολιτικοοικονομικές θεωρίες (κριτική θεωρία) μπορούν να προσφέρουν τις εξηγήσεις γύρω από το πώς οι πολιτικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες επιδρούν στην ανάπτυξη του κατάλληλου υπόβαθρου για την εμφάνιση πράξεων βίας με ρατσιστικό περιεχόμενο. Από εμπειρικές έρευνες έχει διαπιστωθεί η άμεση σύνδεση μεταξύ της βίαιης εγκληματικότητας και των αναπτυγμένων οικονομικά γεωγραφικών ζωνών, Λάζος Γ., 2007. Βλ. και Ζαραφωνίτου Χ., 2004, σ. 146.

⁷⁹ Barbara και Shahid, 2011, σ. 57 – 71.

⁸⁰ Στο ίδιο, ό.π. σ. 387.

ευάλωτες κοινωνικές ομάδες ξεκίνησαν από την Βουλή των Ελλήνων και συγκεκριμένα από το κόμμα της Χρυσής Αυγής, το οποίο έδωσε τη χροιά της νομιμοποίησης και κανονικότητας του μισαλλόδοξου λόγου⁸¹.

1.2.B. Εμφάνιση της έννοιας της «ρητορικής του μίσους» (hatespeech) εκτός και εντός του Διαδικτύου (cyberhate)

Η «ρητορική μίσους» ή αλλιώς ο «μισαλλόδοξος λόγος» - «hatespeech» αφορά κάθε δημόσιο λόγο που απαξιώνει πρόσωπα ή ομάδες ανθρώπων, για λόγους εθνικούς, εθνοτικούς, φυλετικούς, θρησκευτικούς, σεξουαλικούς ή φυσικής αναπηρίας, και προκαλεί διακρίσεις εις βάρος τους ή και πράξεις βίας⁸². Ως έννοια συμβάλλει στην παγίωση και διάδοση ξενοφοβικών και ρατσιστικών συναισθημάτων στην κοινωνία και στους πληθυσμούς που αναφέρεται δημιουργώντας τον συνεχή φόβο στην καθημερινότητά τους⁸³.

Σε αρκετές χώρες, η ρητορική μίσους έχει ποινικοποιηθεί μετά από τη σχετική απόφαση της ΕΕ του 2008 για προσαρμογή των κρατών – μελών⁸⁴, η οποία (ρητορική μίσους) προσδιορίζεται κατά βάση από την άρνηση εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Στην Ελλάδα με την ελληνική νομοθεσία του 1979 και του 2014, η ρητορική μίσους προσδιορίζεται αφ' ενός με τη δυσφήμιση και διάσυρση του ατόμου και συμβολικά με τη καλλιέργεια αισθημάτων μίσους και εχθρότητας και αφ' ετέρου με την άρνηση εγκλημάτων παγκόσμιας εμβέλειας.

⁸¹ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), 2014, διαθέσιμη εδώ: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-thematic-situation-report-3_el.pdf, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.

⁸² Boeckmann R. J. και Turpin – Petrosino C., 2002, σ. 207 – 225.

⁸³ Χαλκιά Α., 2013, σ. 81.

⁸⁴ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/14-public_presentation_paris_2005/Presentation2005_Paris_proceedings_en.pdf, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), 2005, τελευταία πρόσβαση: 14/07/16.

Αυτές οι χώρες – κράτη μέλη είναι, μεταξύ άλλων, η Ιταλία, το Βέλγιο, η Γερμανία, η Λιθουανία, η Πολωνία, η Πορτογαλία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Σουηδία και η Δανία που απαγορεύουν τις δημόσιες ανακοινώσεις οι οποίες τείνουν στο να παρακινούν προς διακρίσεις και μίσος ενάντια σε άτομα ή ομάδες λόγω φυλής, χρώματος, καταγωγής, εθνικότητας.

Η ρητορική μίσους χρησιμοποιήθηκε από ορισμένες ακροδεξιές ομάδες στην ελληνική κοινωνία για να στιγματίσει άτυπα κοινωνικές ομάδες⁸⁵. Πιο έντονα εμφανίστηκε με την είσοδο του κόμματος της Χρυσής Αυγής στη Βουλή των Ελλήνων το 2012⁸⁶. Από την ίδρυση του κόμματος, το 1985, η έμφαση στα ζητήματα μετανάστευσης και μειονοτήτων έλαβε την μορφή άσκησης πολιτικής του λόγου ή πολιτικής «του έργου»⁸⁷. Παρά ταύτα, έχουν οργανωθεί σημαντικές πρωτοβουλίες πολιτών στον αγώνα κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας της Χρυσής Αυγής.

Τέτοια είναι η «Golden Dawn Watch» όπου αποτελεί «μια πρωτοβουλία για την παρακολούθηση της δίκης της Χρυσής Αυγής που συγκροτήθηκε από την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το Παρατηρητήριο για τον Φασιστικό και Ρατσιστικό λόγο στα ΜΜΕ, τον Αντιφασιστικό Συντονισμό Αθήνας - Πειραιά και το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών του Δήμου Αθηναίων»⁸⁸. Επίσης, η καμπάνια του Συμβουλίου της Ευρώπης, «No Hate Speech Movement», η οποία

⁸⁵ Πρόκειται για «(α) το Κ4Α (Κόμμα της 4ης Αυγούστου) που η επωνυμία του αναφέρεται στη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936. Η ομάδα αυτή που ιδρύθηκε το 1965 και επανιδρύθηκε το 1974 διακηρύσσει στο πρόγραμμα της αρχές εκπορευόμενες από την εθνικοσοσιαλιστική θεωρία» και (β) η ΕΝΕΚ (Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα) που ιδρύθηκε το 1979, στο πρόγραμμα της οποίας διακηρύσσεται η δημιουργία πολιτισμού βασισμένου στην έννοια της φυλής. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1985, σ. 51, 52.

⁸⁶ Η Χρυσή Αυγή, κατά το καταστατικό της, θεωρείται ένα «κίνημα λαϊκό και εθνικιστικό που αντιτίθεται στον κομμουνισμό – διεθνισμό και στον φιλελευθερισμό – οικουμενισμό», ενώ, και εξωτερικά ως προς την εμφάνιση (π.χ σβάστικα) και ως προς τη συμπεριφορά (π.χ ναζιστικός χαιρετισμός) παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα του Αδόλφου Χίτλερ. Όπως αναφέρει η έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε, «το κόμμα διατηρεί στενές επαφές με τη γερμανική νεοναζιστική οργάνωση «Ελεύθερο Δίκτυο του Νότου (FreieNetzSud)», Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), 2014, σ. 27, διαθέσιμη εδώ: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-thematic-situation-report-3_el.pdf, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.

⁸⁷ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1985, σ. 21, 22.

Βλ. και Ψαρράς Δ., 2014, σ. 7 – 9.

Γενικότερα, οι βασικές ιδεολογίες των ακροδεξιών κομμάτων και οργανώσεων (ExtremeRightWing) θεωρούνται πως είναι τρεις: Α) Χριστιανικός Συντηρητισμός που κυριαρχείται από το κίνημα ταυτότητας, Β) Λευκή Υπεροχή και Γ) Η επιβίωση του πατριωτισμού. Κοινή πρακτική λόγου και αυτό που συνδέει τις τρεις ιδεολογίες είναι η δυαδικότητα η οποία δημιουργείται από τη διχοτόμηση οπτικής του σωστού έναντι του λάθους, του καλού έναντι του κακού, Kelly R. J., 1993, σ. 105 – 125.

⁸⁸ «Κύρια έκφανση της πρωτοβουλίας αυτής είναι η ιστοσελίδα goldendawnwatch.org» όπου στόχο έχει να δημοσιοποιεί «όλα τα στοιχεία που αφορούν τη δράση της Χρυσής Αυγής και να φωτιστούν όλες οι πτυχές της δίκης, να έχει κάθε πολίτης, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, διαρκή και αξιόπιστη πληροφόρηση για όλα όσα συμβαίνουν εντός και εκτός της δικαστικής αίθουσας, σε όλη τη διάρκεια της δίκης, να παρέχει αναλύσεις από ειδικούς, νομικούς και παρατηρητές και να μείνει η Χρυσή Αυγή και η δράση της στο φως».

http://goldendawnwatch.org/?page_id=9, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.

ξεκίνησε το 2013 και έχει ως σκοπό την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους διεθνώς, εντάσσεται στο πλαίσιο του προγράμματος «οι νέοι καταπολεμούν τη ρητορική μίσους στο διαδίκτυο»⁸⁹.

Στην Ευρώπη ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA) συνιστά – ειδικά – για την Ελλάδα την υιοθέτηση μιας καλύτερης και πιο δραστηκής αντιμετώπισης του φαινομένου από μέρους της, συνολικά - για παρόμοιες οργανώσεις - και όχι μόνο για τη Χρυσή Αυγή, λαμβάνοντας υπ’ όψιν εμπειρίες άλλων κρατών – μελών, όπως για παράδειγμα της Σουηδίας όπου παρέχει ψυχολογική στήριξη σε αυτούς που ασκούν τη ρητορική μίσους και είναι ενταγμένοι σε εξτρεμιστικές ομάδες⁹⁰.

Τα μέσα, δηλαδή, που βοηθούν τη ρητορική μίσους στον στιγματισμό μιας ομάδας ή ατόμου μπορούν να λάβουν ευρύτερες διαστάσεις με τη χρήση του Διαδικτύου (cyberhate) και γι’ αυτόν τον λόγο οργανισμοί και οργανώσεις στην Ευρώπη και διεθνώς δίνουν μεγάλη βαρύτητα σε αυτήν. Το Διαδίκτυο μπορεί να επιτύχει, ως ένα μέσο για ευκολότερη διάδοση ρατσιστικών αντιλήψεων - εκφράσεων από διαδικτυακές ομάδες (hate groups) τη γρηγορότερη στοχοποίηση των θυμάτων μέσω της κοινωνικής δικτύωσης (ιστολόγια και διαδικτυακές σελίδες) με σκοπό τον εξευτελισμό του θύματος⁹¹.

⁸⁹ Συμμετέχουν μεταξύ άλλων, η Αλβανία, η Αυστρία, η Αρμενία, το Βέλγιο, η Βουλγαρία, η Κροατία, η Κύπρος, η Φιλανδία, η Γερμανία, η Ουγγαρία, η Γεωργία, η Ισλανδία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, το Μεξικό, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Πορτογαλία, η Ρουμανία, η Ρωσία, η Σερβία, η Σουηδία, η Ισπανία, η Τουρκία, η Ουκρανία, η Ελβετία, η Σλοβενία κ. ά, <http://nohate.ext.coe.int/The-Campaign> και <http://www.nohatespeechmovement.org/>, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.

⁹⁰ Μεταξύ της Γερμανίας και της Ιρλανδίας, η Σουηδία αντιμετωπίζει την επιθυμία για συμμετοχή ή αποχώρηση σε ή από εξτρεμιστικές οργανώσεις ενός ατόμου ως εθισμό: η ΜΚΟ Fryshuset υλοποιεί το πρόγραμμα «Exit» το οποίο παρέχει ψυχολογική στήριξη σε όσους επιθυμούν να εγκαταλείψουν εξτρεμιστικές ομάδες, <http://exit.fryshuset.se/english>, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16.

Βλ. Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), 2014, σ. 29, διαθέσιμη εδώ: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-thematic-situation-report-3_el.pdf, τελευταία πρόσβαση: 13/07/16. Βλ. και Βούλγαρης Γ. Χ., 2010, σ. 712.

⁹¹ <http://www.kathimerini.gr/848777/article/teknologia/diadiaktyo/gia-paidikh-pornografia-kai-ratsismo-oi-perissoteres-katagelies-xrhstwn-toy-diadiaktyoy>, τελευταία πρόσβαση: 14/07/16.

Η επικοινωνία μέσω του Διαδικτύου επιτρέπει σε ομάδες που υποκινούνται από μίσος να επεκτείνουν τη συλλογική ταυτότητά τους διεθνώς και να αναπτύξουν μία «παγκόσμια ρατσιστική υποκοουλτούρα» διευκολύνοντας τις συζητήσεις μίσους ενάντια σε άλλες ομάδες και άτομα με την ανάρτηση κάθε είδους αρχείων και δημόσιων κοινοποιήσεων δημιουργώντας ιδεολογικούς και πρακτικούς δεσμούς ανάμεσά τους σαν μία κοινότητα⁹².

Η έρευνα των Williams και Burnap για το μίσος στο Διαδίκτυο (cyberhate) διαπίστωσε ότι υπάρχουν «γεγονότα ενεργοποίησης – trigger events» μίσους στο Διαδίκτυο και πιο συγκεκριμένα στα social media. Αυτά είναι πραγματικά φαινόμενα εγκληματικότητας, που συμβαίνουν στις Ανατολικές Χώρες και μέχρι προσφάτως στην Ευρώπη. Ο τρόπος με τον οποίο προβάλλονται στο Διαδίκτυο από ανθρώπους που τυγχάνει να είναι παρόντες – μάρτυρες μιας εγκληματικής ενέργειας θεωρείται πως εγείρει συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας στους υπόλοιπους χρήστες του Διαδικτύου, όπως για παράδειγμα η ανάρτηση ενός βίντεο με βίαιο ξυλοδαρμό.

Το Διαδίκτυο, κατά τους ερευνητές, θεωρείται ως επιπρόσθετο εργαλείο «τρομοκρατίας» των πολιτών. Έτσι, είναι πιο εύκολη η διάδοση του ρατσιστικού μίσους στο Διαδίκτυο όταν υπάρχουν γεγονότα που προβάλλονται από τα social

⁹² Ένα παγκόσμιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης είναι το λεγόμενο «Facebook» που ιδρύθηκε το 2004. Οι όροι της συγκεκριμένης υπηρεσίας και σε ο,τι μας αφορά εδώ λένε πως: «Ζητάμε από τους χρήστες να επιλέγουν προσεκτικά το κοινό τους όταν πρόκειται να κοινοποιήσουν κάτι που μπορεί να θεωρηθεί προσβλητικό». Παρά ταύτα, το λογισμικό αυτό εξακολουθεί να παρέχει ευκολία παρομοιάζοντάς το ως εργαλείο της ρητορικής μίσους της σύγχρονης εποχής. Για παράδειγμα, όσες ομάδες μίσους έχουν δημιουργηθεί σε αυτό το μέσο κοινωνικής δικτύωσης με θέμα την άρνηση του Ολοκαυτώματος έχουν, παράλληλα, δημιουργήσει και πολλές διαδικτυακές σελίδες με σκοπό τη διάδοση αρνητικών στερεοτύπων, πέραν της επικοινωνίας τους, και φυσικά, το πώς μπορούν να οργανωθούν μεταξύ τους. Perry B., 2003, σ. 41, 42.

Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται, «ανάμεσα στις πλέον διαδεδομένες διαδικτυακές σελίδες που προωθούν την άρνηση του Ολοκαυτώματος, είναι το Institute for Historical Review [...], Bradley Smith και η Επιτροπή του για την Δημόσια Συζήτηση για το Ολοκαύτωμα [...], και οι διαδικτυακές σελίδες από τον Arthur R. Butz, David Irving, Ahmed Rami, Ernst Zundel», με τη παραπάνω σειρά, <http://www.ihr.org/>, <http://www.codoh.com/>, <http://www.fpp.co.uk/>, <http://www.radioislam.org/islam/english/toread/jewslave.htm>, <http://www.zundelsite.org/>. Βλ. και <http://www.adl.org/assets/pdf/combatting-hate/ADL-Responding-to-Cyberhate-Toolkit.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 14/07/16.

media. Σύμφωνα με τους Williams και Burnap, τα «γεγονότα ενεργοποίησης» της διάδοσης ρατσιστικού μίσους εμφανίζονται συχνότερα στο Διαδίκτυο όταν έχουν να κάνουν με την «μετανάστευση, τη φυλή και τη θρησκεία»⁹³.

Η ταχύτητα του Διαδικτύου και η δυνατότητα που δίνει να εκφράζεται ο καθένας ελεύθερα και γενικότερα, το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης είναι ζητήματα που αγγίζουν θέματα ηθικής και του τρόπου που μία κοινωνία έχει οργανώσει και αναπτύξει τη δομή της. Αυτά τα ζητήματα δεν μπορούμε να τα αναπτύξουμε πλήρως στην παρούσα εργασία. Αυτό που μπορούμε να επισημάνουμε είναι ότι ακόμη και η πιθανότητα και η δυνατότητα που έχουν οι λέξεις που πληγώνουν μπορεί να οδηγήσουν σε πράξεις που πληγώνουν - στην παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή.

Κεφάλαιο 2^ο : Η ερμηνεία της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης για τα εγκλήματα μίσους

Η ενεργοποίηση του τυπικού και άτυπου μηχανισμού του κοινωνικού ελέγχου στην εποχή της παγκοσμιοποίησης δεν «αφορά πλέον κοινωνικές «αξίες» που αποσκοπούν στο γενικό ή ομαδικό καλό, αλλά «αξίες» που αποσκοπούν στο ατομικό συμφέρον – το οποίο παρουσιάζεται ως «γενικό» - και την «καλύτερη» ζωή του καθενός, τα όρια της οποίας δεν μπορεί να τεθούν διότι δεν είναι σταθερά»⁹⁴. Γι' αυτόν τον λόγο, ο ρόλος της δημόσιας ασφάλειας είναι καθοριστικός για την επίτευξη του ατομικού συμφέροντος. Η δημόσια και εθνική ασφάλεια με την σειρά της εξαρτάται από τις κρατικές πολιτικές κατά του εγκλήματος.

Υπάρχει, ωστόσο, μία λεπτή γραμμή διαχωρισμού πραγματικοτήτων που παρουσιάζονται από το κράτος και από τα ΜΜΕ για το ζήτημα αυτό. Κάνουμε λόγο

⁹³ Williams M. L. και Burnap P., 2015.

⁹⁴ Λαμπροπούλου Ε., 2001, σ. 67 - 80.

για την εμπορευματοποίηση της ασφάλειας των πολιτών που παρουσιάζεται από τα ΜΜΕ και εφαρμόζεται ως γενικό καλό είναι θέμα διεθνούς στρατηγικής και αντιμετώπισης εγκλημάτων όπως της τρομοκρατίας και των εγκλημάτων μίσους. Ωθητικός παράγοντας και βοηθητικό μέσο ταυτοχρόνως σε αυτή τη τάση αποτελεί η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας.

Υπό αυτό το πλαίσιο θα αναλυθεί η θεωρία του Sellin (1938) για τα εγκλήματα μίσους: ο τρόπος με τον οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος νιώθει ασφαλής ως μέλος πολλών κοινωνικών ομάδων και κατ' επέκταση ως κάτοχος πολλών ταυτοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, έχει παρατηρηθεί πως ο άνθρωπος της παγκοσμιοποίησης επιθυμεί να αυτοπροσδιορίζεται συνεχώς και γι' αυτό το λόγο συμμετέχει σε πολλές κοινωνικές ομάδες – κοινωνικά υποσυστήματα (όχι απαραίτητα μεταξύ τους ομοιόμορφα ούτε και με τους ίδιους στόχους) καθημερινώς. Κοινωνικοποιείται με ευρύτερο τρόπο και παγκοσμίως μέσω του Διαδικτύου. Αυτόσημαίνει την ύπαρξη πολλών και διαφορετικών κανόνων που πρέπει να τηρεί ταυτόχρονα. Έτσι, η ισχύς του τυπικού κανόνα, του νόμου, στον 21^ο αιώνα, έχει αποδυναμωθεί⁹⁵.

Προς το παρόν, η πολιτισμική σύγκρουση είναι εμφανέστατη παγκοσμίως όχι μόνο στα «χτυπήματα» των θρησκευτικών τρομοκρατών, αλλά και στην αύξηση των εγκλημάτων μίσους ή αλλιώς των περιστατικών ρατσιστικής βίας. Οι αιτίες στις οποίες αποδίδουν σήμερα για την αυξητική τάση τους είναι πολλές. Τις αναζητούν κυρίως σε κοσμοθεωρίες και στερεότυπα που έχουν ως βάση τους τον ρατσισμό και τη φυλετική κατηγοριοποίηση του ανθρώπινου γένους⁹⁶.

Ο Sellin, όμως, βασίζει την ανάλυσή του σε δύο θεωρητικές προτάσεις: α. «η πολιτισμική σύγκρουση είναι υπό – προϊόν της ανάπτυξης ενός πολιτισμού» και β. «η

⁹⁵ Στο ίδιο.

⁹⁶ <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/40352/vretania-sxedon-6-200-egklimata-misoys-diapraxthikan-meta-to-brexite>, τελευταία πρόσβαση: 29/07/2016.

πολιτισμική σύγκρουση είναι σύγκρουση πολιτισμικών κωδίκων»⁹⁷. Ο ίδιος δίνει μεγάλη βαρύτητα στην έννοια του πολιτισμού από την άποψη των επιρροών του εξωτερικού περιβάλλοντος και υιοθέτησης ιδεών ήδη από τη στιγμή της γέννησης του ανθρώπου. Η πολιτισμική σύγκρουση είναι μία σύγκρουση ιδεών και απόψεων μεταξύ των κοινωνικών ατόμων στη φάση της αλληλεπίδρασής τους.

Η ανάλυση της θεωρίας του Sellin για τα εγκλήματα μίσους που θα ακολουθήσει από τη γραφούσα θα πραγματοποιηθεί συνδυαστικά: αφ' ενός μέσα από τις *παρεκβάσεις του ξένου* του Simmel, τη θεωρία του πολιτισμικού τραύματος των Eyerman, Alexander και Breese, τη θεωρία του Sutherland για τον διαφορικό συγχρωτισμό με τη γενική θεωρία του εγκλήματος ή αυτοελέγχου των Gottfredson και Hirchi, τη θεωρία του ηθικού πανικού του Cohen αλλά και μέσα από τις ακόλουθες θεωρίες της Γνωστικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας: τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας του Tajfel και τη θεωρία του Allport για την προκατάληψη αφ' ετέρου.

Ωστόσο, δεν μπορούμε να παραλείψουμε, τουλάχιστον σε αυτή την εισαγωγή στο θέμα μας, άλλους συγγραφείς που έχουν ασχοληθεί με το θέμα της πολιτισμικής σύγκρουσης. Έτσι, σύμφωνα με τον Huntington, ο πολιτισμός νοείται μέσα από το ευρύτερο επίπεδο κουλτούρας και πολιτισμικής ταυτότητας των μελών της κοινωνίας. Ως έννοια ο πολιτισμός, εκτός των άλλων και βάσει της ανάλυσης του Huntington, αποτελεί την ευρύτερη πηγή της ολοκλήρωσης του ατόμου και συνδέεται άμεσα τόσο με τη θρησκεία όσο και με τη φυλή.

Ο συγγραφέας, ακόμη, εντοπίζει την πολιτισμική σύγκρουση στην ιστορική αναδρομή των συγκρούσεων των εθνών – κρατών (ανάμεσα σε πολιτικά και οικονομικά δίπολα (δημοκρατία / καπιταλισμός και ολοκληρωτισμός / κομμουνισμός)

⁹⁷ Sellin Th., 2003.

και παρατηρεί ότι, πλέον, αυτές οι συγκρούσεις προσλαμβάνουν τη μορφή των πολιτισμικών συγκρούσεων.

Διατυπώνοντας μία μεγάλη αφήγηση, ο Huntington, εξηγεί τις αιτίες των συγκρουσιακών σχέσεων ανάμεσα στους πολιτισμούς, κυρίως, στη δεύτερη χρονική φάση της ανθρωπότητας, την οποία την οριοθετεί από το 1500 μ.Χ μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Επισημαίνει ότι η βασική αιτία των συγκρούσεων είναι η μονόδρομη επιρροή του δυτικού πολιτισμού στους άλλους πολιτισμούς και ότι αυτή η κατάσταση επιταχύνθηκε λόγω των δομικών χαρακτηριστικών του όπως είναι η ενδυνάμωση της εθνικής συνείδησης, η τεχνολογική πρόοδος και τα στρατιωτικά - οπλικά συστήματα.

Στη τρίτη χρονική φάση, τοποθετεί την εξάπλωση της Δύσης και την αρχή της εξέγερσης εναντίον της από άλλους πολιτισμούς. Ο Huntington προβλέπει ότι όλα τα δομικά στοιχεία του δυτικού πολιτισμού θα αποδυναμωθούν μακροπρόθεσμα, ενώ, ταυτόχρονα, θα ακμάσει ο σινικός πολιτισμός καθώς θα στηριχθεί στις οικονομικές δυνάμεις της Ανατολής, οι οποίες είναι συλλογικές (έναντι του ατομικισμού της Δύσης), και ο ισλαμικός πολιτισμός, ο οποίος δεν στοχεύει απαραίτητα στην οικονομία, αλλά, στην πληθυσμιακή κινητικότητα και στη θρησκεία.

Στην ουσία, κατά τη γνώμη του, πρόκειται για την πολιτισμική άρνηση της δυτικής επιδίωξης για οικουμενικότητα. Έτσι, προβλέπει, επίσης, και την ύπαρξη διασπαστικών κοινωνιών εντός της ΕΕ και των ΗΠΑ, κάτι που σημαίνει πως σε αυτή την πρόβλεψη ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι η ύπαρξη της πολυπολιτισμικότητας σε όλες τις κοινωνίες και η καλύτερη δυνατή λύση ή απάντηση στην παγκοσμιοποίηση είναι η υπεράσπιση της συνοχής της εκάστοτε κουλτούρας⁹⁸.

⁹⁸ Ο ίδιος ο Huntington αναγνωρίζει εννιά παγκόσμιους πολιτισμούς: τον σινικό – κινέζικο, τον ιαπωνικό, τον ινδουιστικό, τον ισλαμικό, τον ορθόδοξο (με επίκεντρο τη Ρωσία), τον δυτικοευρωπαϊκό, τον βορειοαμερικάνικο (όπου εντάσσει και την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία), τον λατινοαμερικάνικο και τον αφρικανικό, Huntington S. P., 1998.

Ακόμη μία προσέγγιση που αμφισβητεί την πολυπολιτισμικότητα και προβάλλει επιχειρήματα με βασική θέση και οπτική την πολιτισμική σύγκρουση είναι η νεορατσιστική προσέγγιση, η οποία ονομάζεται αλλιώς πολιτισμικός ρατσισμός. Το θεωρητικό επίκεντρο αυτής της προσέγγισης είναι το φαινόμενο της μετανάστευσης ως υποκατάστατο της έννοιας της φυλής. Οι θεωρητικοί του νεορατσισμού υποστηρίζουν την «αυθεντική» πολιτισμική ταυτότητα και το «δικαίωμα στη διαφορά». Δηλαδή, ότι οι άνθρωποι είναι ισότιμοι φυλετικά αλλά οι πολιτισμοί που εκπροσωπούν είναι ασυμβίβαστοι και κατ' επέκταση οι διαφορές – συγκρούσεις μεταξύ αυτών είναι ανυπέρβλητες και δεν μπορούν να ξεπεραστούν, διότι αποτελούν (οι διαφορές – συγκρούσεις) συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης φύσης με βαθιές ιστορικές ρίζες⁹⁹.

2.1. Η θεωρία του Thorsten Sellin

Η θεωρία του Sellin (1938) για τη πολιτισμική σύγκρουση εντοπίζει το πρόβλημα στους πολιτισμικούς κώδικες συμπεριφοράς. Το άτομο γεννημένο μέσα σε μία πολιτισμική δομή, κατά τη παιδική ηλικία, αρχίζει να λαμβάνει εξωτερικά ερεθίσματα και να σχηματίζει προσωπικότητα.

Κατά την κοινωνική επαφή – αλληλεπίδραση του ατόμου με τους άλλους ανθρώπους, το άτομο μαθαίνει και υιοθετεί διάφορες «ιδέες - πολιτισμικά στοιχεία»¹⁰⁰ για την πραγματικότητα μέσα στην οποία ζει. Αυτά τα στοιχεία είτε θα αναπτύξει περαιτέρω κατά τη διάρκεια της ζωής του και θα γίνουν οικεία και αξίες είτε θα τα αποβάλλει από τη ζωή του. Όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία θα

Βλ. και Huntington S. P., 1993, σ. 22 – 49.

⁹⁹ Παπαδημητρίου Ζ. Δ., 2000, σ. 289 – 298.

¹⁰⁰ Sellin, 2003, σ. 37.

Όπως ήθη, έθιμα, αντικείμενα και προσωπικές σχέσεις.

ενστερνιστεί, κατά την ενήλικη ζωή του, θα ολοκληρωθούν σε στοιχεία προσωπικότητας.

Έτσι, το άτομο, όταν θα επικοινωνεί με τους άλλους θα προβάλλει αυτά τα στοιχεία σε αυτούς είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα. Θα παρουσιάζει την προσωπικότητά του μέσα στο πλαίσιο ομάδων όπου θα είναι ενταγμένος. Γι' αυτόν, οι ομάδες κοινωνικοποίησης στην παιδική ηλικία ήταν η οικογένεια και το σχολείο. Στην ενήλικη ζωή, οι ομάδες όπου θα επιλέξει να κοινωνικοποιηθεί το άτομο θα αυξηθούν και θα επικρατήσει σύγκριση ταυτοτήτων και κανόνων συμπεριφοράς (διανοητικά και στην πράξη).

Οι κανόνες συμπεριφοράς είναι - εκτός από τους προσωπικούς κανόνες του ατόμου που έμαθε να ακολουθεί από την παιδική ηλικία του (διανοητική σύγκρουση) μεταξύ της ηθικής και της επιθυμίας – οι κανόνες που έχουν θέσει οι ομάδες στις οποίες είναι ενταγμένος (εξωτερική σύγκρουση, στην πράξη)¹⁰¹. Η αφοσίωση και η συμμόρφωση του ατόμου σε αυτούς τους κανόνες μπορεί να είναι σημαντικές για τη ζωή του και γι' αυτόν τον λόγο να τους «αισθάνεται» περισσότερο, αλλά, μπορεί και να μην είναι τόσο σημαντικές και τελικά να τους “παραβιάσει” υποβαθμίζοντάς τους. Η προέλευση των κανόνων συμπεριφοράς των ομάδων κρατά από παλαιότερες “παραβιάσεις” ατόμων που αποκρυσταλλώθηκαν στην πορεία των ομάδων.

Εάν το άτομο αποφασίσει να επιλέξει να παραβιάσει τους κανόνες συμπεριφοράς μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας που είναι ενταγμένος γιατί π.χ αισθάνεται περισσότερο τους κανόνες άλλης ομάδας, τότε, ο στιγματισμός του ή ο μη στιγματισμός του θα εξαρτηθεί από την αντίδραση της πρώτης ομάδας. Το άτομο επέδειξε «μη κανονική συμπεριφορά»¹⁰². Η αντίδραση των ομάδων βρίσκεται σε

¹⁰¹ Στο ίδιο, σ. 79.

¹⁰² Στο ίδιο, σ. 40.

αναλογία με το «δυναμικό αντίστασης» των κανόνων – το περιεχόμενό τους, δηλαδή, εάν προβλέπουν κυρώσεις σε αυτή τη περίπτωση.

Εάν οι κανόνες είναι αυστηροί και το άτομο, στην περίπτωση παραβίασής τους, χάνει τα δικαιώματά του ή αλλιώς τα προνόμιά του ή την εικόνα του τύπου προσωπικότητας που είχε μέσα στην ομάδα και το ενδιαφέρει που τα έχασε, τότε, αυτό θα σημαίνει ότι η παραβίαση των κανόνων της συγκεκριμένης ομάδας καθόρισαν τον τρόπο ζωής του και ότι οι ίδιοι οι κανόνες, τελικά, είχαν κάποια αξία, ένα νόημα για το ίδιο το άτομο.

Οι παράμετροι του δυναμικού αντίστασης των κανόνων συμπεριφοράς των ομάδων μπορούν να συνοψισθούν σε τέσσερις κατηγορίες – τύπους παραδειγμάτων¹⁰³.

α) Όταν το άτομο το οποίο είναι ενταγμένο σε μια ομάδα δεν μπορεί ή δεν θέλει να δείξει αφοσίωση ή συμμόρφωση στους κανόνες της, οπότε στο ίδιο το άτομο ο κανόνας δεν έχει γίνει αξία στη δομή της προσωπικότητάς του, τότε η ομάδα δεν επιδεικνύει καμία ομαδική αντίσταση.

β) Όταν το άτομο παραβιάζει έναν κανόνα συμπεριφοράς της ομάδας εξ αμελείας, τότε, η ομάδα δεν επιδεικνύει καμία αντίσταση.

γ) Όταν το άτομο παραβιάζει έναν κανόνα συμπεριφοράς από όλες τις ομάδες στις οποίες είναι ενταγμένος, τότε, οι ομάδες ασκούν περιορισμένη αντίσταση, επειδή το άτομο βρίσκεται σε δίλημμα και σε σύγκυση ανάμεσα στους κανόνες ηθικής και στους κανόνες των ομάδων.

¹⁰³ Στο ίδιο, σ. 54 – 56.

δ) Όταν το άτομο έχει προσαρμόσει τη ζωή του ή ένα μέρος της σύμφωνα με τους κανόνες συμπεριφοράς της ομάδας και παραβιάσει έναν κανόνα συμπεριφοράς αυτής, τότε, η ομάδα επιδεικνύει πλήρη αντίσταση.

Από αυτές τις παραμέτρους μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι κανόνες της ομάδας ή των ομάδων εάν δεν έχουν «ισχυρή συγκινησιακή ένταση»¹⁰⁴ για το ίδιο το άτομο, τότε, και η παραβίασή τους δεν θα έχει και κάποιο νόημα τόσο για το ίδιο όσο και για την ομάδα ή τις ομάδες. Με άλλα λόγια, εάν το άτομο δεν είχε μάθει στην παιδική του ηλικία να οικειοποιεί κανόνες συμπεριφοράς, τότε, πολύ εύκολα, θα παραβιάσει κάποιον εξωτερικό κανόνα, όπως της ομάδας ή ομάδων. Δηλαδή, εάν έδωσε ποτέ βαρύτητα και σημασία στην ύπαρξη εξωτερικών κανόνων, τότε, γι' αυτό το ίδιο το άτομο είναι αρκετά εύκολο να επιλέξει να ακολουθήσει διανοητικούς κανόνες.

Ωστόσο, η περίπτωση του ατόμου που έχει οικειοποιηθεί εξωτερικούς κανόνες συμπεριφοράς ομάδων που είναι εντελώς διαφορετικοί μεταξύ τους έχει να κάνει με σύγκρουση πολιτισμικών κωδίκων. Αυτό είναι και το ζήτημα που θα επικεντρωθούμε παρακάτω: η σύγκρουση πολιτισμικών στοιχείων (δηλαδή, στοιχείων προσωπικότητας) η οποία οφείλεται στον υπερ – τονισμό, στην κυριαρχία των στοιχείων εκείνων που έχουν καλλιεργηθεί με ρατσιστικά στερεότυπα από το άτομο. Ταυτοχρόνως, το άτομο αυτό θα αποκλείσει άλλες ιδέες άλλων ομάδων και θα παραμερίσει τυχόν οικειοποιήσεις τους, όπως π.χ μπορεί να είναι οι ιδέες εξωτερικών κανόνων - της κοινωνίας και του Δικαίου.

2.1.1. Η ερμηνεία της θεωρίας του Thorsten Sellin για τα εγκλήματα μίσους

Θα πραγματοποιήσουμε τη θεωρητική μας ανάλυση μέσω της επαλήθευσης ή της διάψευσης τριών υποθέσεων.

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 56.

A. Η πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ ατόμων ή ομάδων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση και την ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς.

B. Η ένταση της πολιτισμικής σύγκρουσης αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης των εγκλημάτων μίσους.

Γ. Η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα ενισχύει την πολιτισμική σύγκρουση αφ' ενός και αυξάνει τις πιθανότητες εγκλημάτων μίσους αφ' ετέρου.

2.1.1.A. Η πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ ατόμων ή ομάδων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση και την ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς

Η περιφρονητική στάση και οι λεκτικές επιθέσεις εναντίον ατόμων ή ομάδων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως το χρώμα, η εθνική / εθνοτική καταγωγή και ο σεξουαλικός προσανατολισμός κ.ά, συμβάλλουν στην εκδήλωση ρατσιστικής συμπεριφοράς είτε με τη μορφή αποκλεισμών από διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες της ομάδας (περιθωριοποίηση, κοινωνικός αποκλεισμός) ή εξευτελισμού ή ντροπής ή απαξίωσης διά του λόγου (χρήση της ρητορικής μίσους). Η υιοθέτηση της ρατσιστικής συμπεριφοράς από περισσότερα μέλη της ομάδας αυξάνει την ένταση και ενισχύει την επανάληψη παρόμοιων σε περιεχόμενο εκδηλώσεων¹⁰⁵.

Δηλαδή, η ρητορική του μίσους ή αλλιώς ο μισαλλόδοξος λόγος είναι ένα μέσο εκδήλωσης της ρατσιστικής συμπεριφοράς. Υπάρχει ο έμμεσος και ο άμεσος μισαλλόδοξος λόγος, ο μεμονωμένος ή ο επαναλαμβανόμενος, ο δημόσιος – απρόσωπος και ο ιδιωτικός – προσωπικός, ο ανώνυμος και ο αρνητικός λόγος με τη χρήση λεκτικών εκφράσεων ή χειρονομιών σε όρους των χαρακτηριστικών προσωπικότητας.

¹⁰⁵ Delgado R. και Stefancic J., 2009, σ. 356 – 358.

Η πολιτισμική σύγκρουση έγκειται και εμφανίζεται μέσα από τις λεκτικές, σωματικές και επιλεγμένες πρακτικές για προσβολή και απαξίωση ανθρώπινης ύπαρξης και προσωπικότητας. Αυτή η θέση επιβεβαιώνεται στη θεωρία μέσα από τη παραδοχή του Sellin για την ανθρώπινη φύση, όπου κατ' αυτόν, «ο άνθρωπος γεννιέται στους κόλπους μιας πολιτισμικής δομής. Έρχεται βιολογικά εφοδιασμένος για να δεχθεί και να προσαρμόσει την γνώση του εαυτού του και των σχέσεών του με τους άλλους»¹⁰⁶.

Επομένως, ο άνθρωπος εμφορείται ακόμη και χωρίς να το επιδιώκει στη κοινωνική ζωή του από τη «κουλτούρα της καταγωγής»¹⁰⁷ του, δηλαδή, από εκείνες τις αρχές, στάσεις, παγιωμένες κοινωνικές δραστηριότητες – έθιμα και ηθικές αρχές και επιλογές – με λίγα λόγια, από τις παραδόσεις της εθνικής και τοπικής του καταγωγής¹⁰⁸.

Έτσι, γίνονται εμφανέστερες οι διαδικασίες των γνωστικών λειτουργιών του ανθρώπινου νου, δηλαδή, το πώς ένας άνθρωπος μεταπηδά από το ένα γνωστικό επίπεδο – αυτό των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων - στο επίπεδο της εκφοράς ρατσιστικών λέξεων ή πράξεων (φτύσιμο, σπρώξιμο, ελαφριά σωματική βλάβη) ή και των δύο ή στο στάδιο του εγκλήματος. Πως φτάνουμε, δηλαδή, από τον λόγο στην πράξη¹⁰⁹; Και γιατί η ρητορική μίσους – ο λόγος προσλαμβάνεται από τη σχετική βιβλιογραφία και τον νόμο ως προγενέστερο στάδιο των εγκλημάτων μίσους – πράξη;

¹⁰⁶ Sellin Th., 2003.

¹⁰⁷ Σύμφωνα με τον Cuche, κατά τη δεκαετία του 1970, εμφανίστηκε στη Γαλλία η έκφραση «κουλτούρα των μεταναστών», η οποία (η Γαλλία) έπρεπε να διαχειριστεί σε σχέση με τη κουλτούρα του γαλλικού έθνους, κάτι που σημαίνει πως οι κυβερνητικές πολιτικές εκείνης της περιόδου ενώ προέβαλλαν προς τα έξω μέτρα αφομοίωσης αυτών, δημιουργούσαν αποτρεπτικά μέτρα με σκοπό την απομόνωση της κουλτούρας. Έτσι, η «κουλτούρα των μεταναστών» είναι μία κουλτούρα που ορίζεται από τους άλλους, σε συνάρτηση με τα συμφέροντα των άλλων, με βάση εθνοκεντρικά κριτήρια», Cuche D., 2001, σ. 187 – 190.

¹⁰⁸ Η γραφούσα δεν υποστηρίζει αυτή τη θέση αυτούσια, αλλά δεν αρνείται και την ενδεχόμενη ύπαρξή της ως κατάστασης στην ελληνική, τουλάχιστον, κοινωνία.

¹⁰⁹ Παπαστάμου Σ., κ.ά, 2010.

Σε αυτή τη διαδικασία έχει αρκετά μεγάλη σημασία τόσο για το ίδιο το άτομο ή την ομάδα όσο και για το Ποινικό Δίκαιο, η λέξη «κίνητρο»¹¹⁰. Το κίνητρο της ρατσιστικής συμπεριφοράς εντείνεται και ψυχικά και νοητικά. Ψυχικά διότι ενεργοποιείται το θυμικό στοιχείο στον άνθρωπο και νοητικά διότι, καθ' όσον φτάνουμε στη προκατάληψη, δημιουργείται πληρέστερα το κίνητρο για να φτάσει τελικώς στην εγκληματική πράξη¹¹¹.

Κατά την Κωσταρίδου - Ευκλείδη, «τα κίνητρα έχουν το χαρακτηριστικό ότι δεν επαρκούν από μόνα τους για να ερμηνεύσουν τους μηχανισμούς που είναι υπεύθυνοι για τη διαμόρφωση και εκδήλωση της τελικής συμπεριφοράς [...] η μάθηση και η σκέψη είναι θεμελιώδεις μηχανισμοί που ερμηνεύουν τη διαμόρφωση των αντιδράσεων του ατόμου». Με τη τελευταία πρόταση, επιβεβαιώνεται η θέση του Sellin για τις «αδέες» και για τη πολιτισμική διάστασή τους. Ουσιαστικά, ο Sellin θέτει, μεταξύ άλλων, το έρωτημα γύρω από το κίνητρο (motivation) και τη νόρμα (normation), τον κανόνα.

Όσον αφορά την εγκληματολογική διάσταση των κινήτρων (και σε σχέση πάντα με το πώς μπορεί η ρητορική μίσους να καταλήξει σε έγκλημα μίσους), συνάδει, βεβαίως, με τη νομική που εννοεί τη στάθμιση παραγόντων, τη προμελέτη, το είδος του κινήτρου σε σχέση με το θύμα και όλα εκείνα τα στοιχεία που σχηματίζουν τη νομική υποκειμενική υπόσταση και που ώθησαν στο έγκλημα αλλά και με τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές κ.ο.κ. συνθήκες που το διαμόρφωσαν.

Το ρατσιστικό κίνητρο, το κίνητρο μίσους, διαμορφώνεται εγκληματολογικά μέσα από τις παρακάτω γνωστικές και κοινωνικές διεργασίες που θα αναφερθούν - με λίγα λόγια, από τον σχηματισμό αρνητικών στερεοτύπων – προκαταλήψεων για

¹¹⁰ Από το λατινικό ρήμα *movere* που σημαίνει κινώ, θέτω σε κίνηση, Βαλληνδράς Δ. Λ., 1971, σ. 15.

¹¹¹ Κωσταρίδου – Ευκλείδη Α., 2012.

καταστάσεις ή χαρακτηριστικά που θεμελιώνουν την ύπαρξη ατόμων π.χ εθνική / εθνοτική καταγωγή και χρώμα δέρματος και τον διαφορικό συγχρωτισμό ή αλλιώς την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ τους.

Αρχικά, ισχυρή πρόκληση για διομαδική κοινωνική σύγκρουση θεωρείται ότι είναι η γνωστική και ψυχική διαδικασία της προκατάληψης. Στη διαδικασία και στην ίδια την έννοια της προκατάληψης εμπεριέχονται δύο νοητικά στάδια, εκείνο των λανθασμένων γενικεύσεων και εκείνο των αισθημάτων εχθρότητας¹¹². Οι λανθασμένες γενικεύσεις είναι τα στερεότυπα¹¹³ τα οποία είναι γενικεύσεις που βρίσκονται υπό τη διαρκή επεξεργασία του ανθρώπινου νου¹¹⁴ ενώ τα αισθήματα εχθρότητας χαρακτηρίζονται από διαβαθμίσεις όπως π.χ αντιπάθεια – μίσος. Τα αρνητικά στερεότυπα και τα αισθήματα εχθρότητας οδηγούν στην προκατάληψη.

Ο Brown συνοψίζει τη διαδικασία παραγωγής των στερεοτύπων και επισημαίνει ότι αυτά (τα στερεότυπα) συνίστανται σε εικόνες προερχόμενες από α) τη κουλτούρα με την οποία μεγάλωσε κανείς και ζει, οι οποίες αναπαράγονται μέσω κοινωνικών και πολιτισμικών τρόπων, δηλαδή, μέσω κοινωνικοποίησης στην οικογένεια, στο σχολείο δια μέσου της επανάληψής τους από βιβλία, τηλεόραση και εφημερίδες, β) την κοινωνική πραγματικότητα και γ) τις διαφορετικές θέσεις των κοινωνικών ομάδων στην κοινωνική δομή¹¹⁵.

¹¹² Allport G., 1954, σ. 29 – 46.

¹¹³ Ο Lippmann ήταν ο πρώτος που εισήγαγε στις κοινωνικές επιστήμες την έννοια των «στερεοτύπων». Τη δανείστηκε από το χώρο της τυπογραφίας όπου εκεί σήμαινε και ήταν ένα «μεταλλικό καλούπι, το οποίο χρησιμοποιείται για να τυπώνονται επανειλημμένα στο χαρτί πανομοιότυπα σύμβολα χαρακτήρων». Δηλαδή, τα στερεότυπα σήμερα δεν είναι παρά σταθερές με την έννοια της επαναλαμβανόμενης εμπειρίας και πανομοιότυπες εικόνες στο μυαλό των ανθρώπων – «pictures in our head», Lippmann W., 1949.

Να τονίσουμε, ωστόσο, πως δεν είναι όλα αρνητικά ή λανθασμένα.

¹¹⁴ Allport G., 1954, σ. 29 – 46.

Οι ερευνητές, στην αρχή, πίστευαν πως ήταν το αποτέλεσμα «του περιορισμού των γνωστικών ικανοτήτων των ανθρώπων στην επεξεργασία πληροφοριών» και αργότερα, υποστήριξαν πως μέσα σε αυτές τις λανθασμένες γενικεύσεις υπάρχουν δόσεις αλήθειας, «πυρήνες αλήθειας», Χρυσόχου Ξ., 2011, σ. 133. Βλ. και Hamilton D., 1981.

¹¹⁵ Brown R., 1995.

Σε αυτό το σημείο, υπεισέρχεται η θεωρία του Sellin όπου η διομαδική σύγκρουση μπορεί να εννοηθεί και ως πολιτισμική σύγκρουση συνδυαστικά με την επισήμανση του Brown. Το επόμενο σημείο που μπορεί να επιβεβαιώσει τις θέσεις μας είναι η άποψη των Allport και Tajfel ότι ακόμη κι αν οι γενικευμένες κρίσεις αποδειχτούν με στοιχεία ατράνταχτα και λογικά ότι είναι λανθασμένες, αυτές θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν στον ανθρώπινο νου και εκεί έγκειται η ακαμψία της παραγωγής των νοητικών κρίσεων¹¹⁶.

Από την πλευρά της ομάδας στην οποία είναι ενταγμένο το άτομο, όταν επιδεικνύει αντίσταση προς αυτό, σύμφωνα με τον Sellin, μπορεί να μειώσει (υπακούοντας σε έναν προσωπικό κανόνα συμπεριφοράς, σε μία αρχή - αξία) ή να αυξήσει (παραβιάζοντας τον εξωτερικό κανόνα συμπεριφοράς ή της ομάδας ή του Δικαίου) την ένταση του κινήτρου του (το οποίο υποκινείται από στερεοτυπικές κρίσεις). Θυμίζουμε ότι οι διάφορες καταστάσεις ζωής που συνδέονται με κανόνες οι οποίοι προσδιορίζουν τον τρόπο αντίδρασης του ατόμου εξαρτάται από τη σημασία που αποδίδει το ίδιο το άτομο στην κατάσταση¹¹⁷.

Ο κανόνας της ομάδας, λοιπόν, εξαρτάται από τις κοινωνικές αξίες της ομάδας που τον διαμόρφωσε, την αίσθηση της ισχύος του. Εάν οι αξίες της ομάδας είναι στερεοτυπικής φύσεως και πληρούν τις προϋποθέσεις του Sellin όσον αφορά την αντίσταση της ομάδας, όπως για παράδειγμα της Χρυσής Αυγής, ή οποιασδήποτε ομάδας που επικροτεί τέτοιου είδους «ιδέες» και τις έχει αναγάγει σε κανόνες της, τότε οι αξίες αυτές που θα αναχθούν σε κανόνες της ομάδας, ενισχύουν τις εκδηλώσεις ρατσιστικής συμπεριφοράς μέσα και έξω (στην κοινωνία) από την ομάδα. Με άλλα λόγια, η χρήση στερεοτυπικών κανόνων από την ομάδα ενισχύουν τη πιθανότητα εμφάνισης ρατσιστικής συμπεριφοράς από τα μέλη της.

¹¹⁶ Allport G., 1954, σ. 29 – 46. Βλ. και Tajfel H., 1969, σ. 173 – 191.

¹¹⁷ Sellin Th., 2003, σ. 40.

Αξίζει να ασχοληθούμε, δηλαδή, με τη δημιουργία των λανθασμένων γενικεύσεων στον ανθρώπινο νου που έχει τις νοητικές της ρίζες σε κρίσεις και αξιολογήσεις που είχαν ταξινομηθεί - κατηγοριοποιηθεί πριν την ολοκλήρωση και την εκδήλωση της γενίκευσης απόψεων. Η διαδικασία της ταξινόμησης των κρίσεων ονομάστηκε διαδικασία κοινωνικής κατηγοριοποίησης καθότι ο άνθρωπος στη προσπάθειά του να απλοποιήσει γνώσεις, ερεθίσματα, συνθήκες και περιβάλλοντα συστηματοποίησε τον βίοκόσμο του, τις γνώσεις που προσλαμβάνει από την κοινωνική πραγματικότητα¹¹⁸. Δηλαδή, μέσα από τις ανακαλύψεις αιτιακών σχέσεων ενεργοποιείται η αντιληπτική του ικανότητα να ξεχωρίζει καταστάσεις και πρόσωπα (γνωστική διαδικασία) και να τα κατηγοριοποιεί με συγκεκριμένη σημασιодότηση το καθένα¹¹⁹.

Σύμφωνα με τον Allport, η κατηγοριοποίηση ως διαδικασία έχει τέσσερα χαρακτηριστικά¹²⁰:

- ⓐ «Η σκέψη μας, προκειμένου να υπερπηδήσει τις διάφορες δυσκολίες της ζωής, τις ταξινομεί αμέσως σε κάποια ικανοποιητική κατηγορία, την οποία ύστερα χρησιμοποιεί ως εργαλείο για την αξιολόγηση της κατάστασης.
- ⓑ Η κατηγορία μας παρέχει την δυνατότητα του να ταυτοποιούμε γρήγορα το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται.
- ⓒ Η κατηγορία προσδίδει, σε οποιοδήποτε αντικείμενο έχει εντάξει, ισοδύναμη νοητική και συναισθηματική χροιά. Στις έννοιες προσάπτουμε συναισθηματικά στοιχεία. Έτσι, μια νοητική κατηγορία μας γίνεται συμπαθητική ή αντιπαθητική.

¹¹⁸ Craib I., 2011.

«Οι άνθρωποι εμμένουν στα στερεότυπα και στις προκαταλήψεις τους επειδή αυτές οι πεποιθήσεις τους βοηθούν στο να δημιουργήσουν νοήματα που να εξηγούν τον κόσμο γύρω τους και στο να νιώθουν καλύτερα με τον εαυτό τους», Stangor C., 2000, σ. 19.

¹¹⁹ Tajfel H., 1982.

¹²⁰ Allport G., 1954.

© Τα καθήκοντα προσαρμογής και συμμόρφωσης που οργανώνουν την καθημερινή μας ζωή διαμορφώνονται σε ευρύτερες τάξεις και ομαδοποιητικά στοιχεία».

Όπως προαναφέραμε, ολόκληρη η διαδικασία των στερεοτύπων μαζί με την έννοια της εχθρότητας συνεπάγονται τη τελική νοητική φάση που είναι η προκατάληψη¹²¹. Σύμφωνα με τον Allport, προκατάληψη είναι «να σκέφτεται κανείς άσχημα πράγματα για άλλους ανθρώπους χωρίς να έχει επαρκείς λόγους γι' αυτό»¹²². Αναμφίβολα, η τελευταία, θεωρείται από τους κοινωνικούς ψυχολόγους ως οδηγός για τον δρόμο των διακρίσεων.

Ο Allport στο έργο *Η Φύση της Προκατάληψης* (1954) τονίζει τη σπουδαιότητα του όρου «υπόβαθρο - ground» με την έννοια του ότι ο άνθρωπος που επιλέγει να επικοινωνήσει με ανθρώπους διαφορετικής εθνικής προέλευσης, θρησκείας, σεξουαλικού προσανατολισμού κ.ο.κ μέσω του ρατσιστικού λόγου διακατέχεται από μία κανονικότητα στην εκφορά του. Το «υπόβαθρο» είναι ακριβώς αυτό, η κοσμο - θεωρία που έχει αναπτύξει το ίδιο το άτομο για τον εαυτό του και για τους άλλους σαν τις «ιδέες» του Sellin, είναι όλες εκείνες οι γνώσεις και οι πεποιθήσεις των φορέων κοινωνικοποίησης που έχουν υιοθετηθεί από το άτομο από τη παιδική ηλικία και έπειτα.

Έτσι, κατά τη διαδικασία της επικοινωνιακής δράσης του με άλλα άτομα, στη φάση της ενηλικίωσης, φιλτράρει νοητικά ποιες απόψεις από αυτές που συγκροτούν τη προσωπικότητά του μπορεί να οικειοποιηθεί, να ταυτιστεί και ποιες όχι με σκοπό

¹²¹ Η σύνδεση, από τους Adorno, Frenkel – Brunswik, Levinson και Stanford το 1940 με τη σχετική τους έρευνα, που δημοσιεύτηκε το 1950, αυτή της αυταρχικής προσωπικότητας με την προκατάληψη, εκτός από τα καταπιεσμένα συναισθήματα οργής του ατόμου που υπέστη σκληρές τιμωρίες κατά τη παιδική του ηλικία από την οικογένειά του, έδειξε και τον ρόλο των ισχυρών κανόνων της οικογένειας (πρώτος φορέας κοινωνικοποίησης ατόμου) κατά την ανάπτυξη της προσωπικότητας, της έκφρασης και της συμπεριφοράς του.

Χρυσόχου, 2011, σ. 324 - 327. Βλ. και Adorno T. W., Frenkel – Brunswik E., Levinson D. J. και Stanford R. N., 1950.

¹²² Allport G., 1954, σ. 29 – 46.

την αποδοχή του ή τη μη αποδοχή του από τα μέλη της ομάδας που επιλέγει να ενταχθεί¹²³.

Ένα από τα κριτήρια επιλογής τύπου ομάδας από το άτομο αποτελεί η οικειότητα. Οι οικείες τάσεις γίνονται αξίες. Οι ομάδες μπορούν να χωριστούν σε «έσω – ομάδες / in – groups», «έξω – ομάδες / outgroups» και «ομάδες αναφοράς / reference group». Αξιοσημείωτο είναι το ότι στη θεωρία του Sellin δεν υπάρχει παρόμοιος διαχωρισμός. Κατά τον Sellin υπάρχει η συν - αίσθηση, «το άτομο, δεν πρέπει μόνο να ξέρει ότι ο κανόνας αυτός υπάρχει, πρέπει και να τον αισθάνεται. Όσο περισσότερο το αίσθημα αυτό είναι δυνατό και θετικό, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα ότι το άτομο θα υπακούσει στον κανόνα»¹²⁴.

Πολύ περισσότερο σημαντική είναι, στη θεωρία του Sellin, η κοινωνική επιρροή των κανόνων στη προσωπικότητα του ατόμου. Η επιρροή στο άτομο ενεργοποιείται μόνο εάν έχει επιλέξει «έσω – ομάδες» - ομάδες που οι κανόνες συμπεριφοράς είναι οικείες προς το άτομο. Μόνο έτσι θα δώσει την απαραίτητη σημασία γιατί θα *αισθάνεται* τον κανόνα που θα του υπαγορεύει με ασφαλή τρόπο να συμπεριφέρεται ρατσιστικά σε άλλες έξω – ομάδες¹²⁵.

Με λίγα λόγια, πρόκειται για τη διαδικασία της κοινωνικής σύγκρισης που διενεργεί το άτομο νοητικά συγκρίνοντας κοινωνικές ομάδες και έπειτα επιλέγοντας ποια ή ποιες θα ακολουθήσει. Εάν η ρατσιστική συμπεριφορά εμφανιστεί μέσα στην ομάδα, οι κανόνες της οποίας είναι ανάλογοι αυτής της συμπεριφοράς, δεν πρόκειται να συγκριθεί και να κατηγοριοποιηθεί με άλλες που δεν είναι σχετικές με αυτούς τους

¹²³ Allport G., 1954, σ. 29 – 46.

¹²⁴ Sellin Th., 2003, σ. 56.

¹²⁵ Στο ίδιο, σ. 38, 39. Εξάλλου, η σύνδεση της εχθρότητας με την επιθετικότητα, τη βίαιη εκδήλωση φαίνεται να είναι διάχυτη με αντιπροσωπευτικό τρόπο σε όλο το έργο των Wolfgang και Ferracuti, *Υποουλτούρα της Βίας* ήδη από το 1967 όπου «το ενδιαφέρον τους εντοπίζεται στο ρόλο των κανόνων, αξιών και πεποιθήσεων οι οποίες προσδιορίζουν τον υποπολιτισμό της βίας», Wolfgang M. E. και Ferracuti F., 1996.

κανόνες. Πιστεύουμε πως θα συγκριθεί και θα κατηγοριοποιηθεί με όμοιες στο περιεχόμενό τους και θα μπει σε αυτή τη στερεοτυπική διαδικασία ακριβώς επειδή θέλει να διαφοροποιηθεί και να συγκρουστεί με άλλες μη ρατσιστικές ομάδες.

Το ερώτημα είναι πότε μεταβαίνουμε από την ατομική ρατσιστική συμπεριφορά στη συλλογική ρατσιστική συμπεριφορά, δηλαδή, πότε το άτομο αρχίζει να μοιράζεται με την ομάδα του τη ρατσιστική συμπεριφορά του. Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας του Tajfel (όπου περιλαμβάνονται οι παραπάνω διαδικασίες κοινωνικής κατηγοριοποίησης και κοινωνικής σύγκρισης) απαντά ότι μέσα από τη γνωστοποίηση των κανόνων συμπεριφοράς της ομάδας, θα μπορέσει το άτομο να αισθανθεί τη κοινωνικοποίησή του. Δηλαδή, η αίσθηση του κανόνα ταυτίζεται στο έργο του Sellin με τη γνώση του κανόνα και η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας τάσσεται υπέρ αυτής της θέσης.

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς της κοινωνικής ταυτότητας, η κοινωνική ταυτότητα είναι «το κομμάτι του εαυτού που απορρέει από τη γνώση του ατόμου ότι αποτελεί μέλος μιας κοινωνικής ομάδας (ή ομάδων) μαζί με την αξία και τη συναισθηματική σημασία που αποδίδονται σε αυτή την ιδιότητα του ανήκειν»¹²⁶. Χτίζοντας, δηλαδή, το «εμείς» και το «αυτοί». Το πρώτο είναι εκεί όπου θεωρούμε πως ανήκουμε και άρα γνωρίζουμε και το δεύτερο είναι ό,τι, όπου και όποιος δεν γνωρίζουμε.

Η αίσθηση του κανόνα της ομάδας επιτυγχάνεται μέσα από τον άτυπο κοινωνικό έλεγχο που ασκούν τα μέλη της ομάδας στο άτομο με τη συμμόρφωση σε ποικίλες δραστηριότητες. Στην περίπτωση που δεν υπακούσει το άτομο, για παράδειγμα σε μία παραβατική δραστηριότητα που του έχουν αναθέσει, τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας παρατηρούν ότι η ένταση της αίσθησης του κανόνα είναι

¹²⁶ Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας του Tajfel επικεντρώνεται σε αυτές τις ψυχολογικές διακυμάνσεις του ατόμου, Tajfel H., 1981, σ. 255.

αποδυναμωμένη και έτσι το άτομο προσδιορίζεται ως “ευάλωτο” ή ως αποκλίνοντας. Κατά τον Sellin, σε αυτή την περίπτωση, το άτομο υπάκουσε στους προσωπικούς του κανόνες και όχι στους κανόνες της ομάδας. Όμως, για το ίδιο το άτομο, η αντίσταση της ομάδας που ήταν ενταγμένος μπορεί να βιωθεί ρατσιστικά.

Μέσα από τη μεγέθυνση ορισμένων τύπων απόκλισης και παρέκκλισης, λόγω ΜΜΕ και ηθικών πανικών, διαφαίνεται η έκταση των συγκρούσεων ανάμεσα στις κοινωνικο – πολιτισμικές κυρίαρχες ομάδες και την παρεκκλίνουσα ομάδα και στο τέλος η μετατροπή των στερεοτύπων σε πραγματικότητα¹²⁷.

Το παράδειγμα της ομάδας skinhead μπορεί να επιβεβαιώσει τη πολιτισμική διάσταση στη θεωρία της ετικέτας και τη θέση πως τα στερεότυπα μετατρέπονται σε πραγματικότητα. Αυτή η ομάδα, των skinhead, στο East End (βιομηχανικά προάστια του Λονδίνου) τη δεκαετία του 1960 στη Μ. Βρετανία, ήταν η αντίδραση στη νεανική κουλτούρα των μεσοαστικών τάξεων – underground, στην αντι – κουλτούρα και στο κίνημα των χίπις που επικρατούσαν εκείνη την εποχή.

Το αποτέλεσμα ήταν να αποκλειστεί η ίδια (η ομάδα skinhead) από το κλίμα της εποχής αλλά και από τα δικαιώματά της όπως αυτό της πολιτισμικής ταυτότητας μιας που προσπάθησε να συνδεθεί με τη παραδοσιακή αγγλική εργατική τάξη και να επανακαλύψει τους δεσμούς της ενεργά: είχαν εμπλοκή με τους νέους θεσμούς και με τις παραπάνω κουλτούρες.

Όμως, υπάκουσε τελικά σε άλλους κανόνες συμπεριφοράς που συνδυάστηκαν με επιθετικότητα (βίαιες πράξεις και ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός) και ενδυμασία (η ενδυμασία τους αποτελούνταν από ναυτικές στολές, μπότες, τιράντες, κ.ά αλλά και τα μαλλιά τους ήταν ξυρισμένα).

¹²⁷ Αντιπροσωπευτικές μελέτες στα θέματα υποκουλτούρας και σύγκρουσης ομάδων βρίσκονται στον κλάδο της Εγκληματολογίας που εστιάζει στις υποπολιτισμικές θεωρίες.

Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, αυτή η εργατική ομάδα παρήκμασε λόγω εσωτερικών αντιθέσεων που δημιουργήθηκαν από την ίδια και απομόνωσης κάποιων μελών αλλά και λόγω της έντονης αντίδρασης στην ανάπτυξη της ομάδας των πανκς. Μέσα από την τελευταία αυτή αντίδραση συγκροτήθηκε η δεύτερη γενιά των skinheads, η οποία μαζικοποιήθηκε, με τα στερεότυπα του φασίστα και του ρατσιστή να γίνονται πραγματικότητα μέσω διασυνδέσεων που εντοπίστηκαν με το Εθνικό Κόμμα καθώς και μέσω των συγκρούσεων που είχαν με τους πανκς και ρόκερς.

Με λίγα λόγια, η ομάδα skinhead με την επιθετική συμπεριφορά που επέδειξε τελικά ως κώδικα συμπεριφοράς στην κοινωνία και με την συνεχόμενη εμπλοκή της με τον κοινωνικό έλεγχο, δημιούργησε η ίδια την ευκαιρία για τη κατασκευή και διάδοση των στερεοτύπων του φασίστα και του ρατσιστή, δηλαδή, στιγματίστηκαν ως τέτοιοι οι ίδιοι. Τα τελευταία έγιναν πραγματικότητα στη δεύτερη φάση της ομάδας λόγω της επιμονής τους να κυριαρχήσει η κουλτούρα τους στη κοινωνική ζωή ανάμεσα σε άλλες ομάδες επιτυγχάνοντας άτυπες συνεργασίες με εθνικιστικά κόμματα και έχοντας αλλάξει τους στόχους, το περιεχόμενο, τους κανόνες και τους σκοπούς της ως ομάδα.

Δημιούργησε ηθικό πανικό, στην ουσία, ο οποίος είναι μία αντίδραση που βασίζεται στη λανθασμένη και υπερβολική αντίληψη ότι η συμπεριφορά κάποιων μελών της κοινωνίας –συνήθως, μιας μικρότερης κοινωνικής ομάδας – θεωρείται επικίνδυνη για τη διατήρηση της υφιστάμενης κοινωνικής δομής, ώστε κρίνεται επιτακτική η τιμώρηση των ενόχων. Σύμφωνα με τη θεωρία, ο όρος «πανικός» αντικατοπτρίζει τα συναισθήματα φόβου, τρόμου, ανησυχίας, εχθρότητας καθώς και

μία πολύ ισχυρή αίσθηση πως ό,τι συμβαίνει, αντίκειται στους υφιστάμενους ηθικούς κανόνες¹²⁸.

2.1.1.B. Η ένταση της πολιτισμικής σύγκρουσης αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης των εγκλημάτων μίσους

Η ομάδα των skinhead ήταν ένα καλό παράδειγμα αναφοράς για την μετάβαση από τη ρητορική μίσους στο έγκλημα μίσους, του πως μπορεί, δηλαδή, να ενισχύσει η πρώτη τη δεύτερη ως διαδικασίες. Οι πολιτισμικές προεκτάσεις αυτής της μετάβασης απορρέουν από τη διαφορετική κουλτούρα και τον τρόπο ή αλλιώς κώδικα επικοινωνίας ο οποίος συγκροτείται με αρνητικά στερεότυπα και αισθήματα εχθρότητας.

Η σημασία της έντασης της πολιτισμικής σύγκρουσης στη διάπραξη των εγκλημάτων μίσους θα εξεταστεί μέσα από την ανάλυση της θεωρίας του Sellin ως σύγκρουση πολιτισμικών κωδίκων, άτυπων και τυπικών, μέσα από τη διανοητική και εξωτερική σύγκρουση (όπως ο ίδιος άλλωστε ερμηνεύει τη πολιτισμική σύγκρουση)¹²⁹ σε συνδυασμό με: τις *παρεκβάσεις για τον ξένο* του Simmel και των ερμηνειών άλλων Κοινωνιολόγων που έχουν ως θεωρητική βάση το συγκεκριμένο έργο, τη *θεωρία του πολιτισμικού τραύματος* των Alexander, Eyerman, Giesen, Smelser και Sztopka και με ατομοκεντρικές εγκληματολογικές – κοινωνιολογικές θεωρίες όπως του Sutherland περί *διαφορικού συγχρωτισμού*.

Η «ισχυρή συγκινησιακή ένταση», όπως έχουμε αναφέρει, των τυπικών κανόνων που εντοπίζει ο Sellin, αφορά τα εγκλήματα μίσους από την άποψη α) της απέχθειας και της πολιτισμικής εχθρότητας που τρέφει ο δράστης (ρατσιστικό κίνητρο) για τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την προσωπικότητα του θύματος και β) της αδυναμίας και της αμηχανίας του νομοθέτη να διαχειριστεί την

¹²⁸ Cohen, S., 1972.

¹²⁹ Sellin Th., 2003, σελ. 56, 75, 76.

πολιτισμική ποικιλομορφία σε διεθνή κείμενα συμβάσεων ήδη, πιο έντονα, από τον 20^ο αιώνα.

Όσον αφορά το δεύτερο, υποστηρίζεται ότι «όσο οι εθνικές έννομες τάξεις και η διεθνής έννομη τάξη αντιμετωπίζουν τον ρατσισμό με δύο κατηγοριών δικαιικά μέσα – τη κατηγορία των απαγορεύσεων των διακρίσεων και τη κατηγορία εγγυήσεων των ατομικών δικαιωμάτων», τόσο μακριά βρίσκονται από την ουσιαστική νομοθετική αντιμετώπιση του κοινωνικού φαινομένου. Αυτό γιατί ο ρατσισμός τόσο από τη πλευρά του δράστη όσο και από τη πλευρά του προσβαλλόμενου, χαρακτηρίζεται από το συλλογικό στοιχείο, το στοιχείο της ομάδας¹³⁰.

Ο φαύλος κύκλος των στερεοτύπων και της προκατάληψης, όμως, της κυρίαρχης ομάδας προς τις μειονοτικές ομάδες δυσχεραίνει και τις δύο διαστάσεις στη κοινωνική πρακτική και στη νομοθέτηση. Ο κύκλος αυτός, τροφοδοτείται, εκτός άλλων παραγόντων, και από τη συλλογική αντίληψη περί ετερότητας, διαφορετικότητας και του «ξένου»¹³¹. Η αντίληψη περί «ξένου» έχει ταυτιστεί με μετανάστες και πρόσφυγες, με το χρώμα ή την εθνική / εθνοτική ταυτότητα¹³², και γενικά με όποιον άνθρωπο ή κατάσταση δεν είναι οικεία¹³³.

Βάσει της ανάλυσης του Park το 1928, ο ξένος αντιμετωπίζεται από τις άλλες ομάδες ως οριακός άνθρωπος που δεν μπορεί να θεωρηθεί σταθερό μέλος μιας ομάδας και φέρει μαζί του τα συναισθήματα της ρήξης δεσμών με τον τόπο του σε όποια ομάδα ενταχθεί. Εδώ, η διανοητική σύγκρουση είναι μεγαλύτερη: διαιρείται ο εαυτός του σε δύο κομμάτια που το ένα αφορά τη συναισθηματική ένταση και φόρτιση σε οποιοδήποτε άκουσμα της πατρίδας του και το άλλο τη σχετική άρνησή

¹³⁰ Κίνηση Πολιτών κατά του Ρατσισμού, 1995, σ. 77 – 89.

¹³¹ Λίποβατς Θ., 2001, σ. 40 - 42. Βλ. και Τσουκαλάς Κ., 2010.

¹³² Perry B., 2002, σ. 72 – 92.

¹³³ Θυμίζουμε ξανά την ανάλυση του Allport G., 1954, σ. 43.

του σε οτιδήποτε νέο και σε οποιαδήποτε νέα συνήθεια με αποτέλεσμα να αρνείται πολιτισμικούς κώδικες και πρότυπα¹³⁴.

Στο έργο του Simmel, ο ξένος, α) είναι κάποιος που μένει στη χώρα υποδοχής, αλλά το στοιχείο της περιπλάνησης παραμένει σε οποιαδήποτε εκδήλωση της προσωπικότητάς του, β) ως μέλος ομάδων, βρίσκεται στα όρια και γ) η αλληλεπίδραση των ομάδων με αυτόν εκφράζεται υπό αφαιρετική οπτική, ενώ, των ομάδων που θα επιλέξει να ενταχθεί εκείνος υπό ομοιότητα χαρακτηριστικών¹³⁵.

Ένας συνδυασμός του ανθρώπου που περιγράφει ο Park και ο Simmel μπορεί να πλησιάσει τον σημερινό πρόσφυγα, η επιθετικότητα του οποίου μπορεί να εκδηλωθεί με γρήγορο ρυθμό προς τα μέλη της εκάστοτε χώρας υποδοχής, εάν λάβουμε υπ' όψιν μας ότι αυτή η διαιρεμένη κατάσταση του εαυτού που βιώνει λόγω συχνών μετακινήσεών του είναι μόνιμη. Από την πλευρά της χώρας υποδοχής βρίσκεται ο έλεγχος της κατάστασης που θα αναπτυχθεί και κυρίως, από την αντίδραση των μελών της. Και εδώ, η πολιτισμική σύγκρουση με τη μορφή συμβολικών εγκλημάτων μίσους έχει αυξημένες πιθανότητες να εμφανιστεί.

Η δεύτερη θεωρία των Alexander, Eyerman, Giesen, Smelser και Sztopka, η θεωρία του πολιτισμικού τραύματος μπορεί να συνδεθεί με τον ξένο ως οριακό άνθρωπο του Park. Το τραύμα για να γίνει πολιτισμικό πρέπει να περάσει από τη διαδικασία της κοινωνικής νοηματοδότησης, δηλαδή, να αποκρυσταλλωθεί κοινωνικά.

Έτσι ο ξένος ως οριακός άνθρωπος συσχετίζεται άμεσα με την απώλεια της πολιτισμικής του ταυτότητας¹³⁶, δηλαδή, χάνει τη σταθερή επαφή του με τα πολιτισμικά στοιχεία του, τα στοιχεία εκείνα που έμαθε, που οικειοποιήθηκε στη χώρα καταγωγής του και που συγκροτούν την προσωπικότητά του, οπότε η απώλεια

¹³⁴ Park R. E., 1928, σ. 881 – 893.

¹³⁵ Simmel G., 2004, σ. 170, 175.

¹³⁶ Cuche D., 2001, σ. 187 – 190.

της πολιτισμικής ταυτότητας όταν γίνεται μαζική, μετατρέπεται σε πολιτισμικό τραύμα.

Για παράδειγμα, κάθε γενιά Αφροαμερικανών εκφράζεται πολιτισμικά μέσα από τη μουσική. Η τελευταία, η οποία για εκείνους είναι άρρητα συνδεδεμένη με την εργασία και τη θρησκεία, ήταν ένα από τα δημόσια μέσα πολιτισμικής έκφρασης που ήταν νοηματοδοτημένη μέσα από τη συλλογική ταυτότητά τους¹³⁷. Όμως, όπως αναφέρει ο Du Bois, η πολιτισμική έκφραση των δούλων ήταν τα τραγούδια του θρήνου και της λύπης, τα οποία από γενιά σε γενιά μεταφέρθηκαν και εδραιώθηκαν ως τραγούδια συλλογικής μνήμης: της σκλαβιάς και της ελπίδας για ελευθερία¹³⁸.

Όπως αναφέρεται, σήμερα, «ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα που συνέβαλαν στην επίταση των στάσεων των ημεδαπών απέναντι στους μετανάστες είναι η κυρίαρχη άποψη περί άμεσης και γραμμικής σύνδεσης της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα»¹³⁹. Το «πρόσωπο» του μετανάστη, όπως και του πρόσφυγα, σχηματίζεται με την εικόνα της «φθαρμένης ταυτότητας»¹⁴⁰, της διαφορετικότητας, του μίσους και της παραβίασης των ηθικών – εδαφικών κανόνων συμπεριφοράς της χώρας υποδοχής.

Σύμφωνα με τον Sellin, «τα εγκλήματα των μεταναστών θεωρούνται (*μεταξύ άλλων*) ως αποτέλεσμα μιας σύγκρουσης ανάμεσα, αφ' ενός, στους κανόνες συμπεριφοράς της καινούργιας πολιτισμικής δομής (*της χώρας υποδοχής*) και, αφ'

¹³⁷ Eyerman R. και Jamison A., 1998.

¹³⁸ Ο τίτλος του βιβλίου του Du Bois επηρεάστηκε από τη κοινωνική νοηματοδότηση που είχαν δώσει οι Αφροαμερικάνοι στον «ταλαντούχο δέκατο» που σήμαινε πως ο ένας στους δέκα Νέγρους γινόταν αποδεκτός από τη κυρίαρχη κουλτούρα με την αναβάθμισή του στη σκάλα της κοινωνικής ιεραρχίας. Η προσέγγιση του Du Bois ή αλλιώς η φυλετική θεωρία έγινε γνωστή κυρίως μέσα από το έργο του, *The Conservation of Races*, όπου ανέπτυξε τις θεωρητικές του ιδέες και απόψεις γύρω από το ζήτημα της κάλυψης πολιτισμικών εκφράσεων μιας ομάδας ανθρώπων με πολιτισμικά χαρακτηριστικά (των Αφροαμερικανών εν προκειμένω) από μία άλλη ομάδα ανθρώπων που επιθυμούσε την κατωτερότητά της μέχρι την εμφάνιση του κινήματος των πολιτικών δικαιωμάτων. Ο συγγραφέας, έτσι, υποστηρίζει στην ανάλυσή του, την ύπαρξη ενός «πέπλου» που ξεχωρίζει τα χρώματα, το οποίο είναι λεπτό, διαχωριστικό και πορώδες και την ύπαρξη μιας «διπλής συνείδησης» η οποία λειτουργεί σαν αυτοαξιολόγηση των ίδιων των Αφροαμερικανών στα μάτια των λευκών. Δηλαδή, η ντροπή που νιώθουν για το χρώμα τους, Du Bois W.E.B., 1897, σ. 14.

¹³⁹ Χαλκιά Α., 2013, σ. 83.

¹⁴⁰ Goffman E., 1963.

ετέρου, στους κανόνες συμπεριφοράς της παλαιάς πολιτισμικής δομής (της χώρας του)»¹⁴¹.

Δηλαδή, όταν χάσουν την πολιτισμική ταυτότητά τους γίνονται επιρρεπείς στις κοινωνικές ομάδες με κανόνες συμπεριφοράς που ενισχύουν παραβατικές δραστηριότητες. Με αυτόν τον τρόπο, ο οριακός άνθρωπος μπορεί να ενταχθεί σε αυτές τις ομάδες στη χώρα υποδοχής, τα μέλη των οποίων, σύμφωνα με τη θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού του Sutherland, μπορούν να τον επηρεάσουν αρνητικά με απώτερο σκοπό την εκμετάλλευσή του για εγκληματικές ενέργειες εις βάρος άλλων ομάδων¹⁴². Τότε, σύμφωνα με τη θεωρία του Sellin, θα ακολουθήσει τους εξωτερικούς κανόνες συμπεριφοράς.

Επίσης, ο διαφορικός συγχρωτισμός των μελών της κοινωνίας υποδοχής με τον οριακό άνθρωπο μπορεί να έχει ως απώτερο σκοπό τη θυματοποίηση του δεύτερου, καθώς, εκτός από τη γενικότερη ευάλωτη θέση του λόγω δυσκολιών ζωής, υφίσταται διπλή θυματοποίηση ρατσιστικής βίας. Η ρητορική μίσους είναι εκείνη που αυξάνει τις πιθανότητες για το πέρασμα στη πράξη.

Η θεωρία του Sutherland για τον διαφορικό συγχρωτισμό (*differential association theory*) σε συνδυασμό με τη γενική θεωρία εγκλήματος – θεωρία του αυτοελέγχου των Gottfredson και Hirschi και με τη θεωρία του Sellin μπορούν να ερμηνεύσουν τα εγκλήματα μίσους. Αποδεχόμενοι ότι η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται με τη προσωπική συναναστροφή (και στο πλαίσιο μιας ομάδας), ότι τα πρότυπα συμπεριφοράς της ομάδας ή ατόμων ακολουθούν κάποιους κανόνες που ενισχύουν την εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών, το άτομο μπορεί εύκολα να χάσει τον δικό του αυτοέλεγχο για χάριν της ομάδας αρκεί να γίνει αποδεκτό και με

¹⁴¹ Sellin Th., 2003, σ. 98.

¹⁴² Eyerman R., 2001, σ. 316.

Eyerman R., Alexander J. C., Breese B., 2011, σ. 336.

τη πρώτη ευκαιρία (εγκληματική ευκαιρία) να διαπράξει το έγκλημα μίσους έναντι άλλων ομάδων ή ατόμων, ακόμη και μελών της ίδιας πολιτισμικής ομάδας¹⁴³.

Κάνουμε λόγο για εξωτερίκευση της προκατάληψης, η οποία έχει εξεταστεί από τον Stangor, ο οποίος παρατήρησε τη κλιμάκωση της έντασής της μέσα στο πλαίσιο κοινωνικών ομάδων καταλήγοντας ότι ξεκινά από τη λιγότερο ενεργητική φάση της προκατάληψης στη περισσότερο ενεργητική (δηλαδή, στη πράξη) μέσα από τις διάφορες φάσεις που περνά το άτομο:

«5. Ρατσιστικός λόγος (μιλά στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας ή σε άλλα άτομα άλλων ομάδων για τις προκαταλήψεις του σχετικά με ένα ή περισσότερα από ένα άτομα που δεν συμπαθεί), 4. Αγνόηση, 3. Διάκριση (με τη μορφή κοινωνικού αποκλεισμού/περιθωριοποίηση από τη κοινωνικοποίηση), 2. Σωματική επίθεση (με τη μορφή βίας ή ημι – βίας, π.χ σπρώξιμο, φτύσιμο, χαστούκι) και 1. Εξόντωση (λυντσάρισμα)»¹⁴⁴.

Τέλος, ενδιαφέρουσες είναι οι προϋποθέσεις που θέτει ο Cusson για την άσκηση διαπροσωπικής βίας – σωματικής βλάβης ή εγκλημάτων – ανθρωποκτονιών. Τα στάδια της τυπικής ακολουθίας διαπροσωπικής βίας είναι «1. Φταίξιμο ή η προσβολή, 2. Προειδοποίηση, 3. Επιβάρυνση, 4. Συμπλοκή».

Κατά τον Cusson, «η κλιμάκωση προωθείται σίγουρα από την ταπείνωση και την επιθυμία να ξεπλυθεί η προσβολή: καθένας ανταπαντά στον απέναντί του με λόγια πιο προσβλητικά και με άλλα ακόμα πιο προσβλητικά, μέχρι του σημείου που τα λόγια δεν επαρκούν πλέον. Πιο σπουδαίος ακόμα είναι ο πολύ μεγάλος φόβος. Αν ο ένας από τους αντιπάλους φοβάται για τη ζωή του και δεν μπορεί ούτε να το σκάσει ούτε να αποφύγει τις σωματικές βλάβες, θα θελήσει να σώσει τη ζωή του ουδετεροποιώντας αυτόν που του επιτέθηκε μια για πάντα», απόσπασμα το οποίο

¹⁴³ Sutherland E. H. και Cressey D. R., 1978, σ. 75 – 77, Gottfredson M. και Hirchi T., 1990, σ. 153.

¹⁴⁴ Stangor C., 2000, σ. 25, 26.

περιγράφει τη χαρακτηριστική διαδικασία από ένα περιστατικό ρατσιστικής βίας στο έγκλημα μίσους¹⁴⁵.

2.1.1.Γ. Η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα ενισχύει την πολιτισμική σύγκρουση αφ' ενός και αυξάνει τις πιθανότητες εγκλημάτων μίσους αφ' ετέρου

Μέχρι τώρα έχουμε εξετάσει τον ρόλο της πολιτισμικής σύγκρουσης και της έντασής της στην ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς των εγκλημάτων μίσους (με την βοήθεια ατομοκεντρικών και κοινωνιολογικών – εγκληματολογικών θεωριών που εξηγούν το πέρασμα από τον ρατσιστικό λόγο στην εγκληματική πράξη μίσους).

Σε αυτή την υπο - ενότητα, θα εξεταστεί η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα που προσδιορίζει τη μάκρο – ανάλυση των εγκλημάτων μίσους όπως αυτή εμφανίζεται με διάφορες μορφές στη κοινωνία, π.χ μέσω των πολιτικών αντιμετώπισης των εγκλημάτων μίσους¹⁴⁶.

Ένα ζήτημα προκύπτει από την αναζήτηση μιας καλύτερης στρατηγικής – σήμερα – τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ για το θέμα της διαχείρισης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας. Το συγκεκριμένο ζήτημα έχει δύο διαστάσεις: τις προθέσεις και τους στόχους του κράτους και τις προσδοκίες των μειονοτικών ομάδων, οι οποίες δεν είναι ίδιες για κάθε μειονοτική ομάδα. Υπάρχει εμφανής διαφοροποίηση μεταξύ κοινωνικο – οικονομικών αιτημάτων και διατήρησης των πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών, της κουλτούρας τους¹⁴⁷.

Κατά τον Rawls και Dworkin, η φιλελεύθερη διαχείριση των πολιτισμικών ταυτοτήτων έγκειται στην επίτευξη της ισότητας μεταξύ των μελών της κοινωνίας και στην επιδίωξη της δημόσιας ειρήνης παραγνωρίζοντας τυχόν σχέσεις εξουσίας και ιστορικής καταπίεσης των μειονοτήτων. Κατά τον Taylor, η κοινοτιστική διαχείριση

¹⁴⁵ Cusson M., 2002, σ. 59.

¹⁴⁶ Grattet R. και Jenness V., 2001, 668 – 696.

¹⁴⁷ <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/viewFile/642/641>, τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

κατευθύνεται στη δημόσια αναγνώριση των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων για την αποφυγή δημιουργίας αισθήματος μίσους και στη διεκδίκηση του ελέγχου των πολιτισμικών δικαιωμάτων¹⁴⁸.

Τόσο η φιλελεύθερη όσο και η κοινοτιστική προσέγγιση για τη διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας άφησε κάποια κενά και ερωτηματικά γιατί διαφορετικά δεν θα εκδηλώνονταν κρατικές και κοινωνικές πρακτικές του ρατσισμού με αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και βία¹⁴⁹.

Οι βαθμοί της έκφρασης της διαφορετικότητας, δηλαδή, η έκφραση των πολιτισμικών στοιχείων των μειονοτικών ομάδων σε σχέση με τα όρια ανοχής μιας κοινωνίας προσδιορίζονται είτε ως προοδευτικά είτε ως παραδοσιακά. Το παράδοξο με αυτόν τον διαχωρισμό είναι ότι στις παραδοσιακές κοινωνίες ή αλλιώς συντηρητικές κοινωνίες παρατηρούμε μία κουλτούρα που απαιτεί ομαδική αφοσίωση και συμμόρφωση, η οποία, τελικώς, υποκινεί τη κοινωνική συμπεριφορά, ενώ, στις προοδευτικές κοινωνίες, όπως για παράδειγμα αποκαλούνται οι χώρες της Δύσης, παρατηρούμε μία κουλτούρα ατομικισμού όπου για την ικανοποίηση και τον αυτοπροσδιορισμό του στη κοινωνία, το άτομο, εντάσσεται σε πολλές ομάδες και οι ευκαιρίες για έκφραση προκατάληψης είναι πιο συχνές¹⁵⁰.

Η κοινωνική και πολιτική οργάνωση αυτών των κοινωνιών βασίζεται όμως, σε νομικές ιδεολογίες που στιγματίζουν τον «ξένο» με έναν τρόπο που κανονικοποιούν τις ανισότητες στη κοινωνία¹⁵¹. Όπως για παράδειγμα το ότι το έγκλημα μίσους πρέπει να διαπράττεται από ρατσισμό για τα χαρακτηριστικά που προδιορίζουν το θύμα ως «ξένο», μη οικείο. Γενικότερα, η παγκοσμιοποίηση και η

¹⁴⁸ Rawls J., 1971, Dworkin R., 1977 και Taylor C., 1997, σ. 93, 108, 109.

¹⁴⁹ Young I. M., 1990.

¹⁵⁰ Fiske S. T., 2000, 30, σ. 313.

¹⁵¹ Perry B., 2002, σ. 78.

διεθνοποίηση ενίσχυσαν τον ρατσισμό, τον εθνικισμό και την πολιτισμική ανταγωνιστικότητα¹⁵².

Σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία, η Ευρώπη σήμερα δεν φαίνεται να τηρεί τον αλληλέγγυο χαρακτήρα της μπροστά σε τόσα θύματα – πρόσφυγες¹⁵³. Η ύπαρξη και η αύξηση των εγκλημάτων μίσους στάθηκαν ως αφορμή για τη δημιουργία περισσότερων κανόνων, για την άσκηση περισσότερου άτυπου και τυπικού ελέγχου.

Ο Bauman αναφέρει, «η απειλή (με αυτόν τον τρόπο αισθάνονται οι ντόπιοι τον πρόσφυγα) που κουβαλά αυτός (ο πρόσφυγας) είναι πιο τρομακτική και από αυτή του εχθρού [...] Όπως αυτή η αντίθεση (φίλου / εχθρού) είναι το θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζεται όλη η κοινωνική ζωή και όλες οι διαφορές που τη διευθετούν και τη διατηρούν σε συνοχή, ο ξένος υποσκάπτει την ίδια την κοινωνική ζωή», του συνόλου της κοινωνίας¹⁵⁴. Αργότερα, σε ένα άλλο έργο του, αναφέρει πως η αναντιστοιχία πολιτικών στρατηγικών στην εφαρμογή τους, μπορεί και να αποτέλεσαν παράγοντες εμφάνισης των ανισοτήτων και των πολιτισμικών συγκρούσεων¹⁵⁵.

Δηλαδή, η διαχείριση των περιθωριοποιημένων ανθρώπων σε τοπικό πλαίσιο και υπό το βλέμμα του ιμπεριαλισμού πέρασε από τη φάση αντιμετώπισης και λύσεων παγκόσμιας υφής, ενώ, η διαχείριση των περιθωριοποιημένων ανθρώπων σε παγκόσμιο πλαίσιο και υπό το βλέμμα της μετανεωτερικότητας ή ύστερης νεωτερικότητας πέρασε από τη φάση αντιμετώπισης και λύσεων τοπικής υφής¹⁵⁶.

Ένας ακόμη παράγοντας αύξησης της επιθετικότητας στη διαφορετικότητα είναι η σύγκυση που επικρατεί στην αμερικάνικη και στην ευρωπαϊκή νομοθεσία¹⁵⁷, «η υιοθέτηση υπερβολικού αριθμού χαρακτηριστικών που προστατεύονται από τους

¹⁵² Λίποβατς Θ., 2001.

¹⁵³ <https://www.amnesty.gr/news/ektheseis/article/20298/pagkosmia-ereyna-deiktis-ypodohis-prosfygon>, τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

¹⁵⁴ Bauman Z., 1998, σ. 55.

¹⁵⁵ Bauman Z., 2005, σ. 19.

¹⁵⁶ Στο ίδιο.

¹⁵⁷ Καστανάς Η., 2000, 4, σ. 177.

νόμους και που θεσπίζονται για την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους υπονομεύει αυτά τα ίδια τα εγκλήματα και οδηγεί σε κακή χρήση της αναγκαιότητας που προκαλεί η θέσπισή τους»¹⁵⁸.

Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται η ρητορική του μίσους απέναντι στους «διαφορετικούς» ανθρώπους που προστατεύει ο αντιρατσιστικός νόμος γιατί οι στάσεις της κοινής γνώμης γύρω από το θέμα της ασφάλειας έγκειται ακριβώς πάνω σε αυτό το ζήτημα: της προστασίας τους από τους μετανάστες και αλλόθρησκους. Έτσι, όταν ο νόμος προστατεύει τους τελευταίους, η κοινή γνώμη αντιτίθεται προς αυτόν και αυξάνει τη ρητορική μίσους.

Στις κοινωνίες που παρατηρείται αυτό το φαινόμενο, εξακολουθεί να επικρατεί μια συμβολική οργανική κοινότητα στη νοοτροπία των πολιτών όπου γη, αίμα, γλώσσα και θρησκεία αποτελούν τόσο ισχυρές ταυτότητες που θαμπώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Έτσι, ο κοινοτιστικός εθνικισμός μετατρέπεται σε διαφορικός ρατσισμός, δηλαδή, τα πατριωτικά συναισθήματα που καλλιεργήθηκαν από τον 19^ο αιώνα (με τη συγκρότηση αρχικά κοινοτήτων και έπειτα εθνών – κρατών) και που απευθύνονταν εναντίον σε «ξένες» κοινότητες ανθρώπων, τον 21^ο αιώνα απευθύνονται και τάσσονται εναντίον στον «διαφορετικό»¹⁵⁹.

Δύο ολόκληροι αιώνες ήταν αφιερωμένοι σε πολέμους των εθνών. Για τον γάλλο κοινωνικό αναλυτή Le Bon, μια συνάθροιση ανθρώπων αποκτά τελείως διαφορετικές ιδιότητες από αυτές που έχει το κάθε άτομο: σχηματίζεται αυτό που ονομάζει ψυχολογικό πλήθος. Στις αιτίες στις οποίες οφείλεται η εμφάνιση των ειδικών αυτών ιδιοτήτων, συγκαταλέγονται το αίσθημα ακατανίκητης δύναμης και ηυποβολή. Σύμφωνα με τη τελευταία, παραλυρεί η κρίση και η βούληση του ατόμου. Ένα από τα αποτελέσματα της υποβολής είναι η νοητική μετάδοση, δηλαδή, η έντονη

¹⁵⁸ Βούλγαρης Γ. Χ., 2010, 6, σ. 713.

¹⁵⁹ Κοτσίρης Λ. Ε., 2005, σ. 201 - 206.

και ταχεία μετάδοση συναισθημάτων και πράξεων στο εσωτερικό του πλήθους, κάτι που εξηγεί κατά τον Le Bon και το γιατί ο άνθρωπος του πλήθους θυσιάζει τόσο εύκολα το ατομικό του συμφέρον στο συλλογικό.

Αποτέλεσμα των προηγουμένων είναι, συνοπτικά, ότι το άτομο αισθάνεται και πράττει χωρίς κριτικό πνεύμα ό,τι και οι άλλοι, που τείνει να μετατρέψει αμέσως σε πράξη τις ιδέες στις οποίες έχει υποβληθεί κυρίως σε ό,τι αφορά θέματα που το συναίσθημα υπεισέρχεται σε μεγάλο βαθμό, όπως η θρησκεία, η πολιτική, οι συμπάθειες και οι αντιπάθειες κ.λ.π. Η νοητική συγκρότηση του πλήθους το καθιστά συνεπώς, κατά τον Le Bon, μη επιδεκτικό στα λογικά επιχειρήματα, αλλά, αντίθετα, ευπρόσβλητο σε απλοϊκές θεμελιώδεις ιδέες, βαθειά ριζωμένες στο ασυνείδητο, που αποτελούν μέρος των κληρονομικών αποθεμάτων του κάθε έθνους¹⁶⁰.

Συμπεράσματα Α' Μέρους

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάσαμε τις εννοιολογικές διαφοροποιήσεις των λέξεων που περιγράφουν το φαινόμενο του ρατσισμού και τις προσδιορίσαμε με χρονική σειρά σύμφωνα με το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής της νεωτερικότητας και της εποχής της μετανεωτερικότητας.

Αρχικά, ανάλογα με την ιστορική περίοδο, αναδυόταν συγκεκριμένη μορφή ρατσισμού και χρησιμοποιούνταν αντίστοιχο λεξιλόγιο. Στην αρχαιότητα, για παράδειγμα, αυτός που είχε διαφορετική εθνική/εθνοτική καταγωγή (π.χ Εβραίοι) προσδιοριζόταν ως «βάρβαρος» και όσοι είχαν διαφορετικό χρώμα θεωρούνταν «δούλοι» και ιδιοκτησία του ανθρώπου (π.χ μαύροι). Δηλαδή, ο φυλετικός ρατσισμός είχε αρχίσει ήδη με τον διαχωρισμό των ανθρώπων σε κατώτερους και σε ανώτερους είτε με όρους πνευματικού επιπέδου είτε με όρους κοινωνικής θέσης.

¹⁶⁰ Nye R. A., 1975, σ. 69.

Στον Μεσαίωνα, ειδικά, ήταν που ξεκίνησε να αναπτύσσεται περισσότερο η ιδέα του αντισημιτισμού. Αργότερα, κατά την περίοδο της Αναγέννησης και προς την έναρξη του Διαφωτισμού, εγκαινιάστηκε ο επιστημονικός ρατσισμός με την διατύπωση ορισμένων θεωριών οι οποίες συνέβαλαν στη νομιμοποίησή του.

Από τον Διαφωτισμό και έπειτα, κατά την εποχή της νεωτερικότητας, επικρατέστερος ήταν ο ιδεολογικός ρατσισμός. Η ιδεολογικοποίηση του ρατσισμού ταυτίστηκε χρονικά με τη συγκρότηση των εθνών – κρατών. Δηλαδή, η προσωπική ταυτότητα του ατόμου συνδέθηκε άμεσα με την πατρίδα, με τα χαρακτηριστικά ενός έθνους – κράτους. Αυτή η ταύτιση έχει να κάνει με το νόημα της ζωής από την άποψη του ότι το άτομο έβρισκε τις αξίες και το νόημα δράσης του στη καθημερινότητά του από συλλογικά ιδανικά.

Συνεπώς, η οποιαδήποτε απόρριψη της ιδεολογίας σήμαινε ταυτοχρόνως (για το ίδιο το άτομο) και απόρριψη του εγώ του. Και εφόσον το άτομο εκλαμβάνει την κριτική στην ιδεολογία του ως επίθεση, δίχως άλλη επιλογή, στρέφεται με εχθρότητα και μίσος απέναντι στον/στην αντιφρονούντα, εκσφενδονίζοντας εναντίον του/της κατηγορίες σχετικές με τα πρόποντα ιδανικά. Βλέπουμε, λοιπόν, πώς μια ιδέα ή μια αξία μετατρέπεται σε εργαλείο εξυπηρέτησης.

Με τους παγκόσμιους πολέμους του 20^{ου} αιώνα, πια, εντάθηκαν το εθνικιστικό πνεύμα συνδυαστικά με επιστημονικές θεωρίες που υποστήριζαν την κατωτερότητα των φυλών και οι εθνικιστικές δράσεις των εθνών – κρατών με τη ρατσιστική βία εις βάρος τους (των φυλών). Οι λέξεις αντισημιτισμός, φυλετισμός, προκατάληψη και μίσος μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο πήραν μία πιο σοβαρή διάσταση λόγω διεθνών προσπαθειών και προσπαθειών των νέων κοινωνικών κινημάτων για εντοπισμό των αιτιών τους και πολιτικών για την αντιμετώπισή τους.

Το κίνημα των μαύρων, το φεμινιστικό κίνημα, το κίνημα των χίπις με το περιβαλλοντικό – οικολογικό κίνημα και το κίνημα των φοιτητών, το κίνημα της Διεθνούς Αμνηστίας και το θυματολογικό κίνημα καθόρισαν ως έναν βαθμό τις στρατηγικές αντιμετώπισης διεθνών προσπαθειών για εξάλειψη του ρατσισμού στις κοινωνίες. Όμως, ακόμη και τα ίδια τα κοινωνικά κινήματα δεν ξέφυγαν από τις εσωτερικές συγκρούσεις τους λόγω της εμφάνισης πολιτικών, οικονομικών και ιδεολογικών συμφερόντων ορισμένων μελών τους.

Η επιμονή αυτών των μελών για το ποια ιδεολογία θα επικρατήσει στη ποινικοποίηση των εγκλημάτων μίσους αποδείχθηκε καρποφόρα. Η χρήση της λέξης «μίσος» φαίνεται να εκφέρεται από τους ανθρώπους με περισσότερη συχνότητα και με ένταση από το 1979 και έπειτα. Για την κατασκευή αυτής της λέξης, εκτός από τα κοινωνικά κινήματα, ευθύνονται τα ΜΜΕ, τα οποία έκαναν και συνεχίζουν να κάνουν επίκληση στο συναίσθημα όταν πρόκειται για ρεπορτάζ και έρευνα γύρω από την εγκληματικότητα. Τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη ενάντια σε μετανάστες, αλλόθρησκους και με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, ερμηνεύθηκαν από τα ΜΜΕ ως εγκλήματα από «μίσος», λέξη που στόχευε στη δημιουργία πανικού και φόβου στους τηλεθεατές ή ακροατές για τις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες.

Τέλος, εάν τα εγκλήματα μίσους εις βάρος διαφορετικών ανθρώπων στην εποχή της νεωτερικότητας διαπράττονταν ως επέκταση των πολέμων ή αλλιώς των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας – δηλαδή, με μία κανονικότητα, κατά την εποχή της μετανεωτερικότητας, τα εγκλήματα μίσους διαπράττονται με την ώθηση που δίνει μία προγενέστερη κατάσταση που βιώνει το άτομο με ρατσιστική συμπεριφορά και που ονομάστηκε «ρητορική του μίσους» αλλά και με τη βοήθεια του Διαδικτύου. Το Διαδίκτυο προστέθηκε ως ένα επιπρόσθετο μέσο τρομοκράτησης των χρηστών (όπως

των τηλεθεατών ή ακροατών των ΜΜΕ) μέσω της ρητορικής μίσους και διευκόλυνσης των δραστών των εγκλημάτων μίσους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, διατυπώσαμε τη θεωρητική μας υπόθεση, εάν, δηλαδή, η θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης του Sellin μπορεί να ερμηνεύσει τα εγκλήματα μίσους – εάν μπορεί η συγκεκριμένη θεωρία να χρησιμοποιηθεί για την εξήγηση των εγκλημάτων μίσους. Ωστόσο, αναφέραμε κι άλλες δύο προσεγγίσεις σχετικά με τη πολιτισμική σύγκρουση και πως αυτές συνδέονται με τα εγκλήματα μίσους, τη προσέγγιση του Huntington και τη νεορατσιστική προσέγγιση.

Ως προς τη πρώτη, εκείνη του Huntington, καταλήγουμε στο ότι μπορεί να ερμηνεύσει τα εγκλήματα μίσους μόνο σε ένα μάκρο – επίπεδο, αυτό του αντίκτυπου που έχουν τα συγκεκριμένα εγκλήματα στην κοινωνία. Η πολιτισμική σύγκρουση νοείται μέσα από τη σύγκρουση ευρύτερων επιπέδων όπως εκείνων της κουλτούρας και της πολιτισμικής ταυτότητας των μελών της κοινωνίας. Με λίγα λόγια, για την εμφάνιση ρατσιστικών εγκλημάτων ευθύνονται τα λάθη του παρελθόντος και η εμμονή του δυτικού πολιτισμού στην άρνηση ανατολικών πολιτισμών ή αλλιώς στην άρνηση για οικουμενικότητα.

Ως προς τη δεύτερη προσέγγιση, τη νεορατσιστική, μπορούμε μόνο να επισημάνουμε πως δικαιολογεί με τις θέσεις τις την ύπαρξη και την αυξητική τάση των εγκλημάτων μίσους. Ο ουσιαστικός λόγος για τον οποίο τα άτομα πέφτουν θύματα των εγκλημάτων αυτών είναι επειδή οι δράστες πιστεύουν ότι δεν μπορούν να διαλεχθούν μαζί τους με διαφορετικό τρόπο, θεωρούν τους πολιτισμούς που εκπροσωπούν τα θύματά τους ως ένα εμπόδιο για την εκπλήρωση της ιδεολογίας τους μέσα στην κοινωνία.

Οπότε, η νεορατσιστική προσέγγιση μπορεί να θεωρεί ως θεμελιώδη αρχή της ότι τα άτομα είναι ισότιμα στη φυλή, αλλά η φυλή είναι συνδεδεμένη με πολιτισμικές

διαστάσεις, όπως η γλώσσα και η κουλτούρα. Επομένως, η θεμελιώδη αρχή των νεορατσιστών για τη φυλή αναιρεί το βασικό τους επιχείρημα ότι οι πολιτισμοί των ατόμων – θυμάτων είναι ανυπέρβλητοι και δεν μπορεί να επιτευχθεί η αποδοχή τους.

Όσον αφορά τη θεωρία του Sellin, επιλέξαμε συγκεκριμένες θεμελιώδεις θεωρητικές προτάσεις του ίδιου, που επικεντρώνονται α) στον τρόπο με τον οποίο το άτομο μαθαίνει να οικειοποιείται αντιλήψεις και γνώμες από το περιβάλλον κοινωνικοποίησής του και να τις προβάλλει στην αντίδρασή του, η οποία είναι συνώνυμη με τους κανόνες της ομάδας ή των ομάδων και β) στην ένταση με την οποία το άτομο επί - κοινωνεί με τους ίδιους κανόνες αλλά και με τα μέλη των ίδιων ομάδων και στον βαθμό επιρροής του ατόμου από αυτά (από τα μέλη).

Για την ομάδα ή για τις ομάδες στην οποία ή στις οποίες αναφερόμαστε, εννοούμε τις ομάδες που το άτομο επιλέγει να κοινωνικοποιηθεί για λόγους οικειότητας. Η πολιτισμική σύγκρουση εμφανίζεται όταν το άτομο εκφραστεί μέσα στο πλαίσιο των διαφορετικών ομάδων και του προκαλέσει διανοητική σύγκρουση αξιών.

Α) Η πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ ατόμων ή ομάδων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση και την ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς.

Η πολιτισμική σύγκρουση νοήθηκε, πρώτα, ως σύγκρουση ατόμων από διαφορετική χώρα αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους στο πλαίσιο ομάδων λόγω του ότι τα άτομα ακολουθούν διαφορετικούς κώδικες επικοινωνίας¹⁶¹. Έπειτα, η πολιτισμική σύγκρουση νοήθηκε ως κοινωνική κατάσταση που αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης παράνομων πράξεων υποκινούμενες από τη ρατσιστική κουλτούρα. Η τελευταία,

¹⁶¹ Όπως επιβεβαιώνεται από τη θεωρία του Sellin για την ανθρώπινη φύση, «ο άνθρωπος γεννιέται στους κόλπους μιας πολιτισμικής δομής. Έρχεται βιολογικά εφοδιασμένος για να δεχθεί και να προσαρμόσει την γνώση του εαυτού του και των σχέσεών του με τους άλλους». Η έκφραση «βιολογικά εφοδιασμένος» σημαίνει κατά τη γνώμη μας ότι ο άνθρωπος γεννιέται και αναπτύσσεται στο πλαίσιο συγκεκριμένων πολιτισμικών προτύπων και προσδιορίζεται ως φορέας αυτών στη συνέχεια της ζωής του.

γενικότερα, έχει διαμορφωθεί ανά κοινωνία και ειδικότερα, όσον αφορά το άτομο, από την απόφαση του ίδιου τελικώς να ακολουθήσει τους δικούς του στερεοτυπικούς κανόνες. Δηλαδή, στη περίπτωση που το άτομο έχει μεγαλώσει και έχει οικειοποιηθεί ρατσιστικές αξίες.

Η *ανάλυση του Allport για την προκατάληψη*, συνδυαστικά με τη θεωρία του Sellin, πιστεύουμε ότι βοήθησε στην καλύτερη περιγραφή των τύπων των ομάδων που, ενδεχομένως, εννοεί ο Sellin στο έργο του (έσω – ομάδες και έξω – ομάδες), αλλά, κυρίως, βοήθησε στο να γίνει αντιληπτή η γνωστική διαδικασία ενός ατόμου που συμπεριφέρεται με ρατσιστικό τρόπο στους γύρω του, δηλαδή, το πώς γεννάται η ρατσιστική αντίληψη της πραγματικότητας - το πώς φτάνει στην διανοητική - κοινωνική κατηγοριοποίηση των διαφορετικών ανθρώπων μέσα στο μυαλό του (προκατάληψη). Αυτό με τη σειρά του, μπορεί να συνεισφέρει στην αντιληπτική ικανότητα του να ξεχωρίζει ένας άνθρωπος μέσα στο πλαίσιο ομάδας τη «κανονική συμπεριφορά» - μη ρατσιστική συμπεριφορά και τη «μη κανονική συμπεριφορά» - ρατσιστική συμπεριφορά των μελών της, κατά Sellin.

Ακόμη μία θεωρία που μας βοήθησε, ήταν εκείνη της *κοινωνικής ταυτότητας* του Tajfel. Η θεωρία ανέδειξε καλύτερα τη θέση του Sellin, το ότι η οικειοποίηση αξιών από το άτομο έχει να κάνει με το ποιος είναι και την προσωπικότητά του και το κοινωνικό στοιχείο των εγκλημάτων μίσους. Ο βαθμός της αφομοίωσης ή απόκλισης του ατόμου από την ομάδα ή από τον κανόνα της (ομάδας) εξαρτάται από τις εκάστοτε περιστάσεις, συνθήκες, αλλά και από τον τρόπο που θα τον ερμηνεύσει το ίδιο το άτομο.

Η επίδειξη κανονικότητας στη τήρηση ενός κανόνα με ρατσιστικό χαρακτήρα, δικαιολογεί την όποια ρατσιστική ενδεχομένως και εν τη συνεχεία πράξη για το ίδιο το άτομο. Η μηδενική ανοχή της ομάδας (ή κατά Sellin, η αντίσταση της ομάδας),

εξίσου, θα είναι ένας – ακόμη - παράγοντας δικαιολόγησης ή φανατισμού, γιατί «η διαδικασία μάθησης πρέπει να παράγει κοινά «κίνητρα», κοινά πρότυπα αντίδρασης»¹⁶². Έτσι, υπό το πλαίσιο του *διαφορικού συγχρωτισμού* του Sutherland, μπορεί το άτομο να ενεργήσει με ευκολία εις βάρος διαφορετικών ανθρώπων από τη στιγμή που η ομάδα θα εγκρίνει την πράξη αυτή.

Υποστηρίζαμε ότι μέσα από τα MME και την κοινή γνώμη έχει ενισχυθεί η ύπαρξη των εννοιών γύρω από τα εγκλήματα «μίσους». Αυτά τα εγκλήματα έχουν μεγεθυνθεί μέσα από το πρίσμα της βίαιης εγκληματικότητας και έχει δημιουργηθεί ο λεγόμενος «ηθικός πανικός» του Cohen. Ο ηθικός πανικός τροφοδοτεί τα στερεότυπα της κοινής γνώμης για τις «διαφορετικές» κοινωνικές ομάδες τις οποίες τις συνδέει πιο εύκολα και απλοποιημένα με τη βίαιη εγκληματικότητα¹⁶³.

Με αυτή τη σύζευξη αποδείξαμε τουλάχιστον ότι η απόκλιση ή η παρέκκλιση δεν προσδιορίζεται από την ποιότητα της πράξης που έχει λάβει χώρα, αλλά από τη φύση της αντίδρασης των άλλων μελών της κοινωνίας στα οποία έχει επίπτωση η πράξη αυτή. Τα στερεότυπα τα οποία επιστρατεύονται στις περιπτώσεις αυτές, βοηθούν τα μέλη της κοινωνίας να θεωρούν πως η κοινωνική αποδοκιμασία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς είναι κάτι το αναγκαίο¹⁶⁴.

B) Η ένταση της πολιτισμικής σύγκρουσης αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης των εγκλημάτων μίσους.

Οι *παρεκβάσεις για τον ξένο* από τον Simmel και από τον Park ταυτίστηκαν καλύτερα θεωρητικώς με το νόημα που εκπέμπει η θεωρία του Sellin και πρακτικώς με την έννοια και την αντίληψη του «ξένου» ως παράγοντας ώθησης της πολιτισμικής σύγκρουσης και του περάσματος στην εγκληματική πράξη μίσους.

¹⁶² Wolfgang M. E. και Ferracuti F., 1996, σ. 196, 199.

¹⁶³ Young J., 1978, σ. 447.

¹⁶⁴ Cohen, S., 1972.

Η δεύτερη θεωρία των Alexander, Eyerman, Giesen, Smelser και Sztompka, η *θεωρία του πολιτισμικού τραύματος* συνδέθηκε με τον ξένο ως οριακό άνθρωπο του Park. Το τραύμα για να γίνει πολιτισμικό πρέπει να περάσει από τη διαδικασία της κοινωνικής νοηματοδότησης, δηλαδή, να γίνει ταύτιση της προσωπικής γνώμης του καθενός με την κοινή γνώμη ως προς το ζήτημα των ανθρώπων από διαφορετική χώρα.

Έτσι και ο ξένος ως οριακός άνθρωπος συσχετίζεται άμεσα με την απώλεια της πολιτισμικής του ταυτότητας (με τις συχνές μετακινήσεις, η ταυτότητα του πολιτισμού της χώρας προέλευσης μετατρέπεται σε κατακερματισμένη ταυτότητα¹⁶⁵) επηρεάζοντας τα μέλη των προσωρινών του ομάδων στη χώρα υποδοχής και σύμφωνα με τον Sutherland και τη θεωρία περί διαφορικού συγχρωτισμού, η επιρροή μπορεί να έχει στόχο την εγκληματική πράξη¹⁶⁶.

Δηλαδή, ερχόμενος ο οριακός άνθρωπος στην κοινωνία υποδοχής προκαλεί την εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών προς το πρόσωπό του διότι η παρουσία του και οι δράσεις της πολιτείας για την προστασία σου εγείρει έντονες αντιδράσεις. Οπότε, η συγκεκριμένη πολιτισμική διαδικασία, κατά τους Alexander, Eyerman, Giesen, Smelser και Sztompka, μπορεί να επαναφέρει στη μνήμη του οριακού ανθρώπου το πολιτισμικό τραύμα που έζησε στη χώρα της καταγωγής του.

Καταλήγουμε, δηλαδή, στο ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο διαφορικός συγχρωτισμός του ανυποψίαστου οριακού ανθρώπου στην κοινωνία υποδοχής με άτομα που σκέφτονται στερεοτυπικά ή και ρατσιστικά, τόσες περισσότερες πιθανότητες έχει να πέσει θύμα εγκλήματος μίσους. Επίσης, όσο μεγαλύτερος είναι ο διαφορικός συγχρωτισμός του οριακού ανθρώπου με την κοινωνία της υποδοχής (τα μέλη της, τους τυπικούς κανόνες της αλλά και τα ήθη και έθιμά της), τόσο

¹⁶⁵ Cuche D., 2001, σ. 187 – 190.

¹⁶⁶ Eyerman R., 2001, σ. 316. Βλ. και Eyerman R., Alexander J. C., Breese B., 2011, σ. 336.

απομακρύνεται ο οριακός άνθρωπος από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής και αντιμετωπίζεται ως παρέκκλιση – ως «διαφορετικός» και «ξένος».

Έτσι, ο ρατσιστικός λόγος μπορεί να χρησιμοποιηθεί εις βάρος του και να καλλιεργηθεί μέσω των αντιδράσεων της κοινής γνώμης, αλλά και να εξυπηρετήσει εκείνους που είναι αγανακτισμένοι γενικότερα με την κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση της χώρας υποδοχής.

Η θεωρία του Sutherland για τον διαφορικό συγχρωτισμό σε συνδυασμό με τη γενική θεωρία εγκλήματος – θεωρία του αυτοελέγχου των Gottfredson και Hirschi, βοηθά ακόμη περισσότερο στην ερμηνεία των εγκλημάτων μίσους.

Ανάλογα με την ένταση των κανόνων της ομάδας ή του Δικαίου, σύμφωνα με τον Sellin, και την υπακοή ή όχι που επιδεικνύει ο δράστης εγκλημάτων μίσους στους κανόνες της εθνικότητας, τις ευκαιρίες που του παρουσιάζονται σχετικά με τον χώρο, τον χρόνο και τον τόπο που βρίσκεται το εν δυνάμει θύμα, ο δράστης έχει πολλές πιθανότητες να χάσει εύκολα τον αυτοέλεγχό του κατά τη διάρκεια ρατσιστικού λόγου και να περάσει στην εγκληματική πράξη.

Γ) Η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα ενισχύει την πολιτισμική σύγκρουση αφ' ενός και αυξάνει τις πιθανότητες εγκλημάτων μίσους αφ' ετέρου.

Η κατηγορία των εγκλημάτων μίσους διακρίνεται από τις υπόλοιπες μορφές εγκληματικότητας διότι παραβιάζουν τον πυρήνα των δημοκρατικών αξιών που είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η επανάληψη μορφών διακρίσεων είναι που δημιουργεί ασυνείδητα ή συνειδητά τη ρατσιστική κουλτούρα¹⁶⁷.

Οι περιορισμοί στις διατάξεις των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των διεθνών διακηρύξεων και στα άρθρα του ελληνικού Συντάγματος, ως προς το ζήτημα

¹⁶⁷ Αλικάκος Π., 2016, 1, σ. 37.

της διαφορετικότητας, μας επιτρέπει να συμπεράνουμε πως οι ίδιοι επίσημοι κανόνες θέτουν όρια στις θεμελιώδεις ελευθερίες των ανθρώπων¹⁶⁸.

Τέλος, εξετάσαμε την *προσέγγιση του Le Bon* με σκοπό να αναλύσουμε, πάντα συνδυαστικά με τη θεωρία του Sellin, τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να πραγματοποιηθεί από συλλογικές ομάδες η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα. Δηλαδή, καταλήξαμε στο ότι η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα μπορεί να επιτευχθεί μέσω της καλλιέργειας του φανατισμού σε μία ιδέα ή ενάντια σε συγκεκριμένους ανθρώπους όπως π.χ των μεταναστών ή των προσφύγων ή των ομοφυλόφιλων. Σε όρους Sellin, όταν οι αξίες των μελών μιας ομάδας μετατρέπονται σε συλλογικά ιδεώδη.

B' ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1^ο : Η (σύγχρονη) νομοθεσία για τα εγκλήματα μίσους

Οι ποινικοί νόμοι δεν μένουν στάσιμοι στις ανθρώπινες κοινωνίες αλλά ανάλογα με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες είτε αυξάνονται είτε ελαττώνονται ή είτε (ανα)προσανατολίζονται ή προσαρμόζονται¹⁶⁹, όπως στην περίπτωση του αντιρατσιστικού νόμου.

Οι παράγοντες δημιουργίας των νόμων προσδιορίζονται όχι μόνο από το συναινετικό πρότυπο κοινωνίας αλλά και από το συγκρουσιακό πρότυπο κοινωνίας. Αυτό συμβαίνει γιατί υπάρχουν στην κοινωνική δομή ομάδες συμφερόντων¹⁷⁰ που επιδρούν με τον τρόπο τους στη λήψη του αισθήματος του νομοθέτη¹⁷¹. Τα συμφέροντα αυτά μπορεί να είναι ιδεολογικά, οικονομικά και συμφέροντα για τη διατήρηση πολιτικής ισχύος και δομών εξουσίας. Οι νόμοι, όμως, περισσότερο

¹⁶⁸ Αποτελεί τη συνταγματική βάση των διατάξεων αλλά και το όριο των περιορισμών προκειμένου να μην απαγορευτεί ο πυρήνας του εκάστοτε δικαιώματος, Χρυσόγονος Κ., 2002, σ. 74.

¹⁶⁹ Φαρσεδάκης Ι., 2005, σ. 21.

¹⁷⁰ Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 49.

¹⁷¹ Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 31, 224, 226.

«αποτελούν μέσα για την επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων [...] προς χάρη [...] της διατήρησης της ισχύος του ίδιου του κράτους».

Όμως, «πρέπει να σημειωθεί ότι οι δημιουργοί του νόμου δεν είναι ελεύθεροι στον χαρακτηρισμό των διαφόρων πράξεων ως εγκλημάτων, αλλά επηρεάζονται από τις κρατούσες κοινωνικές απόψεις για την αποκλίνουσα συμπεριφορά και τη δικαιοσύνη, δεσμευόμενοι παράλληλα από κανόνες της νομικής δογματικής και τεχνικής». Πρόκειται, δηλαδή, για τη σύζευξη της «λαϊκής κουλτούρας» και της «εσωτερικής κουλτούρας» του συστήματος και της συμμετοχής της κοινής γνώμης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αντεγκληματικής πολιτικής.

Η πληροφόρηση και ο βαθμός αυτής από την κοινή γνώμη έχει υπερτονιστεί με τη χρήση του Διαδικτύου συμβάλλοντας έτσι στην ένταση της επίδειξης αποδοκιμασίας της, ειδικά σε θέματα ρατσισμού και βίαιων εγκλημάτων, αλλά, έχει αποδιοργανωθεί, ταυτόχρονα, λόγω της πληθώρας των νόμων και εξ αιτίας της μεγάλης μετακίνησης πληθυσμών¹⁷² κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και 21^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα¹⁷³.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μαζικής αναστάτωσης με ρατσιστικό και τρομοκρατικό χαρακτήρα ήταν η ένοπλη επίθεση στις 7 Ιανουαρίου 2015 από ολιγομελής ομάδα στα γραφεία του σατιρικού περιοδικού *Charlie Hebdo* στο Παρίσι

¹⁷² Η υπερφόρτωση του Ποινικού Κώδικα συνδέεται άμεσα με το κράτος ευημερίας και τη κοινωνική διαφοροποίηση που μεταβλήθηκε λόγω τεχνολογικών εξελίξεων και κοινωνικών αλλαγών όπως ο καταμερισμός της εργασίας, η οποία με τη σειρά της συνδέεται με τις ολοένα και περισσότερο αυξημένες ατομικές δραστηριότητες του καθημερινού ανθρώπου. Οι τελευταίες στάθηκαν ως αιτία να χάσει το Ποινικό Δίκαιο την ισχύ του και να αφήσει ελεύθερο το πεδίο για επεμβάσεις του κράτους με τη μορφή δικτύων πελατειακών σχέσεων στον προσωπικό χώρο των ατόμων, το οποίο επεδίωξε να δημιουργήσει περισσότερους κανόνες για τον έλεγχο των ατομικών δραστηριοτήτων.

Οι διαδικασίες αυτές δημιούργησαν πάμπολλους κανόνες συμπεριφοράς και επέφεραν τεράστιες αλλαγές στον τρόπο που αποκρυσταλλώνεται πια το κοινωνικό σύστημα και στον τρόπο που νοείται από τα άτομα και κατ' επέκταση στη μηδένιση κάθε νοήματος. Πλέον οι άνθρωποι δεν νοηματοδοτούν εύκολα και σύνθετα τις πράξεις τους με την έννοια του ότι έχει εκλείψει η δυνατότητα ερωτήσεων αυτοαναφορικότητας και κοινωνικών συμβάντων και πλέον η αποδοχή οποιουδήποτε γεγονότος μοιάζει καθημερινότητα, κανονικοποίηση. Η επίλυση των συγκρούσεων μέσω δικαστηρίων είναι η καθημερινότητα των πολιτών του 21^{ου} αιώνα, Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 272 – 278, Christie N., 1968, σ. 161 – 172. Βλ. και Christie N., 1993.

¹⁷³ Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 180.

της Γαλλίας. Οι δράστες πραγματοποίησαν την επίθεση ανοίγοντας πυρ και κραυγάζοντας την φράση “*Αλλάχ Ακμπαρ*”, δηλαδή, “*ο Θεός είναι μεγάλος*”, στο όνομα του προφήτη του Ισλάμ.

Το συγκεκριμένο περιοδικό δημοσίευε συχνά σατιρικά σκίτσα σχετικά με τον Μωάμεθ. Από την επίθεση αυτή και έπειτα, είχε τεθεί το ζήτημα, σχεδόν παγκοσμίως, περί ποινικοποίησης ρατσιστικού λόγου για όσες χώρες δεν τον είχαν ποινικοποιήσει και περί εφαρμογής σκληρών μέτρων κοινωνικού ελέγχου σε δημόσιους χώρους.

Ύστερα από αυτή την ένοπλη επίθεση στο Παρίσι, η συμβολική λειτουργία του νόμου ενεργοποιήθηκε με τη βοήθεια των ΜΜΕ: προκάλεσε αναστάτωση στους πολίτες παγκοσμίως και τράβηξε την προσοχή των νομοθετών σχετικά με το θεμελιώδες δικαίωμα περί ελευθερίας της έκφρασης.

Η συμβολική λειτουργία του νόμου, είναι «εκείνη η ενέργεια η οποία προκαλεί περισσότερο την προσοχή και λιγότερο την αντίδραση. Με τον όρο συμβολισμό επιδιώκεται η σήμανση των πράξεων πέρα από τις παραδοσιακές διαστάσεις τους σε μια άλλη εννοιολογική κατηγοριοποίηση. Ο συμβολικός χαρακτήρας της πράξης αναζητείται παράλληλα με τον εργαλειακό της χαρακτήρα ή στη θέση αυτού»¹⁷⁴.

Ιστορικά, το νομοθετικό ενδιαφέρον για τα εγκλήματα μίσους μέχρι την εμφάνιση των νέων κοινωνικών κινημάτων τη δεκαετία του 1960, ήταν σχεδόν ανύπαρκτο. Στη συνέχεια, οι νομοθεσίες παλινωδούν ανάμεσα σε αυτοτελείς κατηγορίες αδικημάτων και σε ιδιώνυμες διατάξεις.

Το πόρισμα της πρώτης έκθεσης της εξεταστικής επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή αλλιώς, όπως ονομάστηκε, της έκθεσης του Ευρυγένη, για το

¹⁷⁴ Gusfield J. R., 1967, σ. 175 – 188. Βλ. και Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 180, Φαρσεδάκης Ι., 2005, σ. 19, 20.

φαινόμενο του ρατσισμού, του φασισμού και των φυλετικών διακρίσεων (1985), μπορεί να επιβεβαιώσει την όξυνση του φαινομένου σε πολιτικό επίπεδο με την σχετική άνοδο της ακροδεξιάς, τις σπασμωδικές νομοθετικές κινήσεις των κρατών – μελών, την αντικατάσταση της ποινικής καταστολής με την εκπαίδευση, την πληροφόρηση και την κοινωνική – αντεγκληματική πολιτική¹⁷⁵.

Το πολυσύνθετο φαινόμενο του ρατσισμού επικυρώνει την άποψη που θέλει τον νομοθέτη να παλεύει για μία ισορροπία και κάλυψη: η προσπάθειά του να νομοθετήσει το έγκλημα μίσους και να το κατανοήσει, στην ουσία, αντιστρέφεται με τη μεταγενέστερη συγκάλυψή του όσον αφορά τον υπερτονισμό της λήψης μέτρων ποινικής καταστολής¹⁷⁶. Ο νομοθέτης ούτε δύναται να κατανοήσει πλήρως την υποκειμενικότητα του δικαίου της πράξης αλλά ούτε απόλυτα και την αντικειμενικότητα αυτής.

1.1. Η ελληνική νομοθεσία μέσα από τις Οδηγίες και Αποφάσεις – πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες επηρέασαν το νομοθετικό επίπεδο της ΕΕ και της Ελλάδας την περίοδο 2000 – 2010. Από τη μία πλευρά, η τάση συνεχόμενης προβολής στα ΜΜΕ για μία κοινή - μεταξύ των χωρών - κοινωνική πολιτική και αντεγκληματική πολιτική που στοχεύει στην αλληλεγγύη και από την άλλη πλευρά, οι συγκρούσεις μεταξύ οικονομικών και ιδεολογικών συμφερόντων στο πλαίσιο της ΕΕ.

Η προσπάθεια της καταπολέμησης των εγκλημάτων μίσους από το ελληνικό Ποινικό Δίκαιο είχε ξεκινήσει ήδη από το 1979 με τον νόμο υπ. 927 (άρθρα 1 – 5),

¹⁷⁵ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1985.

¹⁷⁶ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., 2016, σ. 98.

«Περί κολασμού πράξεων ή ενεργειών αποσκοπούσων εις φυλετικές διακρίσεις»¹⁷⁷. Ο εθνικός νομοθέτης του 1979, επηρεασμένος από τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές, κυρίως, συνθήκες της χώρας μας, φαίνεται πως έπρεπε να καλύψει νομοθετικά ορισμένα φαινόμενα που απασχολούσαν την ελληνική κοινωνία¹⁷⁸.

Αξίζει να προσεχθεί, σε αυτόν τον νόμο, από πλευράς δράστη, η πιθανότητα της προτροπής – παρακίνησης, παράσυρσης τρίτων διά μέσου του ρατσιστικού λόγου δημοσίως. Η πιθανότητα αυτή θεωρείται επικίνδυνη από τον νομοθέτη γιατί μπορεί να σταθεί ως επιρροή που σκοπό έχει την ένταξη σε ομάδα που επικροτεί τον ρατσιστικό λόγο και υιοθετεί τη σχετική ιδεολογία αλλά και ως αφορμή για έναρξη ρατσιστικών πράξεων¹⁷⁹.

Ο εθνικός νομοθέτης του 1979 «θεωρεί δικαιολογημένο έναν περιορισμό της ελευθερίας του λόγου όταν αυτός, στις συνθήκες υπό τις οποίες εκφέρεται, έχει τη δύναμη να κατευθύνει το ακροατήριο υποκινώντας άμεσα ή έμμεσα σε εκδηλώσεις μίσους ή πράξεις βίας, δημιουργώντας δηλαδή μίαν επιθετική ετοιμότητα σε βάρος των μελών μιας ομάδας».

Όμως, έτσι όπως διατυπώνεται από τον νομοθέτη, αφήνεται ανοιχτό το παράθυρο της περίπτωσης της μη υφιστάμενης ρητορικής μίσους. Δηλαδή, εάν δεν λαμβάνει χώρα δημοσίως καμία ομιλία μίσους, η πράξη βίας δεν μπορεί να συμβεί¹⁸⁰; Μήπως το έγκλημα μίσους, στην ουσία, είναι η πραγμάτωση της ήδη υπάρχουσας

¹⁷⁷ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaiomata/n-927-1979.html>, τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

¹⁷⁸ Μανωλεδάκης Ι., 1999.

¹⁷⁹ <http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>, Τιμητικός Τόμος του Νέστορα Κουράκη Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Αποστολόπουλος Α., τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

¹⁸⁰ <http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>, Τιμητικός Τόμος του Νέστορα Κουράκη Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

διάκρισης στο μυαλό του δράστη; Δηλαδή, ενώ εκφέρει ρατσιστικό λόγο δημοσίως έχει ήδηπραγματώσει στο μυαλό του ρατσιστική πράξη; Μήπως ο νομοθέτης του 1979 τιμωρεί τη σκέψη, την πιθανότητα; Μήπως ο νομοθέτης του νόμου του 1979 προσπαθεί να μας εξηγήσει ότι σκέψη και πράξη είναι το ίδιο πράγμα στη περίπτωση λόγου και έργου ρατσιστικού μίσους;

Στη συνέχεια, η Ελλάδα ως κράτος – μέλος της ΕΕ πλέον (της άλλοτε Ε.Ο.Κ) υιοθέτησε όλες τις αποφάσεις της ΕΕαπο το 1979 έως το 1996. Το 1996 με την «Κοινή Δράση» των κρατών - μελών και βάσει της συνθήκης της ΕΕ για την αμοιβαία συνεργασία τους, εξέδωσε, τότε, το Συμβουλίου των Υπουργών την απόφαση για δραστικότερη αντιμετώπισή τους, η οποία προέβλεπε¹⁸¹,

- Τη δικαστική συνεργασία των μελών και τη βαρύτητα στην διαθεσιμότητά τους ως προς την άμεση εφαρμογή τιμωρίας την οποία έπρεπε να επιδείξουν σε συγκεκριμένες μορφές συμπεριφοράς (αντί διευρυμένες με τον παλαιότερο νόμο της Ελλάδας), κάτι που αποδεικνύεται από τη πρόταση της απόφασης: «εάν είναι αναγκαίο για τη συνεργασία, είτε να καταστήσει τις συγκεκριμένες μορφές συμπεριφοράς ποινικώς κολάσιμες είτε, αντ' αυτού και εν αναμονή της ενδεχόμενης θέσπισης των αναγκαίων διατάξεων, να παρεκκλίνει από την αρχή του διττού αξιοποιίνου».
- Στο πρώτο μέρος της κοινής δράσης, τις συμπεριφορές που πλέον θα πρέπει να τιμωρούνται ποινικά με ταυτόχρονη εισαγωγή προστασίας κι άλλων κατηγοριών – ομάδων ανθρώπων και όχι μόνο την εθνική ή εθνοτική καταγωγή όπως: «θρησκεία», «φυλή» και «χρώμα».

¹⁸¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996F0443&from=EL>, τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

- Επίσης, την εισαγωγή νέων εννοιών όπως «ξеноφοβία», «ρατσιστικοί σκοποί», «εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας» και την εισαγωγή νέων καταστάσεων που προσδίδουν πρόσφορο έδαφος για «υποκίνηση», «υπεράσπιση», «διάδοση» και «διανομή» και φυσικά, «συμμετοχή» σε ρατσιστικούς σκοπούς.
- Τον δημόσιο χαρακτήρα όλων των παραπάνω όπως και στον νόμο του 1979 αλλά και την ανάδειξη της σημασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Χαρακτηριστικά, στο τρίτο μέρος, την υποδειγματική ερμηνεία των ανωτέρω εννοιών σε μία κοινή βάση, η οποία δεν είναι άλλη από τις διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁸², προκειμένου οι συνελεύσεις των μελών για δικαστική συνεργασία να πραγματοποιούνται επιτυχώς.

Η ανωτέρω «Κοινή Δράση» του Συμβουλίου των Υπουργών το 1996 ήταν προπομπός και η βάση αντιμετώπισης των εγκλημάτων μίσους όπως διατυπώθηκε στην απόφαση – πλαίσιο του 2008 που έδειξε τον τεχνικό - νομοθετικό τρόπο με τον οποίο οι νομοθέτες των κρατών – μελών θα μπορούσαν να εισαγάγουν κανονιστικές διατάξεις για την καλύτερη καταπολέμηση των εγκλημάτων αυτών¹⁸³.

Όπως επισημαίνεται και στην αιτιολογική έκθεση της απόφασης – πλαισίου του 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου της Ευρώπης για την «καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξеноφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου» και όσον αφορά την Ελλάδα ως κράτος – μέλος της ΕΕ, «δεδομένου, όμως, ότι ο παραπάνω νόμος (του 1979) έχει εφαρμοστεί ελάχιστα και ήδη κρίνεται ανεπαρκής,

¹⁸² Η «Ευρωπαϊκή σύμβαση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών» της 4^{ης} Νοεμβρίου 1950, η «Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων» της 28^{ης} Ιουλίου 1951 όπως τροποποιήθηκε από το πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31^{ης} Ιανουαρίου 1967, η «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τη γενοκτονία» της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1948, η «Διεθνής σύμβαση περί καταργήσεως πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων» της 7^{ης} Μαρτίου 1966.

¹⁸³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0055:0058:el:PDF>, σύμφωνα με το άρθρο 11 της οποίας η «Κοινή Δράση» του 1996 καταργήθηκε. Τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

ενόψει των σοβαρών προκλήσεων που αντιμετωπίζει σήμερα η χώρα μας κατά τη μετάβασή της σε μία πολυπολιτισμική κοινωνία, όπου η ισότιμη προστασία όλων των ατόμων, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους [...], προβάλλεται ως πρωταρχική υποχρέωση του κράτους»¹⁸⁴.

Με την απόφαση – πλαίσιο της ΕΕ του 2008, αποδεικνύεται η εννοιολογική στενότητα του περιεχομένου του ρατσισμού από το ότι δεν περιλαμβάνει πράξεις εναντίον προσώπων που προσδιορίζονται με βάση τη γλώσσα, την ιθαγένειά τους ως μέλη μιας ομάδας, κάτι που βρίσκεται σε αντίθεση με την εννοιολογική ευρύτητα του περιεχομένου του ρατσισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης όπου τις περιλαμβάνει¹⁸⁵. Το ίδιο ισχύει και στον προσδιορισμό του αξιοποιήσιμου του ρατσισμού με το Συμβούλιο της Ευρώπης να προστατεύει όλα σχεδόν τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης αξίας και την ΕΕ να προστατεύει μόνο ένα τμήμα της¹⁸⁶.

Αυτή η παρατήρηση έπαιξε σημαντικό ρόλο για κάθε κράτος – μέλος της ΕΕ, που επιθυμούσε να διατυπώσει πιο ξεκάθαρα τους νόμους του σχετικά με τα εγκλήματα μίσους. Όσον αφορά την Ελλάδα, οι κοινωνικές ομάδες που ο εθνικός νομοθέτης επιθυμεί να προστατεύσει με τον νόμο – προσαρμογή του 2008, παρατηρούμε ότι αυξάνονται σταδιακά εφόσον οι ίδιες οι επιθέσεις εναντίον τους αυξάνονται σταδιακά. Συνοψίζοντας, το νομικό πλαίσιο αντιμετώπισης των εγκλημάτων μίσους στην Ελλάδα περιελάμβανε σταδιακώς χαρακτηριστικά κοινωνικών ομάδων που έπρεπε να προστατευθούν:

¹⁸⁴ <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2011/02/Aitiologikh-Ekthesh.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

¹⁸⁵ Βλ. για π.χ. τη Σύσταση 1805 του 2007 για τη «Βλασφημία, τις θρησκευτικές προσβολές και το «μισαλλόδοξο λόγο» έναντι προσώπων στη βάση της θρησκείας τους». <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17569&lang=en>, τελευταία πρόσβαση: 30/07/16.

¹⁸⁶ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., 2016, σ. 100.

- Με τον νόμο 1419/1984 προστέθηκαν οι διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με διαφορετικό θρήσκευμα (άρ. 24) με την έννοια της κοσμοθεωρητικής στάσης ώστε να προστατεύεται και ο αθεϊστής¹⁸⁷.
- Με τον νόμο 2190/2001 προστέθηκε η αυτεπάγγελτη δίωξη (άρ. 39 παρ. 4)¹⁸⁸.
- Με τον νόμο 3304/2005 προστέθηκε η έννοια των διακρίσεων στον τομέα της απασχόλησης και εργασίας που ποινικοποιεί κάθε μορφή διακριτικής μεταχείρισης λόγω διαφορετικών πεποιθήσεων (θρήσκευμα), καταστάσεων (αναπηρία)¹⁸⁹.
- Με τον νόμο 3719/2008 προστέθηκε ο γενετήσιος προσανατολισμός (άρ. 79 παρ. 3).
- Με τον νόμο 4139/2013 προστέθηκε η ταυτότητα φύλου (άρ. 66)¹⁹⁰.
- Με το Πρόσθετο Πρωτοκόλλο της Σύμβασης για το «έγκλημα στον κυβερνοχώρο αναφορικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης που διαπράττονται μέσω συστημάτων υπολογιστών» του 2003 προστέθηκε κατόπιν κύρωσης με τον νόμο 4411/2016 η ποινικοποίηση του ρατσιστικού λόγου στο Διαδίκτυο¹⁹¹.

¹⁸⁷ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-kodik-es-nomothesias/n-1419-1984.html>, τελευταία πρόσβαση: 30/07/16.

¹⁸⁸ <http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>, Τιμητικός Τόμος του Νέστορα Κουράκη Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Χαλκιά Α., τελευταία πρόσβαση: 30/07/16.

¹⁸⁹ <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=DE1eX1PkWuw%3D&tabid=132>, τελευταία πρόσβαση: 30/07/16.

¹⁹⁰ <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=YTYbJcYuEkI%3D&tabid=132>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

¹⁹¹ Η Ελλάδα επικύρωσε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στις 3/08/16 (νόμος 4411/2016), το οποίο μεταφέρθηκε στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 2013/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών και αντικατέστησε την απόφαση – πλαίσιο 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου σχετικά με τις ρυθμίσεις σωφρονιστικής και αντεγκληματικής πολιτικής. Η Σύμβαση ορίζει στην εισαγωγή της ως ρατσιστικό και ξενοφοβικό υλικό «κάθε γραπτό υλικό, εικόνα ή άλλη έκφραση ιδεών ή θεωριών που υποστηρίζουν, προάγουν ή υποδαυλίζουν το μίσος, τις διακρίσεις ή την βία κατά κάποιου ατόμου ή ομάδας ατόμων με βάση την φυλή, το χρώμα, την καταγωγή, την εθνική ή την εθνοτική προέλευση, καθώς και την θρησκεία, εάν αυτή χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για κάποιον από τους ανωτέρω παράγοντες».

Νομικά, η ρητορική μίσους αλλά και η ρατσιστική ιδεολογία λαμβάνεται υπ' όψιν μόνο εάν έχει διαπραχθεί έγκλημα κοινού ποινικού δικαίου. Η δίωξη είναι αρμοδιότητα της ελληνικής αστυνομίας και συγκεκριμένα, της Υπηρεσίας Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας¹⁹². Το 2012 «με πρωτοβουλία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, συστήνονται Υπηρεσίες Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας σε όλη την Ελλάδα. Ειδικότερα, με βάση τις διατάξεις του 132/2012 Π.Δ., όπως τροποποιήθηκε με το 178/2014 Π.Δ., ιδρύονται δύο Τμήματα και εξήντα οχτώ Γραφεία Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας σε όλη την Ελλάδα. Σκοπός της ίδρυσης των Υπηρεσιών αυτών είναι η ουσιαστική και αποτελεσματική καταπολέμηση της βίας που εκδηλώνεται κατά μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων με ρατσιστικά κίνητρα και υπόβαθρο».

Μεταξύ άλλων, μελετά και αναλύει τις σχετικές ιστορικές, κοινωνικές, πολιτισμικές συνθήκες στη διαδικασία διερεύνησης του ρατσιστικού κινήτρου και «παρεμβαίνει αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν υποβολής σχετικής έγκλησης, μήνυσης ή καταγγελίας στη διερεύνηση και δίωξη εγκλημάτων που αφορούν στη διάπραξη, στην προπαρασκευή ή στην καθ' οιονδήποτε τρόπον δημόσια προτροπή, πρόκληση ή διέγερση σε διάπραξη, αδικημάτων ή στην εκδήλωση πράξεων ή ενεργειών που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις, μίσος ή βία σε βάρος προσώπων ή ομάδας

Κατά το άρθρο 4, «απειλή με ρατσιστικά και ξενοφοβικά κίνητρα» και κατά το άρθρο 5, «προσβολή με ρατσιστικά και ξενοφοβικά κίνητρα», η απειλή ως πρόσχημα προσδιορίζεται κατά προσώπων και κατά ομάδων και κατά το άρθρο 6 πρέπει να εισαχθεί στα Ποινικά Δίκαια η «άρνηση, υποβάθμιση της σημασίας, έγκριση ή δικαιολόγηση γενοκτονίας ή εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας».

www.odigostoupoliti.eu/nomos-44112016/, σ. 7784 – 7789, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

¹⁹² <http://www.e-nomothesia.gr/inner.php/kat-astynomikos-astynomia/idrysi-leitourgia-uperesion/pd-132-2012.html?print=1> και

http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang&perform=view&id=23730&Itemid=1027, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

<http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW231/%CE%A6%CE%91%CE%9A%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3/%CE%A0%CE%94%20254%202004%20%CE%9A%CF%8E%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%82%20%CE%94%CE%B5%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%91%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

προσώπων λόγω της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών και της εθνικής ή εθνοτικής τους καταγωγής».

Στον Κώδικα Δεοντολογίας των Αστυνομικών κατά το άρθρο 1 παρ. δ΄, ο ίδιος ο αστυνομικός οφείλει να «ενεργεί κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων του με βάση τις αρχές της νομιμότητας, της αναλογικότητας, της επιείκειας, της χρηστής διοίκησης, της ίσης μεταχείρισης και του σεβασμού της διαφορετικότητας των ατόμων» και κατά το άρθρο 5 παρ. 3, «η αποφυγή προκαταλήψεων που έχουν ως αιτία το χρώμα, το φύλο, την εθνική καταγωγή, την ιδεολογία και τη θρησκεία, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ηλικία, την αναπηρία, την οικογενειακή κατάσταση, την οικονομική και κοινωνική θέση ή άλλο διακριτικό στοιχείο του ατόμου, αποτελεί βασική παράμετρο της συμπεριφοράς του αστυνομικού».

Διεθνώς, ό,τι ισχύει για την καταγραφή των περιστατικών ή εγκλημάτων μίσους στην Ελλάδα από την ανωτέρω Υπηρεσία, ισχύει στις ΗΠΑ από το FBI¹⁹³, στην ΕΕ από το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Δικαιωμάτων (OSCE)¹⁹⁴, από το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τον Ρατσισμό και την Ξενοφοβία που μετονομάστηκε σε Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA)¹⁹⁵ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI)¹⁹⁶. Οι υπηρεσίες και οι οργανισμοί αυτοί αναλόγως διαφέρουν ως προς τον σκοπό τους και συνεργάζονται μεταξύ τους.

Αργότερα, μετά από την απόφαση – πλαίσιο της ΕΕ το 2008 για τα ρατσιστικά εγκλήματα, έχουμε τον αντιρατσιστικό νόμο 4285/2014, «για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω

¹⁹³ Μέσω του Uniform Crime Reporting, <https://ucr.fbi.gov/ucr-publications#Hate>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

Βλ. και Criminal Justice Information Services Division Uniform Crime Reporting Program, 2015, σ. 4 - 7.

¹⁹⁴ OSCE – ODIHR, 2009, σ. 38 – 45.

¹⁹⁵ Συγκεκριμένα, το 2007, Walklate S., 2008, σ. 424, 425.

¹⁹⁶ Ιδρύθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

του ποινικού δικαίου»¹⁹⁷, όπου η Ελλάδα προσαρμόστηκε εμπράκτως σε αυτήν την απόφαση – πλαίσιο της ΕΕ τροποποιώντας τον νόμο 927/1979, έστω κι αν καταργήθηκε με την απόφαση – πλαίσιο.

Ο Έλληνας νομοθέτης, ουσιαστικά, εκσυγχρόνισε τον νόμο του 2014 εμπλουτίζοντας τα άρθρα με τις προαναφερθείσες κοινωνικές ομάδες όσον αφορά τη προστασία τους και εισάγοντας δύο νέα άρθρα. Το πρώτο άρθρο είναι το άρθρο 3, «Τέλεση μέσω του διαδικτύου»¹⁹⁸ και το δεύτερο άρθρο είναι το 10 (81^Α ΠΚ), «Ρατσιστικό έγκλημα»¹⁹⁹.

Στην αιτιολογική έκθεση του αντιρατσιστικού νόμου του 2014, διατυπώνεται, μάλιστα, η θέση του ότι η εφαρμογή του 81^Α θα πρέπει να πραγματοποιείται ανεξάρτητα από το εάν τα χαρακτηριστικά του προσώπου υπάρχουν πράγματι ή νομίζει ο δράστης πως υπάρχουν. Αυτή η θέση διευρύνει υπερβολικά το αξιόποιο, όπως είχαμε αναφέρει σχετικά με την τιμωρία της πιθανότητας προτροπής ή υποκίνησης του κοινού από τον δράστη σε ρατσιστικό λόγο ή πράξη με τον νόμο του 1979²⁰⁰. Όμως, όπως επισημαίνεται, για το άρθρο 81^Α ΠΚ, ο δράστης έχει ήδη εξωτερικεύσει τη παράνομη συμπεριφορά.

Συνδυαστικά, λοιπόν, με το άρθρο 81^Α ΠΚ, λειτουργεί το άρθρο 361^Β ΠΚ, όπου με αυτό προσμετράται το εάν η συμπεριφορά του δράστη παρουσιάζει ή δεν παρουσιάζει κάποια προηγούμενη ένταση και αυτό είναι το στοιχείο που μετατρέπει

¹⁹⁷ <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=Ik2xQr3jIkg%3D&tabid=132>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

¹⁹⁸ Το οποίο παραπέμπει δειλά - δειλά στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Σύμβασης για το «έγκλημα στον κυβερνοχώρο αναφορικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης που διαπράττονται μέσω συστημάτων υπολογιστών» του 2003 που μέχρι το 2014 δεν είχε κυρωθεί. www.odigostoupoliti.eu/nomos-44112016/, τελευταία πρόσβαση: 30/07/16.

¹⁹⁹ Καστοριάδης Κ., 1987, σ. 39.

²⁰⁰ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., 2016, σ. 110.

το αδίκημα σε ιδιώνυμο έγκλημα έναντι του κυρίου εγκλήματος που είναι η εξύβριση (361 ΠΚ)²⁰¹.

Τέλος, στον νόμο 4356/2015, το παραπάνω άρθρο, 81^A ΠΚ, αντικαταστάθηκε με τον παρεμφερή τίτλο «Έγκλημα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά»²⁰². Ουσιαστική νομοθετική αλλαγή σε διάταξη εξ ολοκλήρου δεν επιτεύχθηκε από τον νομοθέτη. Ωστόσο, η διατύπωση άλλαξε ως εξής: «Εάν από τις περιστάσεις προκύπτει ότι έχει τελεστεί έγκλημα κατά παθόντος, η **επιλογή** του οποίου έγινε λόγω [...]» αντί της διατύπωσης του νόμου του 2014: «Εάν η πράξη τελείται από μίσος **λόγω** [...]»²⁰³.

1.2. Νομοθεσία των ΗΠΑ

Γενικότερα, σε όλες τις χώρες που έχουν συζητήσει το ζήτημα της ρητορικής μίσους και των ανάλογων εγκλημάτων, είναι γνωστή η αμφιβολία των επιστημόνων, ιδίως των ιστορικών και των νομικών, για το εάν θα πρέπει να ποινικοποιείται ο δημόσιος λόγος και η δημόσια εκφορά γνώμης πάνω σε ιστορικά ζητήματα λόγω του ότι το δικαίωμα στη προσωπική έκφραση είναι συνταγματικό δικαίωμα και η απαγόρευσή του αποτελεί ρήγμα στην ελευθερία. Στις ΗΠΑ, το θέμα της ρητορικής του μίσους ήταν πάντα επίκαιρο. Κατά τον Rosenfeld, στην Αμερική, «η ελευθερία του λόγου απολαμβάνει μία τέτοια θεμελιακή προστασία στην αμερικανική έννομη

²⁰¹ Άρθρο 29 του νόμου 3304/2005: «Άρθρο 361B : 1. Όποιος προμηθεύει αγαθά ή προσφέρει υπηρεσίες ή αναγγέλλει με δημόσια πρόσκληση την παροχή ή προμήθεια αυτών αποκλείοντας από καταφρόνηση πρόσωπα λόγω των χαρακτηριστικών φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκείας, αναπηρίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών και με χρηματική ποινή τουλάχιστον χιλίων πεντακοσίων (1.500) ευρώ.

2. Εάν στην πράξη της προηγούμενης παραγράφου συμμετείχαν δύο (2) ή περισσότεροι επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών και χρηματική ποινή πέντε χιλιάδων (5.000) έως είκοσι πέντε χιλιάδων (25.000) ευρώ», Αλικάκος Π., 2016, 1, σ. 40. Βλ. και Ανδρουλάκης Ν. Κ., 2000, σ. 192.

²⁰² <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2015/11/Asymfonosimvioshs.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²⁰³ <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/s-simvi-eis.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

τάξη, διότι λειτούργησε ως το θεμέλιο κατασκευής της ταυτότητας του αμερικανικού υποκειμένου»²⁰⁴.

Σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή αντίληψη που αναγάγει τα ανθρώπινα δικαιώματα σε θεμελιωτική αξία και που θέτει σε περιορισμό, ταυτόχρονα, το δικαίωμα της ρατσιστικής έκφρασης, η αμερικανική αντίληψη προστατεύει την αυτονομία των υποκειμένων (formal autonomy and self – disclosure thesis) και την ατομική πραγμάτωση της προσωπικής ελευθερίας. Η αυτονομία του υποκειμένου έγκειται στο δικαίωμά του να παρουσιάζεται με όποιον τρόπο θέλει στους άλλους²⁰⁵.

Το πλαίσιο κάτω υπό το οποίο οι νόμοι συνδέονται με τη δημόσια εκφορά του λόγου στις ΗΠΑ είναι ως επί το πλείστον κοινωνικό – πολιτικό: οι νόμοι περνούν πρώτα από τον αυστηρό έλεγχο της συνταγματικότητας («stricter scrutiny»). Η εκφορά του μαχητικού λόγου («fighting words») τιμωρείται όπως και στην ελληνική νομοθεσία, όταν, δηλαδή, θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και εξεγείρει τη κοινωνική αντίδραση.

Σε κάθε άλλη περίπτωση, η εκφορά του ρατσιστικού λόγου αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο της δημόσιας ανταλλαγής - αγοράς ιδεών («market place of ideas») λόγω της αυτορρυθμιστικής ικανότητας των ΗΠΑ να επιλύει τις πολιτισμικές συγκρούσεις²⁰⁶. Ο μαχητικός λόγος είναι η επιλογή της διατύπωσης μιας απάντησης του ερωτώμενου, όταν αυτός κατηγορείται, με την τάση να αιτιολογεί τον εαυτό του ρίχνοντας ευθύνες στους άλλους για την πράξη του²⁰⁷.

Συνεπώς, η μεθοδολογία του αμερικανικού νομικού συστήματος διαφέρει από τη μεθοδολογία του ευρωπαϊκού νομικού συστήματος, διότι, πέρα από τα τεχνικά και πολιτικά ζητήματα, οριοθετεί και προσεγγίζει διαφορετικά τις έννοιες ρατσιστικός

²⁰⁴ Rosenfeld M., 2010, σ. 160.

²⁰⁵ Baker E. C., 1989, σ. 16.

²⁰⁶ Ακριβοπούλου X. M., 2012, σ. 202, 203. Βλ. και Μαροζίνης I., 2010, σ. 452 – 454.

²⁰⁷ Jacobs J. B. και Potter K., 1998, σ. 113.

λόγος και έγκλημα μίσους. Και τα δύο συστήματα, όμως, διατυπώνουν τη κρίση τους υπό την οπτική των περιστάσεων, των πλαισίων ενός περιστατικού μίσους ή εγκλήματος.

Στην ΕΕ και στην ΕΔΔΑ, όταν πρόκειται για την αξιολόγηση των ορίων ή όχι στον ρατσιστικό λόγο, πραγματοποιείται σε κάθε υπόθεση το «τεστ της αναλογικότητας» και ύστερα σταθμίζει τις κρίσεις, ενώ, το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ ελέγχει τα όρια ή όχι του ρατσιστικού λόγου από το εάν αυτός στην εκάστοτε υπόθεση αφορά ζήτημα γενικού ενδιαφέροντος²⁰⁸.

Στο πλαίσιο της Πρώτης Τροπολογίας του Συντάγματος των ΗΠΑ προστατεύεται ο ανθρώπινος λόγος από τη λογοκρισία της κυβέρνησης και τη ποινικοποίησή του. Δηλαδή, τίθεται το ζήτημα των αρχών της δημοκρατίας που δεν μπορεί στα πλαίσια αυτών να τιμωρεί την ελευθερία του λόγου του πολίτη όσο αποκρουστική κι αν είναι αυτή. Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ έθεσε το βασικό πλαίσιο για την αξιολόγησης απόλυτης ελευθερίας της έκφρασης, μέσα από υποθέσεις που αφορούσαν τα εγκλήματα μίσους: *R.A.V. v. City of St. Paul* (1992)²⁰⁹ και *Virginia v. Black* (2003)²¹⁰.

²⁰⁸ Ακριβοπούλου Χ. Μ., 2014, σ. 663 – 695.

²⁰⁹ Σύμφωνα με ένα άρθρο του Huhn, ο οποίος εξετάζει τη ρητορική μίσους στο πλαίσιο της Πρώτης Τροπολογίας του Αμερικανικού Συντάγματος των ΗΠΑ, το 1791, υποστηρίζει πως στις Η.Π.Α μία συγκεκριμένη δηλητηριώδης μορφή έκφρασης σχετίζεται με το μίσος και τη προκατάληψη, το «burning cross». Το τελευταίο, όπως αναφέρεται, ήταν, «αρχικώς, μία παραδοσιακή στολή της Σκωτίας που παρέπεμπε στον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο. Αργότερα, υιοθετήθηκε από ομάδες όπως η Κου Κλουξ Κλαν ως σύμβολο φυλετικής υπεροχής με τρομοκρατικό νόημα στους – τότε – σκλάβους που είχαν ελευθερωθεί». Αργότερα, το burning cross χρησιμοποιήθηκε ως απειλή σε οποιονδήποτε προσπαθούσε να βελτιώσει τις πολιτικές ή οικονομικές συνθήκες της μαύρης φυλής», Huhn W. R., 2009, σ. 19 – 20.

Υπόθεση R.A.V. vs City of St. Paul (1992): Ο R.A.V. και άλλοι έφηβοι - φίλοι μαζί του έβαλαν φωτιά μέσα στην αυλή του σπιτιού μιας μαύρης οικογένειας καθώς φώναζαν ρατσιστικά σχόλια γι' αυτήν, στη πόλη St. Paul της Μινεσότας. Ο εμπρησμός από το δικαστήριο της Μινεσότας δικαιολογήθηκε με την εκφορά «μαχητικού λόγου – fighting words» τον οποίο προστατεύει η Πρώτη Τροπολογία των ΗΠΑ, 505 U.S. 377 (1992), διαθέσιμη εδώ:

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/505/377/case.html>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²¹⁰ 538 U.S. 343 (2003), διαθέσιμη εδώ: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/538/343/case.html>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

Σε γενικές γραμμές, οι τάσεις που επικρατούν σήμερα είναι δύο: η πρώτη προτάσσει την ελευθερία του λόγου και απορρίπτει κάθε ποινικοποίηση της ρητορικής του μίσους, ενώ, η δεύτερη θεωρεί ευάλωτες τις ομάδες που θίγονται από τη ρητορική αυτή και προτάσσει την υπεράσπισή τους ποινικοποιώντας τον δημόσιο λόγο μίσους. Δηλαδή, στις ΗΠΑ, οι μεν πιστεύουν πως η δημοκρατία με τις αρχές που την διέπει, θα υπονομευθεί εάν ποινικοποιηθεί η ρητορική μίσους, ενώ, στην Ευρώπη, πιστεύουν πως η ποινικοποίηση θα βοηθήσει στη πρόληψη των εγκλημάτων μέσω της εκφοβιστικής λειτουργίας του νόμου²¹¹.

Εξελίχθηκαν δύο νομικές τάσεις στο ενιαίο μοντέλο των ΗΠΑ: το μοντέλο εχθρότητας ή φυλετικό («hostility model» ή «racial animus model», το μοντέλο αυτό διαχωρίζει τα συμβολικά από τα αναλογικά εγκλήματα / το FBI ακολουθεί αυτό το μοντέλο ως προς τη καταγραφή περιστατικών ή εγκλημάτων μίσους)²¹² και το μοντέλο διάκρισης («discriminatory model», το μοντέλο αυτό δεν διαχωρίζει τα συμβολικά από τα αναλογικά εγκλήματα, δηλαδή, εμπεριέχει και τους δύο τύπους)²¹³ στο διπλό σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των ΗΠΑ. Το μεν πρώτο, είναι το πολιτειακό μοντέλο και το δεύτερο δε, το ομοσπονδιακό μοντέλο. Το ομοσπονδιακό ακολουθεί το πρότυπο της εχθρότητας / του φυλετικού. Το πολιτειακό,

²¹¹ Το 1990 η γαλλική Εθνοσυνέλευση ψήφισε την απαγόρευση της άρνησης του Ολοκαυτώματος. Ήταν ο «νόμος Gayssot», ο πρώτος μιας σειράς νόμων που ποινικοποιούσε την δημόσια άρνηση ιστορικών γεγονότων που σχετίζονταν με εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Ακολούθησαν και άλλοι: ο νόμος του 2001 που αναγνώριζε τη γενοκτονία των Αρμενίων του 1915 και καθιστούσε την αναγνώριση νόμο του κράτους και αποπειράθηκε να τροποποιηθεί το 2012 ενώ το 2016 ποινικοποιήθηκε ο νόμος «Taubira» του 2001 που χαρακτήριζε το εμπόριο των μαύρων και τα σκλαβοπάζαρα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, Κόκκινος Γ., 2009, σ. 300 - 313. Βλ. και <http://news247.gr/eidiseis/kosmos/news/gallia-poinikopoihthhke-h-arnhsh-ths-genoktonias-twn-armeniwn.4149806.html>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16, http://www.vimaideon.gr/MS_3115.html, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²¹² Grattet R. και Jenness V., 2001, σ. 688, 689. Βλ. και Hate Crimes Statistics Act, 101 – 275, 1990.

²¹³ Το μοντέλο διάκρισης σχηματοποιήθηκε με την και από την υπόθεση Wisconsin v. Mitchell το 1993, η οποία ήταν η πρώτη στην οποία το Ανώτατο Δικαστήριο ρητώς εφάρμοσε τον νόμο για το έγκλημα προκατάληψης. Ωστόσο, δεν ήταν καθαυτή υπόθεση ρατσιστικού λόγου, αλλά εκτιμήθηκε νομοθετικώς από το αντίκτυπο που είχε, Lawrence F. M., 1999, σ. 30 – 34.

ουσιαστικά, μπορεί να έχει ποινικοποιήσει ή όχι τον ρατσιστικό λόγο ή το έγκλημα μίσους ανάλογα με τις αποφάσεις των Δικαστηρίων κάθε Πολιτείας²¹⁴.

Ωστόσο, η διάκριση μεταξύ τους παραμένει σταθερή. Στα συμβολικά εγκλήματα μίσους ή συμβολικά περιστατικά βίας (το κίνητρο στα συμβολικά εγκλήματα μίσους είναι μία επιθυμία για επικοινωνία του δράστη με τη κοινότητα του τυχαίου προσώπου – θύματος)²¹⁵, το θύμα επιλέγεται γι' αυτό που συμβολίζει με σκοπό την αποστολή «μηνύματος» στην ευρύτερη κοινότητά του, όπως για παράδειγμα οι μαύροι και οι ομοφυλόφιλοι. Στα αναλογικά εγκλήματα μίσους ή αναλογικά περιστατικά βίας (το κίνητρο για τα αναλογικά εγκλήματα μίσους εμπλέκει την υποκειμενική χρήση και ερμηνεία των κοινωνικών κατηγοριών προς όφελος του δράστη)²¹⁶, το θύμα επιλέγεται με βάση τα κοινωνικά και ατομικά χαρακτηριστικά²¹⁷.

Αυτό που είναι ενδιαφέρον, όμως, είναι ότι για την κοινή γνώμη οι παραπάνω διακρίσεις δεν έχουν να πουν τίποτα στην πράξη, όσο για τα ίδια πολυάριθμα θύματα, τα οποία στάθηκαν ως αφορμή για τις παρακάτω επίσημες και αλληλένδετες μεταξύ τους πολιτικές ενέργειες. Από το 1990 υπάρχει ρήγμα στην αρχή της ελευθερίας του λόγου στις ΗΠΑ και στροφή σε κατασταλτικές πολιτικές με την «Hate Crime Statistics Act» (1990)²¹⁸. Οι δολοφονίες των James Byrd Jr. και του Matthew Shepard στο Γουαϊόμινγκ το 1998²¹⁹ ενίσχυσαν τις απαιτήσεις των συγκεκριμένων

²¹⁴ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των αμφιβολιών που δημιουργήθηκαν από την υπόθεση R.A.V. όπου το μέγεθος αυτών “εξανάγκασε” το FBI να αποστείλει επιστολή σε περισσότερες από 16.000 υπηρεσίες επιβολής του νόμου προκειμένου να τις καθησυχάσει για να συνεχίσουν να στέλλουν τα στατιστικά στοιχεία και να καταγράφουν τα εγκλήματα μίσους, στο ίδιο, σ. 32.

²¹⁵ Grattet R. και Jenness V., 2001, σ. 688.

²¹⁶ Στο ίδιο, σ. 688.

²¹⁷ Jenness V., 2001, σ. 295 - 297.

²¹⁸ <https://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/hate-crime>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²¹⁹ McLaughlin E. και Muncie J. (eds), 2006, σ. 194.

Υπόθεση του James Byrd Jr.: Πόλη Τζάσπερ της πολιτείας του Τέξας. Τρεις λευκοί άνδρες τον χτύπησαν σοβαρά, τον έδεσαν πίσω από το φορτηγό τους και τον έσυραν κατά μήκος ενός δρόμου με αποτέλεσμα να αποκοπούν το χέρι και το κεφάλι του. Το υπόλοιπο σώμα του βρέθηκε

κοινωνικών ομάδων που ένιωθαν να απειλούνται για καταστολή και σε κάθε περίπτωση για περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης.

Η δύναμη της άτυπης κοινωνικής αντίδρασης σε συνδυασμό με τη δύναμη των ΜΜΕ, είναι ικανές να δημιουργήσουν και να κατευθύνουν τον πανικό και να αποδεχτούν χωρίς δεύτερη σκέψη κατασταλτικές πρακτικές που νομιμοποιούν ακόμη περισσότερο τη δύναμη του κράτους με αντάλλαγμα τη ψευδαίσθηση της ασφάλειάς τους.

Το 1994 ακολούθησε η «Violent Crime Control and Law Enforcement Act» η οποία συμπεριέλαβε στη βάση συλλογής κατηγοριών των θυμάτων εγκλημάτων μίσους την κοινωνική ομάδα των ανθρώπων με αναπηρία²²⁰. Το 1997, η «Campus Hate Crimes Right to Know Act» δίνει την αρμοδιότητα στατιστικής καταγραφής εγκλημάτων μίσους στις αστυνομικές αρχές κάθε Πολιτείας²²¹. Ακολουθεί η υπογραφή της «Shepard – Byrd Jr. Hate Crimes Prevention Act», το 2009²²².

εγκατελειμμένο μπροστά σε μία Αφροαμερικανική εκκλησία. Οι δύο εκ των δραστών, Lawrence Russell Brewer και John William King καταδικάστηκαν σε θανατική ποινή.
Υπόθεση του Matthew Shepard: Πόλη Λάραμι της πολιτείας του Γουαϊόμινγκ. Οι Aaron McKinney και Russell Henderson οδήγησαν το υποψήφιο θύμα σε μία απομονωμένη περιοχή, τον ξυλοκόπησαν, τον βασάνισαν, τον έδεσαν σε ένα φράχτη και τον άφησαν να πεθάνει. Οι δράστες καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη και όχι σε θανατική ποινή μετά από χάρη που τους απένειμαν οι γονείς του θύματος.
<http://www.nytimes.com/1998/06/10/us/black-man-fatally-dragged-in-a-possible-racial-killing.html>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²²⁰ <https://web.archive.org/web/20070709230626/http://www.fbi.gov/ucr/hate96.pdf>, FBI, 1996, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²²¹ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/20/1092>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²²² <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/10/28/AR2009102804909.html>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

Κεφάλαιο 2^ο : Μια ανάγνωση της ελληνικής νομοθεσίας υπό το πρίσμα της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης και ειδικότερα ζητήματα εφαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας

Στόχος της παρούσας εργασίας (διεπιστημονική²²³ θεωρητική έρευνα²²⁴) από μεθοδολογική σκοπιά είναι η επαλήθευση ή η διάψευση της ανάλυσης, που προηγήθηκε στο πρώτο μέρος, της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης του Sellin για τα εγκλήματα μίσους.

Για τον σκοπό αυτόν, επιλέχθηκαν ως επιστημονική μέθοδος²²⁵, το γραμμικό μοντέλο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου (qualitative content analysis)²²⁶ σε συνδυασμό με τη δευτερογενή ανάλυση δεδομένων (secondary analysis)²²⁷ και ως τεχνικές, το θεωρητικό δείγμα (theoretical sampling) και η περιληπτική ανάλυση περιεχομένου²²⁸.

Η σχέση, δηλαδή, της επιλεγμένης θεωρίας και των εμπειρικών ερευνών που συλλέχθηκαν μέσω της τεχνικής της περιληπτικής ανάλυσης περιεχομένου²²⁹ για τα εγκλήματα μίσους, κατευθύνεται από τρεις επιστημολογικές διακρίσεις σε σχέση με άλλους τύπους ερευνών α) στη λογική του ελέγχου μιας θεωρίας (theory testing), β)

²²³ Ένα από τα χαρακτηριστικά της Εγκληματολογίας ως επιστήμης είναι η διεπιστημονικότητά της ή αλλιώς η πολύ – επιστημονικότητά της, Φαρσεδάκης Ι., 2005, σ. 76 – 78 και Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 25.

²²⁴ Κυριαζή Ν., 2011.

²²⁵ «Η επιστημονική μέθοδος – μεθοδολογία – είναι ένα σύστημα κανόνων και διαδικασιών με βάση τα οποία διενεργείται η έρευνα και οποιοσδήποτε ισχυρισμός προαγωγής της γνώσης ή της επιστήμης αξιολογείται» και «η επιστημονική γνώση είναι η γνώση που παράγεται και αποδεικνύεται στη βάση τόσο της λογικής – θεωρητικολογίας – όσο και της εμπειρίας – έρευνας», Τσίγκανου Ι., Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014 – 2015, σ. 7, 8.

²²⁶ Τσίγκανου Ι., Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014 – 2015, σ. 5.

Ερμηνευτική ανάλυση περιεχομένου: «μέθοδος που επικεντρώνεται στην αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική μελέτη ενός κειμένου», McLaughlin E. και Muncie J., 2006, σ. 53, 54.

²²⁷ Ροϊνιώτη Ε., 2009, σ. 33 -59. Βλ. και Τσίγκανου Ι., 2009, σ. 5 -29.

²²⁸ Τσίγκανου Ι., Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014 – 2015, σ. 20, 21.

²²⁹ Κατά τη τεχνική της περιληπτικής ανάλυσης περιεχομένου, «το υλικό παραφράζεται, το οποίο σημαίνει ότι λιγότερο σχετικές παράγραφοι ή παραφράσεις με το αυτό νόημα παραλείπονται (πρώτη έκπτωση – μείωση) και παρόμοιες παραφράσεις συνοψίζονται (δεύτερη έκπτωση – μείωση). Αυτός είναι ένας συνδυασμός της μείωσης του υλικού με την απαλλειψή προτάσεων που συμπεριλαμβάνονται σε μια γενικευτική πρόταση με την έννοια ότι συνοψίζονται σε υψηλότερο επίπεδο αφαίρεσης», στο ίδιο.

σε ποιοτικού τύπου δεδομένα (βιβλιογραφία, άρθρα, επίσημα έγγραφα και διαδικτυακές πληροφορίες) και γ) σε ποσοτικού τύπου δεδομένα (στατιστικά στοιχεία)²³⁰.

Επιπρόσθετα, οι έννοιες νεωτερικότητα και μετανεωτερικότητα ή αλλιώς ύστερη νεωτερικότητα χρησιμοποιούνται ως τεχνικό εργαλείο για τη διάκριση των ιστορικών περιόδων/φάσεων και για τη καλύτερη κατανόηση του αναγνώστη. Οφείλουμε, όμως, να τονίσουμε πως η επιστημονική κοινότητα δεν έχει συμφωνήσει αναφορικά με αυτές τις δύο έννοιες για την χρονολογική παραπομπή τους και για το εάν η δεύτερη αποτελεί ρήξη της πρώτης ή χρονική συνέχειά της²³¹.

2.1. Οι θεωρητικές προτάσεις / υποθέσεις²³²

Για την ανάλυση της θεωρίας της πολιτισμικής σύγκρουσης του Sellin για τα εγκλήματα μίσους διατυπώσαμε τις κάτωθι θεωρητικές προτάσεις:

- 1) Η πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ ατόμων ή ομάδων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση και την ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς,
- 2) Η ένταση της πολιτισμικής σύγκρουσης αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης των εγκλημάτων μίσους,
- 3) Η συμβολική επίθεση στηδιαφορετικότητα ενισχύει την πολιτισμική σύγκρουση αφ' ενός και αυξάνει τις πιθανότητες εγκλημάτων μίσους αφ' ετέρου.

²³⁰ Τσίγκανου Ι., Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014 – 2015, σ. 6.

²³¹ Ασημάκη Α. κ.ά., 2011, σ. 106 – 108.

²³² Σύμφωνα με τους Nachmias, οι θεωρητικές προτάσεις / υποθέσεις πρέπει να πληρούν τα παρακάτω κριτήρια,

- ✓ «Πρέπει να είναι ξεκάθαρες,
- ✓ Πρέπει να είναι επιστημονικές,
- ✓ Πρέπει να είναι συγκεκριμένες,
- ✓ Πρέπει να είναι επιδεχόμενες του ελέγχου με διαθέσιμες μεθόδους»,

Nachmias D. και C., 1987.

Οι θεωρητικές προτάσεις συγκροτήθηκαν τόσο από τη μελέτη του έργου του Sellin όσο και από θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για τα εγκλήματα μίσους²³³. Όσον αφορά το νομικό αντιρατσιστικό πλαίσιο, η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση λέξεων από την ελληνική νομοθεσία και από τις αιτιολογικές εκθέσεις των ευρωπαϊκών νόμων – Οδηγιών.

Για τον σκοπό της επεξεργασίας της ανάλυσης του θεωρητικού δείγματος (βιβλιογραφία, επιστημονικά άρθρα, εκθέσεις οργανώσεων και επιτροπών, αιτιολογικές εκθέσεις νόμων και εμπειρικό υλικό) χρησιμοποιήσαμε τη διαδικασία κωδικοποίησης ανοικτού τύπου (open coding) και κατηγοριοποίησης²³⁴.

Για την υποστήριξη της ανάλυσης μας χρησιμοποιήσαμε ψυχολογικές - γνωστικές θεωρίες και θεωρίες Κοινωνικής Ψυχολογίας στη πρώτη θεωρητική πρόταση, στη δεύτερη θεωρητική πρόταση χρησιμοποιήσαμε Εγκληματολογικές θεωρίες και στη τρίτη θεωρητική πρόταση χρησιμοποιήσαμε, κυρίως, Κοινωνιολογικές θεωρίες.

Για την ανάλυση του νομικού πλαισίου χρησιμοποιήσαμε τέσσερα ΦΕΚ, τέσσερις αιτιολογικές εκθέσεις νόμων και δεκαοκτώ εκθέσεις Ευρωπαϊκών Επιτροπών και ΜΚΟ. Η μονάδα ανάλυσης μας ήταν η λέξη και ο τρόπος που το νόημα της εκάστοτε λέξης αποτυπώνεται σε κάθε νόμο ή αιτιολογική έκθεση νόμου, ευρωπαϊκή σύμβαση ή επίσημο έγγραφο της κυβέρνησης.

Συνολικά, στα ΦΕΚ, η λέξη «μίσος» βρέθηκε:

ΦΕΚ/Νόμοι	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
-----------	------------------------	--------------------------------------	--------------------------

²³³ Ως θεωρητικό δείγμα εννοούμε «τη διαδικασία της συλλογής δεδομένων για την ανάδειξη μιας θεωρητικής κατασκευής όπου ο αναλυτής συλλέγει, κωδικοποιεί και αναλύει συνδυαστικά το υλικό του και ταυτόχρονα αποφασίζει τι δεδομένα θα συλλέξει στη συνέχεια, από ποιες πηγές ώστε να αναπτύξει τη θεωρία όπως αυτή εμφανίζεται «καθ' οδόν». Αυτή η διαδικασία της συλλογής δεδομένων ελέγχεται από την αναδυόμενη θεωρία / θεωρητική κατασκευή», Glaser B. G. και Strauss A. L., 1967, σ. 45. Βλ. και Sayer A., 1992.

²³⁴ Τσίγκανου Ι., Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014 – 2015, σ. 18, 19.

1979	441	1	0,22%
2013	61	1	1,63%
2014	1.246	4	0,32%
2015	172	-	-

ενώ ως «βία»,

ΦΕΚ/Νόμοι	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
1979	441	1	0,22%
2013	61	-	-
2014	1.246	3	0,24%
2015	172	-	-

«ρατσισμός»,

ΦΕΚ/Νόμοι	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
1979	441	-	-
2013	61	-	-
2014	1.246	1	0,08%
2015	172	-	-

«εθνική / εθνοτική καταγωγή»,

ΦΕΚ/Νόμοι	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
1979	441	4	0,90%
2013	61	1	1,63%
2014	1.246	3	0,24%
2015	172	1	0,58%

Συνολικά, στις αιτιολογικές εκθέσεις νόμων, η λέξη «μίσος» βρέθηκε:

Αιτιολογικές Εκθέσεις	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
1979	1.701	-	-
2013	428	7	1,63%
2014	2.046	-	-
2015	11.104	2	0,01%

ενώ ως «βία»,

Αιτιολογικές Εκθέσεις	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης

1979	1.701	-	-
2013	428	-	-
2014	2.046	-	-
2015	11.104	5	0,04%

«ρατσισμός»,

Αιτιολογικές Εκθέσεις	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
1979	1.701	12	0,70%
2013	428	-	-
2014	2.046	15	0,73%
2015	11.104	5	0,04%

«εθνική / εθνοτική καταγωγή»,

Αιτιολογικές Εκθέσεις	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
1979	1.701	1	0,05%
2013	428	1	0,23%
2014	2.046	2	0,09%
2015	11.104	1	0,009%

Συνολικά, στις Εκθέσεις Ευρωπαϊκών Επιτροπών και ΜΚΟ, η λέξη «μίσος» -

«hate» βρέθηκε:

Εκθέσεις Οργανώσεων και Επιτροπών	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
FRA (2013)	20.718	12	0,05%
HRW (2012)	29.394	4	0,01%
ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2013)	26.216	9	0,03%

ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2011 – 2012	7.347	33	0,44%

2013	6.268	21	0,33%
2014	7.832	23	0,29%
2015	16.292	11	0,06%

OSCE – ODIHR	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2007	24.794	57	0,22%
2008	19.422	40	0,20%
2009	16.863	51	0,30%
2010	17.310	61	0,35%
2011	16.846	47	0,27%
2012	50.935	570	1,11%
2013	20.738	48	0,23%
2014	19.303	75	0,38%
2015	12.138	40	0,32%

ECRI	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2005	22.502	-	-
2015	20.999	14	0,06%

ενώ ως «βία» - «violence»,

Εκθέσεις Οργανώσεων και Επιτροπών	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
FRA (2013)	20.718	68	0,32%

HRW (2012)	29.394	76	0,25%
ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2013)	26.216	153	0,58%

ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2011 – 2012	7.347	83	1,12%
2013	6.268	68	1,08%
2014	7.832	64	0,81%
2015	16.292	64	0,39%

OSCE – ODIHR	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2007	24.794	24	0,09%
2008	19.422	15	0,07%
2009	16.863	22	0,13%
2010	17.310	12	0,06%
2011	16.846	8	0,04%
2012	50.935	72	0,14%
2013	20.738	20	0,09%
2014	19.303	25	0,12%
2015	12.138	6	0,04%

ECRI	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε	Ποσοστό Συχνότητας
------	---------------------------	---------------------------------	-----------------------

		κείμενο	λέξης
2005	22.502	6	0,02%
2015	20.999	53	0,25%

«ρατσισμός»- «racism»,

Εκθέσεις Οργανώσεων και Επιτροπών	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
FRA (2013)	20.718	12	0,05%
HRW (2012)	29.394	20	0,06%
ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2013)	26.216	37	0,14%

ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2011 – 2012	7.347	3	0,04%
2013	6.268	3	0,04%
2014	7.832	5	0,06%
2015	16.292	21	0,12%

OSCE – ODIHR	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2007	24.794	10	0,04%
2008	19.422	12	0,06%
2009	16.863	16	0,09%
2010	17.310	3	0,01%

2011	16.846	9	0,05%
2012	50.935	62	0,12%
2013	20.738	11	0,05%
2014	19.303	12	0,06%
2015	12.138	6	0,04%

ECRI	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2005	22.502	40	0,17%
2015	20.999	2	0,009%

«εθνική / εθνοτική καταγωγή» - «ethnicity»,

Εκθέσεις Οργανώσεων και Επιτροπών	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
FRA (2013)	20.718	21	0,10%
HRW (2012)	29.394	5	0,01%
ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2013)	26.216	17	0,06%

ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2011 – 2012	7.347	4	0,05%
2013	6.268	5	0,07%
2014	7.832	6	0,07%
2015	16.292	10	0,06%

OSCE – ODIHR	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2007	24.794	1	-
2008	19.422	-	-
2009	16.863	-	-
2010	17.310	-	-
2011	16.846	-	-
2012	50.935	52	0,10%
2013	20.738	-	-
2014	19.303	-	-
2015	12.138	-	-

ECRI	Σύνολο λέξεων κειμένου	Συχνότητα της λέξης στο κάθε κείμενο	Ποσοστό Συχνότητας λέξης
2005	22.502	-	-
2015	20.999	12	0,05%

Από την ανάλυση περιεχομένου διαπιστώσαμε ότι οι λέξεις «μίσος», «βία», «ρατσισμός» και «εθνική / εθνοτική καταγωγή» στα κείμενα των ΦΕΚ, των αιτιολογικών εκθέσεων των νόμων και των εκθέσεων ευρωπαϊκών επιτροπών και ΜΚΟ εμφανίζονται ελάχιστες φορές έως και καθόλου.

Το μεγαλύτερο ποσοστό στα ΦΕΚ και στις αιτιολογικές εκθέσεις νόμων για τη λέξη «μίσος» - «hate» ήταν 1,63% του έτους 2013, ενώ, στις ευρωπαϊκές εκθέσεις επιτροπών και ΜΚΟ ήταν το 1,11% του έτους 2012 του OSCE – ODIHR. Το μεγαλύτερο ποσοστό στα ΦΕΚ και στις αιτιολογικές εκθέσεις νόμων για τη λέξη «βία» - «violence» ήταν το 0,25%, ενώ, στις ευρωπαϊκές εκθέσεις επιτροπών και

ΜΚΟ ήταν το 1,12% του έτους 2011 – 2012 της πιλοτικής έρευνας του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό στα ΦΕΚ και στις αιτιολογικές εκθέσεις νόμων για τη λέξη «ρατσισμός» - «racism» ήταν το 0,73% του έτους 2014, ενώ, στις ευρωπαϊκές εκθέσεις επιτροπών και ΜΚΟ ήταν το 0,17% του έτους 2005 της ECRI. Το μεγαλύτερο ποσοστό στα ΦΕΚ και στις αιτιολογικές εκθέσεις νόμων για τη λέξη «εθνική / εθνοτική καταγωγή» - «ethnicity» ήταν το 1,63% του έτους 2013, ενώ, στις ευρωπαϊκές εκθέσεις επιτροπών και ΜΚΟ ήταν το 0,10% των ετών 2012 – 2013 του FRA και του OSCE – ODIHR.

Όσον αφορά τις συγκριτικές λεπτομέρειες μεταξύ των ΦΕΚ ως προς τις έννοιες, στον νόμο υπ. 927 (άρθρα 1 – 5) / 1979, «Περί κολασμού πράξεων ή ενεργειών αποσκοπούσων εις φυλετικές διακρίσεις»²³⁵,

- ✓ Γίνεται ξεκάθαρος λόγος στην έννοια του «μίσους» με την ίδια χρήση της λέξης.
- ✓ Δίνεται βαρύτητα όχι μόνο στη πράξη «βίας» αλλά και στον λόγο, « [...] δημοσίως είτε προφορικώς είτε διά του τύπου ή διά γραπτών κειμένων [...]».
- ✓ Υπάρχει σχετική αναφορά σε «οργανώσεις» που έχουν ως σκοπό τη «συστηματική» διάδοση ρατσιστικών ιδεολογιών και διανομή ρατσιστικού υλικού όπως φυλλαδίων.
- ✓ Η ομάδα που προστατεύεται αφορά την «φυλετική ή εθνική καταγωγή» αρχικώς.
- ✓ Απαιτείται έγκληση του θύματος ώστε να κινηθεί η δίωξη.

Τα δύο δομικά στοιχεία του νόμου 1979 είναι η έννοια της «δημοσιότητας» ως τόπος τέλεσης της πράξης ή της εκφοράς της ρητορικής του μίσους και το

²³⁵ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaiomata/n-927-1979.html>, τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

«οποιοδήποτε άλλο μέσο» ένδειξης και πραγματοποίησης μίσους από τη πλευρά του δράστη. Όπως αναφέρει η Ε. Συμεωνίδου – Καστανίδου, «[...] ο εθνικός νομοθέτης δεν ενδιαφέρεται για τη δύναμη πειθούς που έχει ο λόγος, αλλά κυρίως για τον αριθμό των ατόμων που είναι πιθανό να επηρεαστούν από αυτόν»²³⁶.

Γι' αυτό τον λόγο, στο άρθρο 1 παρ. 1 χρησιμοποιείται η λέξη «προτροπή» για τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος ή ακόμη ευρύτερα ενεργειών που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις, μίσος ή βία. Η συγκεκριμένη έννοια μπορεί να ερμηνευθεί ως παρακίνηση, ενθάρρυνση, παρότρυνση και ως εκ τούτου είναι μία έννοια διευρυμένη από τον εθνικό νομοθέτη, αν και, στη παρ. 2 του ίδιου άρθρου, η έννοια της «οργάνωσης» ή συμμορίας εμφανίζεται για να μειώσει, κάπως, το εύρος της πρώτης με ειδικότερη αναφορά στη «προπαγάνδα» περί φυλετικών ή εθνικών διακρίσεων.

Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί για τη παρ. 4 του άρθρου 1 του νόμου 927 του 1979 και για το άρθρο 2 της απόφασης – πλαισίου της ΕΕ του 2008 («συγκρότηση ή συμμετοχή σε οργανώσεις» και «ηθική αυτουργία, συνεργία και προτροπή») ότι:

- ✓ Ο εθνικός νομοθέτης, ουσιαστικά, με την αναφορά σε «οργανώσεις» ή «ενώσεις προσώπων» επιθυμεί να συμπεριλάβει και τις δύο κατηγορίες του άρθρου 187 ΠΚ.
- ✓ Η διατύπωση «οποιασδήποτε μορφής οργάνωση» μπορεί να μας παραπέμπει στα εξτρεμιστικά πολιτικά κόμματα. Εδώ, όμως, παρουσιάζεται μία αρκετά μπερδεμένη κατάσταση σχετικά με τη ποινική ευθύνη²³⁷. Εάν οι στόχοι του

²³⁶ <http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>, Τιμητικός Τόμος του Νέστορα Κουράκη Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

²³⁷ <http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>

πολιτικού κόμματος έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια και ξεκάθαρα στη Βουλή και στη κοινή γνώμη, περιεχόμενο των οποίων είναι η υποκίνηση σε πράξεις μίσους, διακρίσεων ή βίας, τότε, έχει ποινική ευθύνη των λεγομένων του και των πράξεών του – το ίδιο και το κάθε μέλος του κόμματος. Αντίθετα, εάν οι στόχοι ενός πολιτικού κόμματος δεν είναι συλλογικοί και δεν έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια, είναι πιθανό πολλά μέλη αυτού να πράττουν ρατσιστικά εγκλήματα μεμονωμένα, ενώ, ταυτοχρόνως, άλλα μέλη να έχουν άγνοια αυτών ή να μην καλύπτουν ενδεχομένως εγκληματικές πράξεις. Σε αυτή τη περίπτωση, δεν υπάρχει ρατσιστική οργάνωση και συλλογική ποινική ευθύνη.

Το 1996 με τη «Κοινή Δράση» των μελών και βάσει της συνθήκης της ΕΕ για την αμοιβαία συνεργασία τους, εξέδωσε τότε το Συμβούλιο των Υπουργών την απόφαση για δραστικότερη αντιμετώπισή τους, κατά την οποία αξιολογήθηκε παράγραφος της απόφασης αποτελεί, μεταξύ άλλων, η - εννιά -, καθώς υπογραμμίζει πως: «ο όρος «μίσος» θα πρέπει να νοηθεί ως αναφερόμενος σε μίσος που βασίζεται στη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις γενεαλογικές καταβολές ή την εθνική ή εθνοτική καταγωγή». Η ερμηνεία, αν και δεν είναι ικανοποιητική, αναφέρεται πρώτη φορά σε κείμενο της ΕΕ.

Σχετικά με την απόφαση – πλαίσιο του 2008 στο άρθρο 1 - παρ. 1γ, κρίνεται από τον ευρωπαϊό νομοθέτη ως αδίκημα «η δημόσια επιδοκιμασία, η άρνηση ή η χονδροειδής υποτίμηση της σοβαρότητας όσον αφορά εγκλήματα γενοκτονίας, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εγκλήματα πολέμου, όπως ορίζονται στα άρθρα 6, 7 και 8 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου», διάταξη που τη βρήκαμε και στο νόμο του 1979 (άρθρο 2) με χαρακτηριστικό της το στοιχείο της «υποκίνησης σε μίσος» εναντίον συγκεκριμένων ομάδων.

Στην αιτιολογική έκθεση του νόμου 4139 του 2013 στο άρθρο 68, πάντως, επισημαίνεται πως η επιβαρυντική περίσταση στο ρατσιστικό κίνητρο βάσει του νόμου του 1979 που προβλέπει επιπρόσθετα χρόνια φυλάκισης, δεν θα αναστέλλεται και δεν θα μετατρέπεται, διότι ο νομοθέτης θέλει να αποστείλει ένα μήνυμα στη κοινωνία: «ώστε να επισημανθεί η κοινωνική αποδοκιμασία της πράξης και να εμπεδωθεί ο γενικοπροληπτικός χαρακτήρας και ειδικοπροληπτικός χαρακτήρας της ποινής για εγκλήματα που γίνονται από τέτοιο μίσος»²³⁸.

Με τον αντιρατσιστικό νόμο 4285/2014, «για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξеноφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου»²³⁹, προσαρμόστηκε η Ελλάδα στην απόφαση – πλαίσιο του 2008 και τροποποίησε, καταργώντας τον νόμο 927/1979 με αυτήν την απόφαση – πλαίσιο. Το άρθρο 10 (81^A ΠΚ), «Ρατσιστικό έγκλημα», του νόμου 4285/2014, εφαρμόζεται σε συνδυασμό με κάποιο έγκλημα του ειδικού μέρους του ΠΚ και «συνιστά διακεκριμένη παραλλαγή του συγκεκριμένου βασικού εγκλήματος» όπως παραδείγματος χάριν ο συνδυασμός των άρθρων 81^A και 361 ΠΚ που συνιστά την διακεκριμένη παραλλαγή της ρατσιστικής εξύβρισης²⁴⁰.

Με τον νόμο 4356/2015, η διάταξη 81^A ΠΚ, «Ρατσιστικό έγκλημα», διατηρήθηκε με την αλλαγή τίτλου: «Έγκλημα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά» και κάποιων λεπτομερειών, όπως²⁴¹:

²³⁸ Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, 2013, σ. 577 – 1008.

²³⁹ <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=Ik2xQr3jIkg%3D&tabid=132>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²⁴⁰ Παπααραλάμπους Χ., 2016, σ. 208 – 221. Βλ. και <http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>, Τιμητικός Τόμος του Νέστορα Κουράκη Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Αποστολόπουλος Α., τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²⁴¹ <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2015/11/Asymfonosimvioshs.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

- ✓ Όσον αφορά το περιεχόμενο διαφαίνεται η αποφυγή προσδιορισμού της έννοιας «μίσος» από τον νομοθέτη και έπειτα η διαφορά με τον νόμο του 2014 στη χρήση της έννοιας «επιλογή».
- ✓ Επίσης, τονίζονται ιδιαίτερα οι συνθήκες, οι «περιστάσεις», δηλαδή οι ωθητικοί παράγοντες διάπραξης του εγκλήματος και όχι, ενδεχομένως, η ψυχική κατάσταση του δράστη («μίσος»), η οποία θα προκύψει από την έρευνα και δεν θα εξεταστεί πιθανόν ως κύρια.
- ✓ Τέλος, ενισχύεται ο νόμος 4356/2015 σε συνδυασμό με τον νόμο 3304/2005 μέσω της διάταξης 361^B ΠΚ του άρθρου 21 για τις διακρίσεις στην εργασία. Ο 3304/2005 τονίζει την απαγόρευση των διακρίσεων μέσω της ανάπτυξης ενός εκφοβιστικού, απειλητικού ή και εξευτελιστικού κλίματος στην εργασία²⁴². Εξαιρέση στη χρήση του νόμου 3304/2005 συνδυαστικώς με το νόμο του 2015 ή του 2014 για το έγκλημα μίσους αποτελούν οι πολιτικές πεποιθήσεις.

Σαν μία γενικότερη παρατήρηση και όσον αφορά τη χρήση της έννοιας «μίσος» εντοπίσαμε ότι στη Διεθνή Σύμβαση για την «κατάργηση κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων» που υπεγράφη το 1965 και άρχισε να εφαρμόζεται από το 1969²⁴³, δεν αναφέρεται κάποιος ορισμός ή ερμηνεία. Επίσης, ούτε στην απόφαση – πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2008, ούτε στον νόμο του 2015, παρά μόνο στον νόμο του 1979 και στον νόμο του 2014.

Η πιθανότερη ερμηνεία για το σκεπτικό του νομοθέτη της διατύπωσης του νόμου του 1979 και του νόμου του 2014 είναι ότι ο όρος «μίσος» βασίζεται στον όρο

²⁴² <http://www.ministryofjustice.gr/site/Portals/0/4356-2015.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 5/08/16.

²⁴³ <http://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2>, Η Ελλάδα την κύρωσε με το ν.δ. 494 της 24^{ης} Μαρτίου / 3^{ης} Απριλίου 1970, τελευταία πρόσβαση: 29/07/16.

«εχθροπάθεια» από το άρ. 196 ΠΚ. Δηλαδή, η σημασία του όρου είναι πως «ο όρος (εχθροπάθεια) έχει περιεχόμενο όμοιο με την «αμοιβαία διχόνοια» που χρησιμοποιείται στο άρ. 192 ΠΚ και είναι η μεταξύ των ανθρώπων μισαλλοδοξία, το πνεύμα δηλαδή όχι απλώς οξύτητας μεταξύ τους, αλλά αμοιβαίας άρνησης στους αντιπάλους του δικαιώματος να υπάρχουν στην κοινωνία, να συμμετέχουν, να ενεργούν και να εκφράζουν τις αντιλήψεις και επιδιώξεις τους στην κοινωνική ζωή».

2.2. Έρευνες και Ερμηνεία - Επισκόπηση συλλογής δεδομένων

Στην υπό – ενότητα αυτή θα εξεταστούν προηγούμενες εμπειρικές μελέτες σχετικά με τα εγκλήματα μίσους μέσω των προβλημάτων πρόσβασης στη δικαιοσύνη από τη πλευρά των θυμάτων. Σκοπός αυτής της παράθεσης ερευνών είναι ο τονισμός της θέσης μας πως η ύπαρξη σκοτεινού αριθμού²⁴⁴ στα εγκλήματα μίσους δυσχεραίνει με τη σειρά της τη μεθοδολογία καταγραφής τους από αστυνομικές υπηρεσίες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό με αποτέλεσμα τις διεθνείς συστάσεις προς τη χώρα μας για τη μη εφαρμογή του ποινικού αντιρατσιστικού νόμου.

Για να ενεργοποιηθεί το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει το θύμα να έχει την οικονομική και ψυχική δυνατότητα να καταγγείλει το περιστατικό²⁴⁵, κάτι που σημαίνει πως ένας άγνωστος αριθμός θυμάτων δεν αναφέρει, δεν προβαίνει σε έγκληση, τη θυματοποίησή του και με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η ύπαρξη του σκοτεινού αριθμού²⁴⁶ γι' αυτά τα αδικήματα.

²⁴⁴ Η συμβολή και η αναγκαιότητα των ερευνών αυτοομολογούμενης ενοχής και θυματοποίησης, έτσι, κρίνεται σημαντική σε μια προσπάθεια μείωσης του σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας. Ωστόσο, ενέχουν κινδύνους στη μεθοδολογία τους, όπως η ειλικρίνεια και η αξιοπιστία των απαντήσεων των ερωτηθέντων στα ερωτηματολόγια, οι μετέπειτα «παραποιήσεις» των υπηρεσιών και η διαφορετική πρόσληψή τους όσον αφορά τη διαδικασία καταγραφής αδικημάτων επισήμως. Λαμβάνοντας υπ' όψιν και αυτούς τους παράγοντες, οδηγούμαστε στο ότι πραγματοποιώντας μία συγκριτική μελέτη επίσημων στατιστικών στοιχείων τελικώς καθίσταται δύσκολη και εξ αιτίας των παραπάνω, εκτός από το διαφορετικό πολιτισμικό, νομικό και επιστημονικό περιβάλλον άλλων χωρών, Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 128 – 130.

²⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 105, 106. Βλ. και Βλάχου Β., 2005, σ.76 – 79.

²⁴⁶ Φαρσεδάκης Ι., 2005.

Η αποφυγή επιλογής της ποινικής οδού για την επίλυση του περιστατικού ρατσιστικής βίας ή εγκλήματος μίσους από το θύμα, γενικά, είναι ένα στοιχείο που διευκολύνει τις χαμηλές κοινωνικές τάξεις, αλλά, και στοιχείο που ενισχύει τη σύγχυση σχετικά με το διαπραττόμενο έγκλημα μίσους ή το πιθανολογούμενο έγκλημα μίσους. Το τελευταίο ισχύει εάν συλλογιστούμε τα συμβολικά εγκλήματα μίσους, τα οποία εμφανίζονται συχνότερα σε γειτονιές και θεωρούνται περιστατικά με ρατσιστικά «μηνύματα». Η αντίδραση του θύματος σε αυτή την περίπτωση μπορεί να είναι η ανταπάντηση²⁴⁷.

Όμως, τα νοητικά εμπόδια των θυμάτων ρατσιστικής βίας για την προσφυγή τους στη δικαιοσύνη αυξάνουν όταν τα θύματα αυτά ανήκουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή εκπροσωπούν κοινωνικές ομάδες με ορισμένα χαρακτηριστικά. Δεν μπορούν να κατανοήσουν εάν έκαναν κάτι που προκάλεσε τον δράστη τους. Τα θύματα, εκτός του ότι περνούν ορισμένα στάδια μέχρι να συνειδητοποιήσουν ότι έχουν πέσει θύματα²⁴⁸, κατά την αστυνομία, πρέπει να προσλαμβάνουν το περιστατικό βίας ή εγκλήματος μέσα από τους δείκτες προκατάληψης. Δηλαδή, εκείνα τα κριτήρια που δείχνουν στο θύμα ότι η συγκεκριμένη πράξη που τελέστηκε εις βάρος του υποκινήθηκε από τα παρακάτω και που χρησιμοποιούνται για την επιβεβαίωση ή όχι της πράξης αυτής κατά τη διαδικασία της έγκλησης από τα αστυνομικά τμήματα²⁴⁹.

Κριτήρια προσδιορισμού περιστατικού ρατσιστικής βίας ή εγκλήματος μίσους (διερεύνηση ρατσιστικού κινήτρου):

²⁴⁷ Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 107

²⁴⁸ Βλάχου Β., 2005.

²⁴⁹ http://hatecrime.osce.org/sites/default/files/documents/Civil%20Society/CS%20factsheet/ODIHR_H_C_factsheet_CS_en.pdf, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

- «1) Χρόνος και Τόπος – Τοποθεσία: Ήταν το θύμα κοντά σε μια περιοχή ή χώρα που συνήθως συνδέονται με μια συγκεκριμένη ομάδα (π.χ., ένα κοινοτικό κέντρο, ή ένα τζαμί, εκκλησία ή άλλο τόπο λατρείας);
- 2) Αντίληψη θυμάτων ή μαρτύρων - θύματα ή μάρτυρες αντιλαμβάνονται ότι το περιστατικό υποκινήθηκε από την προκατάληψη;
- 3) Παρατηρήσεις μαρτύρων, γραπτές δηλώσεις, κινήσεις και γκράφιτι - ο ύποπτος έκανε παρατηρήσεις, γραπτές δηλώσεις ή κινήσεις σχετικά με το ιστορικό του θύματος; Αναφέρθηκαν σχέδια, σήματα, σύμβολα ή γκράφιτι στη σκηνή του του περιστατικού;
- 4) Φυλή, έθνος, φύλο και πολιτισμικές διαφορές - διαφέρουν ο/οι ύποπτος/οι και το/τα θύμα/τα όσον αφορά τη φυλετική, θρησκευτική, εθνοτική/εθνική προέλευση ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό; Υπάρχει παρελθόν εχθρότητας μεταξύ του θύματος και της ομάδας του υπόπτου; Είναι το θύμα μέλος μιας ομάδας αριθμητικά μικρότερης από μέλη της άλλης ομάδας στην περιοχή όπου συνέβη το περιστατικό;
- 5) Οργανωμένες ομάδες που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή - ήταν παρούσες στη σκηνή του περιστατικού που υποδηλώνουν ότι το έγκλημα ήταν στοχευμένο; Υπάρχει απόδειξη μιας τέτοιας ομάδας που είναι δραστήρια στη γειτονιά (π.χ. αφίσες, γκράφιτι ή φυλλάδια);
- 6) Προηγούμενα εγκλήματα από προκατάληψη ή περιστατικά βίας - έχουν υπάρξει παρόμοια προηγούμενα επεισόδια στον ίδιο χώρο; Ποιοι ήταν τα θύματα; Το θύμα έλαβε παρενοχλητική αλληλογραφία ή τηλεφωνικές κλήσεις; Σε περιπτώσεις επιθέσεων κατά της περιουσίας, η τοποθεσία της σε κοινότητες που αντιμετωπίζουν διακρίσεις μπορεί να αποτελεί ένδειξη προς το θύμα και προς την αστυνομία ότι αυτό έπεσε θύμα διάρρηξης που σχετίζεται με προηγούμενα ρατσιστικά περιστατικά».

Πολλοί οργανισμοί, οργανώσεις και ΜΚΟ έχουν ορίσει εξ αρχής το θέμα της έρευνάς τους που είναι, όμως, μόνο μία κατηγορία των εγκλημάτων μίσους, όπως π.χ. η Anti – Defamation League – ADLη οποία ερευνά μόνο τον αντισημιτισμό και έτσι η δράση της περιορίζεται σε αυτόν²⁵⁰. Επομένως, η διερεύνηση του ρατσιστικού κινήτρου κλίνει προς μία μόνο κατεύθυνση.

Οργανισμοί σαν την ADL είναι «εναλλακτικές πηγές πληροφοριών» που συλλέγουν δεδομένα για τα εγκλήματα μίσους σε εθνικό επίπεδο από μία ποικιλία, παρόμοιων σε κατεύθυνση ως προς το αντικείμενο έρευνας, πηγών. Όπως σημειώνει η Perry, «σε ορισμένες περιπτώσεις είναι προφανές ότι τα πραγματικά θύματα δεν έρχονται ποτέ σε επαφή με τις οργανώσεις ή υπηρεσίες για επιβεβαίωση ή διευκρινίσεις»²⁵¹. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, εάν αναλογιστεί κανείς πως τέτοιοι οργανισμοί ή αλλιώς οργανώσεις βοηθούν ενισχυτικά τις αστυνομικές υπηρεσίες με τα συμπεράσματα των ερευνών τους.

Τα θύματα, αρκετές φορές, δεν καταλαβαίνουν τη γλώσσα των νόμων και συνεπώς, τότε και που μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους. Αυτό, βέβαια, δεν ισχύει πάντα, γιατί εξαρτάται από τη «δικαιική κουλτούρα» τους. Η τελευταία προκύπτει από «το σύνολο βαθιά ριζωμένων και ιστορικά προσδιορισμένων απόψεων για τη φύση του νόμου, και γενικότερα του δικαίου, για τον ρόλο του στην κοινωνία και την πολιτεία [...]». Έτσι, είτε αποφεύγουν να ξεκινήσουν τη ποινική διαδικασία είτε τη σταματούν – τη παύουν²⁵², καθώς, και όταν γνωρίζουν τον δράστη – δράστες τους, όταν πρόκειται για συμβολικά εγκλήματα μίσους (εγκλήματα «μηνύματα»).

Στο γενικό της πλαίσιο, η αστυνομία, ως ο πρώτος επίσημος φορέας που ενεργεί, εάν και φαίνεται να δέχεται πιο πολλές καταγγελίες από θύματα εγκλημάτων

²⁵⁰ <http://www.adl.org/about-adl/>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁵¹ Στο ίδιο, σ. 14.

²⁵² Λαμπροπούλου Ε., 2012.

βίας χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων από διαφορετική χώρα²⁵³, παρά ταύτα, δεν τα αντιμετωπίζει με σοβαρότητα. Γι' αυτόν τον λόγο, η ECRI όπως και ο OSCE – ODIHR τονίζουν τη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης των αστυνομικών πάνω στην αντιμετώπιση των συγκεκριμένων θυμάτων²⁵⁴.

Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας (European Commission against Racism and Intolerance - ECRI) για την Ελλάδα του έτους 2014 – 2015, εντοπίζει ότι περιστατικά βίας υποκινούμενα από μίσος και προκατάληψη αφορούν ανθρώπους LGBTQ και προέρχονται κυρίως από ανθρώπους που προωθούν τον μισαλλόδοξο λόγο στη Βουλή (πολιτικός εξτρεμισμός), αλλά και από ορισμένους αστυνομικούς που ασκούν ρατσιστική βία σε τυχόν διαμαρτυρίες στο κέντρο της Αθήνας.

Ακόμη, στην έκθεση της ECRI τονίζονται οι έρευνες του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (Racist Violence Recording Network – RVRN) για τα έτη 2012 – 2015, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα «για να καλύψουν αυτό το κενό των δεδομένων», συμπεριλαμβάνοντας και αυτή η οργάνωση (το Δίκτυο) στον ορισμό της εκτός από τα εγκλήματα μίσους / ρατσιστικής βίας, και τα περιστατικά μίσους / ρατσιστικής βίας²⁵⁵.

Σύμφωνα με το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, περιστατικά ρατσιστικής βίας είναι «οι εγκληματικές πράξεις ή βίαιες ενέργειες ή συμπεριφορές εις βάρος ατόμων, τα οποία στοχοποιούνται λόγω εθνικής ή εθνοτικής προέλευσης, χρώματος, θρησκευτικής προέλευσης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου ή αναπηρίας»²⁵⁶.

²⁵³ Στο ίδιο, σ. 111.

²⁵⁴ European Commission against Racism and Intolerance, 2014 – 2015, σ. 16, 17.

²⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 23.

²⁵⁶ Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, 2013, διαθέσιμη εδώ: <http://rvrn.org/wp-content/uploads/2014/04/Report2013final.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

Από τις ετήσιες εκθέσεις του Δικτύου διαπιστώσαμε ότι μελετούσε συγκεκριμένες κατηγορίες ρατσιστικής συμπεριφοράς με κίνητρο τον πολιτικό εξτρεμισμό και την ρατσιστική βία από αστυνομικούς. Από το 2014 έχει συμπεριλάβει και άλλες δύο κατηγορίες τον αντισημιτισμό και την κοινωνική ομάδα των LGBTQ. Η μέθοδος που ακολουθείται από το Δίκτυο είναι η ποιοτική προσέγγιση (συνεντεύξεις και καταμέτρηση δεδομένων). Η πλειονότητα των θυμάτων για το 2012 ήταν οι 151 άντρες μετανάστες ή πρόσφυγες με βαριά ή απλή σωματική βλάβη συνδυαζόμενες με ρατσιστικό λόγο²⁵⁷, το 2013 ήταν 296 άντρες, 11 γυναίκες, 1 τρανς άνδρας και 12 τρανς γυναίκες με βαριά σωματική βλάβη πάντα σε συνδυασμό με ρατσιστικές απειλές, βρισιές και σχόλια²⁵⁸, το 2014 ήταν 81 τα περιστατικά με περισσότερα από 100 θύματα²⁵⁹ και το 2015, 273 περιστατικά ρατσιστικής βίας με περισσότερα από 300 θύματα²⁶⁰.

Ο OSCE – ODIHR στην Ευρώπη κατά τη τριετία 2007 – 2010 πριν από την ίδρυση του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας είχε καταγράψει ελάχιστα εγκλήματα μίσους, ενώ οι καταδίκες ήταν ανύπαρκτες. Κατά την ετήσια έκθεσή του για το 2008, τον χρόνο αυτόν, καταγράφηκε από τις αρχές ένα έγκλημα μίσους, ασκήθηκε δίωξη σε μία υπόθεση και δεν υπήρξε καταδίκη²⁶¹, για το 2009

²⁵⁷ <http://rvrn.org/2013/04/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b1-%ce%ad%ce%ba%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%b7-2012/>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁵⁸ <http://rvrn.org/category/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b8%ce%ad%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/page/3/>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁵⁹ <http://rvrn.org/category/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b8%ce%ad%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/page/2/>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁶⁰ <http://rvrn.org/category/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b8%ce%ad%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁶¹ <http://www.osce.org/secretariat/31249>, 2007, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.
<http://www.osce.org/secretariat/36699>, 2008, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

καταγράφηκαν δύο εγκλήματα μίσους και δύο ποινικές διώξεις²⁶² και για το 2010 δεν καταγράφηκε καμία υπόθεση²⁶³.

Από το 2010 και έπειτα, στην Ευρώπη, άρχισε να ξεσπά πιο έντονα η οικονομική κρίση. Η τελευταία σε μία σειρά από εκθέσεις επιτροπών και οργανώσεων συνδέθηκε τότε με την εμφάνιση των εγκλημάτων μίσους ή αλλιώς την ρατσιστική βία που μπορεί να οδηγήσει στο έγκλημα στην ελληνική κοινωνία. Η ποιότητα της ζωής, όμως, δεν συνδέεται μόνο με τον οικονομικό παράγοντα, με εξωτερικές δυνάμεις που επιβάλλουν την υποβάθμιση αυτή, τουλάχιστον, στις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας. Μπορεί να συνδεθεί και με την ελεύθερη επιλογή του ατόμου σχετικά με το ποιος θα είναι ο τρόπος ζωής του – η στάση του από εδώ και πέρα σε σχέση με ορισμένα έντονα κοινωνικά φαινόμενα ή άτομα, όπως η μετανάστευση και τα ομοφυλόφιλα άτομα.

Πιο συγκεκριμένα, δύο έρευνες²⁶⁴ διέψευσαν τη σχέση οικονομικής κρίσης – εμφάνιση εγκλημάτων μίσους, καθώς, η πτώση της ποιότητας ζωής δεν ξεκίνησε με τη κρίση, αντιθέτως, εντάθηκε με αυτή (εάν λάβουμε υπ' όψιν μας ότι η έναρξη της κρίσης ήταν το 2010 με την υπογραφή του πρώτου μνημονίου). Η ένταση της κρίσης συνέβαλλε στην ολοένα αυξανόμενη εμφάνιση ρατσιστικών συμπεριφορών.

Ακόμη ένας παράγοντας για την όλο και πιο συχνή εμφάνιση ρατσιστικών συμπεριφορών είναι ο τρόπος ειδησεογραφικής κάλυψης αυτών, ο οποίος διόγκωσε την ήδη υπάρχουσα διαστρέβλωση της κοινωνικής πραγματικότητας, δημιουργώντας ανά χρονικές περιόδους, μικρούς ηθικούς πανικούς, εκεί όπου υπήρχε πρόσφορο έδαφος στη κοινωνία των πολιτών.

Θυμίζουμε την έρευνα του Cohen για τη νεανική υποκουλτούρα των Mods και Rockers, όπου υποστηρίζει αυτή τη σχέση πολιτικής και MME μέσω

²⁶² <http://www.osce.org/secretariat/67759>, 2009, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁶³ <http://www.osce.org/secretariat/76315>, 2010, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁶⁴ Σνήγορος του Πολίτη, 2010. Βλ. και Χρυσοχόου Ε., 2012.

κυβερνητικών πολιτικών, τη δύναμη των ΜΜΕ η οποία θεωρείται πως είναι η κύρια πηγή της γνώσης της κοινής γνώμης για τη παρέκκλιση και το έγκλημα προβάλλοντας υποκουλτούρες με τρομοκρατικό τρόπο συνδέοντάς τες με βίαιες εικόνες και ετικετάρουντάς τες ως κοινωνικούς τύπους που ανήκουν στο περιθώριο και τονώνοντας το αίσθημα της ασφάλειας μέσω κατασταλτικών μέτρων από τη κυβέρνηση και κατευθύνοντας τη κοινωνική αντίδραση στον βαθμό που αυτή λαμβάνει κατασκευασμένες πληροφορίες με σκοπό η ανοχή των πολιτών απέναντι στο διαφορετικό (στη πολυπολιτισμικότητα) να αγγίζει το μηδέν²⁶⁵.

Ελληνικές εμπειρικές έρευνες σχετικά με τον φόβο και την ανασφάλεια των πολιτών απέναντι στους μετανάστες μπορούν να επιβεβαιώσουν αυτήν τη θέση με την εικόνα του μετανάστη ως δράστη²⁶⁶, εάν και σύμφωνα με τη δευτερογενή μελέτη στατιστικών στοιχείων αδικημάτων και ποινικής δικαιοσύνης του ΕΚΚΕ το 2007, οι μετανάστες δεν εγκληματούν περισσότερο απ' ό τι οι Έλληνες²⁶⁷.

Όμως, εάν κρίνουμε από τον σκοτεινό αριθμό που υπάρχει στα πρωτογενή επίσημα στατιστικά στοιχεία, σίγουρα, ένα μεγάλο μέρος των μεταναστών, είτε θύματα είτε δράστες, παραμένει χωρίς νόμιμα χαρτιά εισόδου στη χώρα, περιπλανώμενοι και έχοντας πολιτισμικά τραύματα κατά τον Simmel, Park και τους επιστήμονες της θεωρίας του πολιτισμικού τραύματος²⁶⁸, κάτι που αυξάνει τις πιθανότητες μη καταγγελίας στην αστυνομία ή παράνομης κράτησής τους στα αστυνομικά τμήματα.

Ωστόσο, εκτός από τους μετανάστες ή πρόσφυγες, θύματα ή μάρτυρες ρατσιστικής βίας ή εγκλήματος μίσους πέφτουν, ολοένα και πιο πολύ, άνθρωποι με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό. Η Colour Youth, ως ΜΚΟ, ίδρυσε το

²⁶⁵ Cohen S., 1972.

²⁶⁶ Ζαραφονίτου Χ., 2008, σ. 97, 98.

²⁶⁷ Τσίγκανου Ι. κ.ά., 2010.

²⁶⁸ Simmel G., 2004, Park R. E., 1928, Eyerman R., 2001 και Eyerman R., Alexander J. C., Breese B., 2011.

Έργο «Πες το σ' εμάς»²⁶⁹ (μόνο στην Αθήνα), το οποίο έχει αναλάβει τη καταγραφή αυτών των περιστατικών και τη παροχή, μεταξύ άλλων, νομικής υποστήριξης²⁷⁰ στα θύματα. Η μέθοδος καταγραφής είναι η ίδια με του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας²⁷¹.

Η καταγραφή των περιστατικών γίνεται, δηλαδή, με τη χρήση μιας «κοινής Φόρμας Καταγραφής Ρατσιστικού Περιστατικού» με στόχο να καταστούν σαφείς και ολοκληρωμένες - κατά το δυνατόν - ενδείξεις για τις ποσοτικές και ποιοτικές τάσεις της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα. Η συμπλήρωση αυτής της φόρμας «βασίζεται στην επαφή με το θύμα και τη μαρτυρία του, και χρησιμοποιείται αποκλειστικά και μόνο για χρήση από το Δίκτυο με σκοπό την καταπολέμηση του ρατσισμού και των εγκλημάτων μίσους».

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των καταγραφών του Έργου «Πες το σ' εμάς», από την 1η Απριλίου 2014 έως και την 30η Νοεμβρίου 2015, «καταγράφηκαν συνολικά 101 περιστατικά βίας ή διακρίσεων, λόγω ταυτότητας φύλου, έκφρασης φύλου ή/και σεξουαλικού προσανατολισμού, με 140 θύματα και τουλάχιστον 194

²⁶⁹ «Το φθινόπωρο του 2014, το Έργο «Πες το σ' εμάς» εντάχθηκε αρχικά στο Πρόγραμμα «Είμαστε όλοι Πολίτες» του Ιδρύματος Μποδοσάκη. Στη συνέχεια έλαβε την υποστήριξη και του Ιδρύματος για την Ανοιχτή Κοινωνία (Open Society Foundations). Το έργο χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία στο πλαίσιο του Προγράμματος «Είμαστε όλοι Πολίτες», το οποίο είναι μέρος του συνολικού Χρηματοδοτικού Μηχανισμού του ΕΟΧ για την Ελλάδα, γνωστού ως ΕΕΑ Grants. Διαχειριστής Επιχορήγησης του Προγράμματος είναι το Ίδρυμα Μποδοσάκη». <http://colouryouth.gr/wp-content/uploads/2016/06/Ekthesi-Ergou-Pes-to-S-emas.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁷⁰ Με τον νόμο 3226/2004 της ΕΕ για την Ελλάδα, παρέχεται σε κοινωνικά και οικονομικά αδύναμους πολίτες και ομάδες πολιτών δωρεάν νομική βοήθεια, ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και να μειωθεί ο σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας. Ωστόσο, έχει «γίνει κατανοητό ότι ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού δεν κάνει χρήση των δικαιωμάτων που του παρέχουν οι νόμοι, όχι επειδή το ίδιο το επέλεξε αλλά διότι υπάρχουν εμπόδια στην άσκησή τους». Στη περίπτωση των LGBTQ, οι υποκειμενικές δυσκολίες είναι μεγαλύτερες από τις οικονομικές δυσκολίες, Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 115, 116. <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=a7yRfgkOUJI%3D&tabid=132>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁷¹ http://rvrn.org/wp-content/uploads/2015/05/Report_2014gr.pdf, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

δράστες»²⁷². Θυμίζουμε πως για το Δίκτυο την ίδια χρονική περίοδο ήταν 81 τα περιστατικά ρατσιστικής βίας με περισσότερα από 100 θύματα και το 2015, 273 περιστατικά ρατσιστικής βίας με περισσότερα από 300 θύματα.

Ακόμη, βασική διαπίστωση αποτελεί η αναντιστοιχία επίσημης και ανεπίσημης καταγραφής: από την αστυνομία καταγράφεται λιγότερο από το 1/3 των περιστατικών (84 περιστατικά με πιθανολογούμενο ρατσιστικό κίνητρο το 2012) συγκριτικά με τα αντίστοιχα περιστατικά που ο Συνήγορος έχει διασταυρώσει ότι έλαβαν χώρα από την έρευνα που διενέργησε (253 περιστατικά επιθέσεων με προφανή ρατσιστικά κίνητρα το ίδιο έτος, σύμφωνα με τις καταγγελίες και μαρτυρίες)²⁷³.

Από τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν, δεν έφτασαν όλες οι υποθέσεις στη ποινική δικαιοσύνη και αυτό γιατί εκτός από τις ψυχικές και οικονομικές δυσκολίες των θυμάτων, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η επαγγελματική ιδεολογία της αστυνομίας όπου για κάθε κατηγορία ανθρώπων ρατσιστικής βίας εφαρμόζουν και από ένα ξεχωριστό στερεότυπο²⁷⁴ και ο παράγοντας της επιλεκτικότητας του Εισαγγελέα και των δικαστηρίων. Ο πρώτος παράγοντας, αυτός της επαγγελματικής ιδεολογίας της αστυνομίας, καθορίζεται τυπικά από την υποτροπή

²⁷² <http://colouryouth.gr/wp-content/uploads/2016/06/Ekthesi-Ergou-Pes-to-S-emas.pdf>, σ. 22, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁷³ <http://www.synigoros.gr/resources/docs/eidikiekthesiratsistikivia.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁷⁴ Απόδειξη αυτής της θέσης είναι ότι η μεγάλη διάσταση που έχουν λάβει τα εγκλήματα μίσους στην Ευρώπη, (εξ)ανάγκασαν τις αστυνομικές αρχές να εκπαιδευτούν πάνω στην αντιμετώπιση όχι μόνο των εγκλημάτων ως ποινικών αδικημάτων αλλά και των θυμάτων.

«Αν και το διάταγμα για την ίδρυση Υπηρεσιών Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας δεν περιείχε ειδικές προβλέψεις για θέματα στελέχωσης κι εκπαίδευσης, οι νέες υπηρεσίες στελεχώθηκαν με 200 αστυνομικούς, των οποίων η δίμηνη ειδική εκπαίδευση ολοκληρώθηκε στις 2.2.2013 ενώ από τις 21.1.2013 είχαν ήδη αρχίσει να λειτουργούν οι νέες υπηρεσίες και η ειδική τηλεφωνική γραμμή καταγγελιών στο 11414», <http://www.synigoros.gr/resources/docs/eidikiekthesiratsistikivia.pdf>, σ. 29, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16. Βλ. και Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 142, 143.

του δράστη και ο δεύτερος αποτελεί σύνθετο παράγοντα που καθορίζεται τυπικά από την αρχή της σκοπιμότητας και την αρχή της νομιμότητας²⁷⁵.

Έρευνες έχουν δείξει ότι υποθέσεις θυμάτων από χαμηλά κοινωνικά στρώματα λόγω εθνικότητας, φύλου και ηλικίας²⁷⁶ είναι το τελικό προϊόν της επιλεκτικότητας του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και εκείνο που βοηθά στην αυτορρύθμισή του²⁷⁷. Πιο συγκεκριμένα και έπειτα από σύγκριση εγκληματικότητας μεταξύ διαφορετικών φυλών, οι μαύροι πέφτουν σε διπλάσιο ποσοστό θύματα βίας απ' ότι οι λευκοί, αλλά «πολύ λιγότερο θύματα εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας».

Έχει παρατηρηθεί πως η συχνότητα της θυματοποίησής τους έχει άμεση σχέση με προηγούμενες εμπειρίες θυματοποίησης²⁷⁸, κάτι που φαίνεται να ισχύει και στα εγκλήματα μίσους από την άποψη του ότι όταν το στερεότυπο για τον ίδιο τον μαύρο γίνεται πραγματικότητα τότε η βία θα επαναληφθεί. Το αυτό ισχύει και όταν ο μαύρος έρχεται αντιμέτωπος με αστυνομική ρατσιστική βία.

Η σχέση της αστυνομίας και του μαύρου πληθυσμού έχει μελετηθεί μέσα από παλαιότερες έρευνες, τα πορίσματα των οποίων μπορούν να συνοψισθούν περιληπτικώς. Αρχικά, στις ΗΠΑ, η έρευνα των Black και Reiss έδειξε, αντιθέτως με όσα προαναφέραμε, πως οι μαύροι είναι εκείνοι που χαρακτηρίζονται για τη προθυμία τους σχετικά με την επέμβαση της αστυνομίας. Όταν ο μαύρος έχει τον ρόλο του δράστη, ο ρόλος του αστυνομικού (λευκού ή μαύρου) αλλάζει όψη και η

²⁷⁵ Με τη θεωρία της ετικέτας αποδείχθηκε ο παράγοντας των προκατανοήσεων και των απλοποιήσεων, Δασκαλάκης Η., 1985, σ. 111, 112.

²⁷⁶ Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 130.

²⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 125 – 127.

Βλ. και Δασκαλάκης Η., 1985, σ. 113.

²⁷⁸ Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 130.

συμπεριφορά τους είναι βίαη προς τους συλληφθέντες: 33% όταν ο αστυνομικός είναι λευκός και 71% όταν ο αστυνομικός είναι μαύρος²⁷⁹.

Στην έρευνα των Wolfgang, Figlio και Sellin στην Φιλαδέλφεια, όπου εξετάστηκε η επιλεκτικότητα της αστυνομίας και ο ρόλος της στην εγκληματοποίηση με δείγμα 9.945 νέους (από 10 ετών μέχρι 18 ετών, κοορτική έρευνα), το 1945 βρέθηκαν 29% έγχρωμοι στην περιοχή. Σημειώθηκε σχέση μεταξύ καταγραφείσας εγκληματικότητας από την αστυνομία και εθνικότητας μιας και στο διάστημα 8 χρόνων το 35% είχε τουλάχιστον μία φορά επαφή με τα αστυνομικά τμήματα, τα αστυνομικά όργανα των οποίων είχαν χαρακτηρίσει τους έγχρωμους από τη πρώτη επαφή ως «ποινικούς παραβάτες»²⁸⁰.

Μία έρευνα στο Μόντρεαλ του 1995 για την ενδοεθνοτική και διεθνική βία κατέληξε σε αυτό το συμπέρασμα, το ότι, δηλαδή, το 84% των βιαιοπραγιών προϋποθέτουν λευκούς που επιτίθενται εναντίον λευκών και μαύρων, αλλά και μαύρων που επιτίθενται εναντίον μαύρων. Η ερμηνεία της έρευνας στάθηκε στους γεωγραφικούς παράγοντες και στη πληθυσμιακή κατανομή προσθέτοντας πως ένας μαύρος στο Μόντρεαλ έχει 19 φορές μεγαλύτερη πιθανότητα να έλθει σε επαφή με έναν λευκό παρά ο λευκός να έρθει σε επαφή με τον μαύρο, υπονοώντας ότι μόνο εάν το επιδιώξει ο λευκός θα βρεθεί σε γειτονιές μαύρων²⁸¹.

Η προθυμία για μήνυση από τη πλευρά ενός λευκού θύματος ρατσιστικής βίας με δράστη έναν μαύρο ή γενικότερα αλλοδαπό έχει προσδιοριστεί ως ιδιαίτερα έντονη από αμερικάνικες έρευνες της δεκαετίας του 1960, οι οποίες «είχαν εντοπίσει ως επιπρόσθετο παράγοντα για την υποβολή μήνυσης τη διαφορετική εθνικότητα και

²⁷⁹ Black D. J. και Reiss A. J. Jr, 1970, σ. 63 – 77.

Ωστόσο, για τους μαύρους εφήβους, η γενικότερη στάση τους προς το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης δεν συνάδει με τη προθυμία τους για μήνυση και μάλιστα, για οποιαδήποτε προσπάθεια επαφής με την αστυνομία, Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 248.

²⁸⁰ Wolfgang M., Figlio F. και Sellin T., 1972.

²⁸¹ Έρευνα που αναφέρεται στο Cusson M., 2002, σ. 56, 57.

την κοινωνική απόσταση μεταξύ θύματος και δράστη», υπονοώντας ότι πιο εύκολα το λευκό θύμα θα βρει υποστηρικτή στην εχθρότητα απέναντι στον αλλοδαπό και ότι πιο εύκολα ο δράστης θα φανεί ότι ξεπερνά τα όρια στα μάτια των δικών του μαύρων ανθρώπων παρά στη κοινωνική ομάδα των λευκών, όπου θα παραμείνει το στερεότυπο του εγκληματία²⁸².

Ακόμη παραπέρα, πιο εύκολα θα εκδικαστεί η υπόθεσή του και πιο εύκολα η τελευταία μαζί με όλες τις υπόλοιπες παρόμοιες υποθέσεις, θα χρησιμοποιηθούν χρήματα για τη μείωση της εγκληματικότητας των αλλοδαπών, η οποία σημαίνει αυστηρότερα μέτρα, περισσότερος κοινωνικός έλεγχος και ταυτόχρονα, μεγαλύτερη ύπαρξη προκατάληψης.

Σε αυτό το συμπέρασμα, κατέληξε η έρευνα των Barkan και Cohn, ερευνητικό ερώτημα της οποίας ήταν το «πότε η φυλετική προκατάληψη των λευκών, τους οδηγεί στο να υποστηρίζουν και να επενδύουν περισσότερα χρήματα για να καταπολεμήσουν το έγκλημα», εξετάζοντας την βάση δεδομένων General Social Survey (2000).

Το έγκλημα και το κράτος βρέθηκε «φυλετικά κωδικοποιημένο» ως προς τους Αφροαμερικάνους: όσο περισσότεροι οι εικόνες των λευκών στο μυαλό τους (κατά τον Lippmann, αυτά είναι τα στερεότυπα - «pictures in our head») συνδέουν τη βία με τη συγκεκριμένη ομάδα, τόσα περισσότερα χρήματα επενδύουν για την προστασία τους (κοινή γνώμη, πολίτες, κυβερνήσεις), δηλαδή, την αυστηροποίηση του κοινωνικού ελέγχου (επίσημου και ανεπίσημου)²⁸³.

Ο παράγοντας της επιλεκτικότητας του Εισαγγελέα και των δικαστηρίων καθορίζεται τυπικά από την αρχή της σκοπιμότητας και την αρχή της νομιμότητας.

²⁸² Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 138.

²⁸³ Barkan S. E. και Cohn S. F., 2005, σ. 300 – 314.

Άτυπα αναδεικνύονται κάποιοι ουσιαστικοί παράγοντες επιρροής της εισαγγελικής αρχής και των δικαστών περί διερεύνησης της υπόθεσης ή αρχειοθέτησής της²⁸⁴.

Σχετικά με τη δικανική κρίση, έρευνες, στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, με τη μέθοδο των ερωτηματολογίων, εντόπισαν τη δυσμενή μεταχείριση και αντιμετώπιση των αλλοδαπών από τους δικαστές και αυτές μπορούν να επιβεβαιώσουν την εχθρότητα και την προκατάληψη των δικαστών απέναντι στους ξένους, ενώ, άλλες έρευνες έχουν συμπεράνει πως αρκούν οι υπαινικτικές ερωτήσεις τους σχετικά με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους. Κατά τον Δασκαλάκη, «όταν οι συνθήκες της δικαζόμενης περίπτωσης ανταποκρίνονται σε πρότυπα συμπεριφοράς που γίνονται αποδεκτά από την κρατούσα κουλτούρα και προκαλούν τη συμπάθεια της πλατιάς μάζας, ο δικαστής υιοθετεί τη φιλελεύθερη ερμηνεία»²⁸⁵.

Για τη πληρέστερη εικόνα της προκατάληψης των δικαστών και των δικαστηρίων σχετικά με την εθνικότητα του δράστη, η έρευνα του Bullock στο Τέξας, εξέτασε 3.644 ποινικές υποθέσεις και διατύπωσε θετική σχέση ανάμεσα στο ύψος της ποινής και στην εθνικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η ποινή ήταν πιο αυστηρή στους μαύρους κατηγορούμενους απ' ότι στους λευκούς. Σε σχέση με το αδίκημα, μεγαλύτερη ποινή στον λευκό για ανθρωποκτονία και ηπιότερη στον μαύρο, αλλά, μεγαλύτερη ποινή στον μαύρο για ληστεία και ηπιότερη στον λευκό²⁸⁶.

Στην έρευνα των Radelet και Pierce όπου μελετήθηκαν 1.017 ποινικές υποθέσεις, διαπιστώθηκε η εννοιολογική διαφοροποίηση στον χαρακτηρισμό της εκάστοτε εγκληματικής πράξης από την αστυνομία και από τη κατηγορία του δικαστηρίου σε 174 περιπτώσεις, όπου απ' αυτές το 53% ήταν βαρύτερη διεύρυνση

²⁸⁴ Δασκαλάκης Η., 1985.

²⁸⁵ Δασκαλάκης Η. κ.ά., 1983, σ. 57 – 65. Βλ. και Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 156.

²⁸⁶ Bullock H. A., 1961, σ. 410 – 417.

χαρακτηρισμού του δικαστηρίου, η οποία ήταν περισσότερο συχνή στους μαύρους δράστες απ' ό τι στους λευκούς δράστες²⁸⁷.

Το FBI από το 1995 και πιο ενεργητικά το 1996 δημιούργησε και καθιέρωσε το Uniform Crime Reporting²⁸⁸ για την αναφορά εγκλημάτων μίσους, για το οποίο υπήρξε εντολή της δημιουργίας του από το Κογκρέσο με τη Hate Crimes Statistics Act (1990). Αυτή η πράξη ενέκρινε τη πρώτη εθνική προσπάθεια καταγραφής και συλλογής εγκλημάτων μίσους που δεν είχε αναλάβει ποτέ καμία δημόσια υπηρεσία. Πριν από το 1990 και κατά τη διάρκεια του 1980, το FBI, και πάλι ήταν υπεύθυνο για τη καταγραφή και συλλογή στατιστικών εγκληματικότητας εθνικώς, αλλά δεν διαχώριζε το κίνητρο των εγκληματικών πράξεων²⁸⁹.

Ωστόσο, η Hate Crimes Statistics Act δεν απαιτούσε τη συνεισφορά όλων των υπηρεσιών των Πολιτειών και τη συνεργασία τους με το FBI για τη συλλογή δεδομένων των εγκλημάτων μίσους. Πολλές υπηρεσίες αρνήθηκαν να συνεργαστούν αρχικά με τη νέα έμφαση πάνω στην έρευνα αυτών των εγκλημάτων. Με την υποστήριξη τοπικών ομάδων συμφερόντων, δηλαδή, τοπικών οργανώσεων που ασχολούνταν με τη πρόληψη εγκλημάτων και τη καταγραφή αυτών και συνεργάζονταν με τα τοπικά τμήματα αστυνομικών υπηρεσιών, έγινε η αρχή το 2004 με 12.711 υπηρεσίες να αποστέλλουν πληροφορίες στο FBI.

Αυτό διαπιστώνεται εύκολα από τα πρώτα, κιόλας, στατιστικά στοιχεία υπό τα οποία αποδεικνύεται πως εγγεγραμμένες, ας το πούμε, υπηρεσίες στην Hate Crimes Statistics Act, ανέφεραν σκοπίμως ότι δεν διαπράττονταν τέτοιου είδους εγκλήματα, κάτι το οποίο επηρέαζε δικαστικές αποφάσεις για τη μηδαμινή σοβαρότητα και τον αντίκτυπο αυτών των εγκλημάτων στη κοινωνία, που, όπως,

²⁸⁷ Radelet M. L. και Pierce G. L., 1985, σ. 598 – 615.

²⁸⁸ <https://ucr.fbi.gov/ucr-publications#Hate>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁸⁹ Levin J. και Mc Devitt J., 1999.

είδαμε μέσα από τις έρευνες, αυτή η διαδικασία αλληλοσχετίζεται²⁹⁰. Ένας λόγος παραπάνω ήταν και ότι ορισμένες Πολιτείες δεν είχαν ποινικοποιήσει ακόμη τα εγκλήματα μίσους.

Ακόμη ένα στοιχείο που παρατηρήσαμε είναι η βαθμιαία ένταξη κοινωνικών ομάδων στους πίνακες καταγραφής και συλλογής δεδομένων του FBI που συνοδεύεται παράλληλα με τη σταδιακή ένταξη κοινωνικών κατηγοριών ανθρώπων που προστατεύονται από τον νόμο. Έτσι, για παράδειγμα, η κοινωνική ομάδα με αναπηρικά προβλήματα εισέρχεται στα στατιστικά στοιχεία από το 1997 - σωματικές κακοποιήσεις εις βάρος τους λόγω ακριβώς της αναπηρίας τους.

Όπως έχουμε αναφέρει, στις ΗΠΑ υπάρχουν δύο μοντέλα κατηγοριοποίησης και αναγνώρισης από τα ανώτατα δικαστήρια για τα εγκλήματα μίσους. Το μοντέλο εχθρότητας²⁹¹ ακολουθείται από το FBI ως προς τη καταγραφή περιστατικών και εγκλημάτων μίσους. Τα αδικήματα τα οποία καταγράφει είναι 1) ανθρωποκτονίες, 2) βιασμοί, σεξουαλική κακοποίηση, 3) ληστεία, 4) διάρρηξη, 5) κλοπή, 6) εμπρησμός, 7) απλή κακοποίηση, 8) βανδαλισμός περιουσίας / ιδιοκτησίας, 9) διακίνηση / εμπόριο ανθρώπων, 10) απαγωγή, 11) πορνογραφία²⁹².

Έτσι, σύμφωνα με τα στοιχεία του FBI για την περίοδο 1991 – 2000, επιβεβαιώνονται οι απόψεις ότι: α) το συχνότερο κίνητρο του δράστη ήταν η φυλή, το οποίο εάν συμπεριληφθεί με την εθνικότητα φτάνουν κατά μέσο όρο το 70%, β) οι Αφροαμερικανοί ήταν τα συνηθέστερα θύματα των βίαιων περιστατικών ή εγκλημάτων μίσους υποκινούμενα από το κίνητρο της φυλής ή εθνικότητας και εκπροσωπούν το 1/3 των θυμάτων, και γ) οι Εβραίοι ήταν η δεύτερη συχνότερη ομάδα θυμάτων εκπροσωπώντας τη πλειοψηφία στα περιστατικά ή εγκλήματα μίσους

²⁹⁰ Στο ίδιο.

²⁹¹ Το οποίο ακολουθούν το Βέλγιο, ο Καναδάς και η Ουκρανία, ενώ, το μοντέλο της διάκρισης το ακολουθούν η Βουλγαρία, η Δανία και η Γαλλία, OSCE – ODIHR, 2009, σ. 47, 48.

²⁹² Lawrence F. M., 1999, σ. 30 – 34. Βλ. και Criminal Justice Information Services Division Uniform Crime Reporting Program, 2015.

υποκινούμενα από το κίνητρο της θρησκείας, δηλαδή, από 10% όλων των θυμάτων της συγκεκριμένης κατηγορίας.²⁹³

Από τη χρονική περίοδο 2001 – 2011, τα ποσοστά για τα εγκλήματα μίσους και ειδικότερα τα ποσοστά για τη προκατάληψη της φυλής και της εθνικότητας του θύματος από τον δράστη, αυξήθηκαν σταθερά και έπειτα μειώθηκαν ελαφρώς (από 63% σε 54%) και τα ποσοστά για το χαρακτηριστικό της θρησκείας, διπλασιάστηκαν από 10% στο 21%. Η εθνικότητα αντικαταστάθηκε σταδιακά από τον σεξουαλικό προσανατολισμό στη δεύτερη συχνότερη θέση.

Από το 2007 έως το 2011 όλα τα εγκλήματα μίσους εμπεριείχαν βίαιες θυματοποιήσεις και οι Αφροαμερικάνοι και οι Ισπανοί είχαν περίπου παρόμοιες τιμές ποσοστών θυματοποιήσεων και τα ποσοστά καταγγελίας τους στα αστυνομικά τμήματα έπεσαν από 46% σε 35%²⁹⁴.

Από το 2013 έως το 2015, τα περιστατικά ή εγκλήματα μίσους κατά της φυλής εξακολουθούν να είναι συχνότερα (48,3%), ενώ, τα θύματα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό πληθαίνουν (18,3%) και για το 2013 και για το 2014.

2.3. Προβλήματα Θεωρητικής Έρευνας

Κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας παρουσιάστηκαν αρκετά προβλήματα. Το είδος έρευνας που επιλέχθηκε για τα εγκλήματα μίσους δεν θα μπορούσε να ήταν άλλο πέρα από τη θεωρητική έρευνα. Οι δυσκολίες που προέκυψαν μπορούν να διαχωριστούν σε δύο κατηγορίες: α) οι δυσκολίες που, ούτως ή άλλως, εμφανίζονται κατά τη διαδικασία μιας έρευνας με ποιοτική ανάλυση περιεχομένου σε συνδυασμό με δευτερογενή ανάλυση πηγών και β) οι δυσκολίες του συγκεκριμένου θέματος, οι οποίες οφείλονται από την εννοιολογική σύγχυση που

²⁹³ <https://ucr.fbi.gov/ucr-publications#Hate>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁹⁴ Στο ίδιο.

επικρατεί στη διεθνή, ευρωπαϊκή και εθνική βιβλιογραφία περί των εγκλημάτων μίσους.

Ως προς πρακτικά ζητήματα που προέκυψαν στην έρευνα σχετικά με τη προσπάθειά μας να αποκαλυφθεί το λανθάνον περιεχόμενο των νόμων κατά εγκλημάτων μίσους, ήταν ότι λόγω του πλήθους των λέξεων και εκφράσεων με τα μηνύματα που περιείχαν δεν είχαμε χρόνο να αποκρυπτογραφήσουμε²⁹⁵.

Ως προς τα εννοιολογικά ζητήματα των εγκλημάτων μίσους, οι πρακτικές δυσκολίες εμφανίστηκαν και εξαρτήθηκαν από τις θεωρητικές προτάσεις προς απόδειξη ή διάψευση της μελέτης μας. Η θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης του Sellin ήταν αρκετά ευέλικτη μόνον συνδυαστικά με άλλες (ψυχολογικές και κοινωνιολογικές - εγκληματολογικές) θεωρίες για την ανάλυση των εγκλημάτων μίσους.

Οι σημαντικές ελλείψεις της θεωρίας του Sellin για την εξήγηση των εγκλημάτων μίσους μπορούν να συνοψιστούν:

- Η θεωρία χρησιμοποιήθηκε από τη γραφούσα για να εξηγήσει ένα παλαιό φαινόμενο (του ρατσισμού) και τις εκδηλώσεις του (ρητορική του μίσους, ρατσιστική βία, εγκλήματα μίσους), οι οποίες θεωρούνται, σήμερα, σύγχρονες υπό το πλαίσιο μόνο ορολογιών. Η συγκεκριμένη θεωρία, επομένως, διατυπωμένη το 1938, δυσκολεύτηκε αρκετά να εξηγήσει τα εγκλήματα μίσους και από άποψη χρονολογίας – εποχής (νεωτερικότητα – μετανεωτερικότητα).
- Στη θεωρία δεν υπήρχαν σαφείς διαχωρισμοί των ομάδων που υπάρχουν στη ζωή του ατόμου, δηλαδή, μία ξεκάθαρη εικόνα αυτών, όπως στην ανάλυση

²⁹⁵ Insch, G. S., Moore, J. E. και Murphy, L. D., 1997, σ. 1–25.

του Allport για την προκατάληψη (έσω – ομάδες, έξω – ομάδες και ομάδες αναφοράς).

- Όσον αφορά το άτομο, τα πολιτισμικά στοιχεία (προσωπικότητας) του οποίου είναι εξαρτημένα και επίκτητα από το κοινωνικό πλαίσιο (οικογένεια, σχολείο, κοινωνικές ομάδες) υπό το οποίο έχει μάθει να τα οικειοποιείται (όπως π.χ ρατσιστικά στερεότυπα), παίζει σημαντικό ρόλο για το ίδιο, ο βαθμός οικειοποίησης απόψεων και στάσεων ζωής και η χρονικότητά τους. Το άτομο δεν μπορεί να αισθανθεί κάποιον κανόνα εάν δεν τον γνωρίσει, δεν τον μάθει εξ ολοκλήρου. Δηλαδή, εάν δεν ολοκληρωθεί ως προσωπικότητα.
- Για την εξήγηση των εγκλημάτων μίσους, η θεωρία επικεντρώνεται μόνο στην κατηγορία που προστατεύει, ανάμεσα σε άλλες, το Ποινικό Δίκαιο, στην εθνική / εθνοτική καταγωγή. Το γεγονός αυτό περιόρισε κατά πολύ την ανάλυσή μας.
- Η θεωρία δεν θεωρήθηκε από τη γραφούσα αρκετά προσάρμοσιμη με το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας διότι ο βαθμός δυσκολίας σε αυτό ήταν πολύπλοκος και ογκώδης ως προς το υλικό.
- Τέλος, η θεωρία επικεντρώνεται στην πολιτισμική σύγκρουση όταν η κοινωνική αλληλεπίδραση πραγματοποιείται στα πλαίσια των ομάδων ή ατόμων μεταξύ τους, ακόμη κι όταν ο Sellin μιλά για σύγκρουση πολιτισμικών κωδίκων, δηλαδή, αξιών. Ωστόσο, σήμερα, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε την πραγματική και ευρύτερη πολιτισμική σύγκρουση που συμβαίνει στις μέρες μας και ειδικότερα, όσον αφορά τα εγκλήματα μίσους, από το 1979. Οι τυπικοί κανόνες της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα εγκλήματα μίσους που πρέπει να προσαρμοστούν από τον εθνικό νομοθέτη, έπειτα από τη μικρή έρευνά μας, έδειξαν την ευρωπαϊκή κουλτούρα

ή αλλιώς τον ευρωπαϊκό τρόπο σκέψης που πρέπει να υιοθετήσει η Ελλάδα ως κράτος - μέλος. Η σχετική καθυστέρηση στην προσαρμογή της τελευταίας γύρω από την ποινικοποίηση των εγκλημάτων αυτών, εξηγεί τη δυσκολία αντιμετώπισής τους σε επίπεδο αντεγκληματικής πολιτικής και την εννοιολογική σύγχυση σε θεωρητικό επίπεδο. Έτσι, η συμμόρφωση του ατόμου στους κανόνες του Έλληνα νομοθέτη (στην ουσία, των κανόνων της ΕΕ) καθίσταται ασταθής.

Συμπεράσματα Β' Μέρους

Ως προς τη μεθοδολογία, καταλήξαμε στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου μαζί με τη δευτερογενή ανάλυση στατιστικών δεδομένων ευρωπαϊκών επιτροπών και ΜΚΟ αλλά και κοινωνιολογικών και εγκληματολογικών ερευνών. Αρχικά, παρουσιάστηκε η νομοθεσία της Ελλάδας μέσα από τις αποφάσεις – πλαίσια και οδηγίες της ΕΕ, παρουσίαση που κατέληξε σε ορισμένα συμπεράσματα στο δεύτερο κεφάλαιο με την ποιοτική επεξεργασία των αιτιολογικών εκθέσεων νόμων και ΦΕΚ.

Δηλαδή, αποδείχθηκε η εργαλειακή χρήση εννοιών γύρω από τα εγκλήματα μίσους από τη νομοθετική προσπάθεια της Ελλάδας, της ΕΕ αλλά και των ΗΠΑ προς εξυπηρέτηση ή εκπλήρωση ιδεολογικών συμφερόντων και έλεγχο προς την κοινή γνώμη σχετικά με τον έλεγχο της ελευθερίας της έκφρασης και κατ' επέκταση του τρόπου του σκέπτεσθαι. Δηλαδή, της πρόσληψης της κοινωνικής πραγματικότητας.

Αυτό στηρίζεται στην - ακριβώς – ελάχιστη έως και μηδαμινή χρήση των εννοιών «μίσος», «βία», «ρατσισμός» και «εθνική / εθνοτική καταγωγή» στα επίσημα έγγραφα αλλά και από εκθέσεις επιτροπών κατά του ρατσισμού στην ΕΕ.

Στη δεύτερη υπό – ενότητα αυτή, εξετάστηκαν προηγούμενες εμπειρικές μελέτες σχετικά με τα εγκλήματα μίσους με σκοπό την απόδειξη του πολιτισμικού

χαρακτήρα στη διάπραξη περιστατικού ή εγκλήματος μίσους, πέραν του γεγονότος ότι η πολιτισμική προέλευση και ο πολιτισμικός διαπληκτισμός θύματος – δράστη ανήκει, ούτως ή άλλως, στα κριτήρια διερεύνησης του ρατσιστικού κινήτρου.

Εκτός από την απροθυμία στην Ελλάδα που υπάρχει για τη δημιουργία μιας κοινής βάσης δεδομένων για την καταγραφή εγκλημάτων μίσους²⁹⁶, ένα από τα σημαντικότερα πρακτικά ζητήματα που στέκεται ως ανασταλτικός – ακόμη – παράγοντας είναι οι διαφορετικοί και διευρυμένοι ορισμοί που ακολουθούνται ήδη από κάποιους οργανισμούς και οργανώσεις για την έννοια έγκλημα μίσους ή περιστατικό μίσους και έτσι είναι πολύ δύσκολο να γνωρίζουμε εν τέλει τι μετράμε ποσοτικώς και τι όχι²⁹⁷.

Η μικρή αναντιστοιχία των στατιστικών στοιχείων για τα περιστατικά μίσους, μπορεί να αποδείξει ότι η γνώση μας γι' αυτά τα περιστατικά είναι ατελής. Αυτή η εικασία διαπιστώθηκε μέσα από δίπολα συσχετίσεων σχετικά με τα στατιστικά στοιχεία των καταγγελιών που έφτασαν στην ελληνική αστυνομία αλλά και στις Επιροπές κατά του ρατσισμού. Βρήκαμε ποσοστά με ελάχιστη απόκλιση μεταξύ τους μέσα από τη σύγκριση των στατιστικών στοιχείων, είτε υπερ – εκπροσωπούμενα είτε πολύ χαμηλά από το 2000 – 2015.

Για τις χρονικές περιόδους πριν από τον 21^ο αιώνα, καταλήξαμε ότι τα – κυρίως - θύματα είναι άτομα με διαφορετική φύλη και ότι αυτά που υπερ – εκπροσωπούνται είναι οι Αφροαμερικανοί – δηλαδή, με βάση την εθνική / εθνοτική καταγωγή, μέσα από τα στοιχεία του FBI, από το 1996 – 2015.

Γενικότερα, εάν λάβουμε υπ' όψιν το νομικό καθεστώς της πλειονότητας των θυμάτων (αιτούντων άσυλο), τον φόβο δευτερογενούς θυματοποίησης, τον φόβο σύλληψης ή «outing» για τους ανθρώπους διαφορετικού σεξουαλικού

²⁹⁶ Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 30.

²⁹⁷ Perry B., 2003, σ. 10. Βλ. και Perry B., 2001.

προσανατολισμού υπάρχουν μεγάλες πιθανότητες τα θύματα να μην θέλουν να επισκεφτούν το Δίκτυο για να καταγγείλουν το περιστατικό μίσους, ειδικά τα θύματα αστυνομικής βίας με τον φόβο συνάντησης με τον/τους δράστη / δράστες τους. Όπως αναφέρεται και στην έκθεση του Συνήγορου του Πολίτη και ως προς αυτή τη μεθοδολογία καταγραφής, την συνέντευξη – εργαλείο ποιοτικής μεθόδου, τα ποσοστά «δείχνουν τη κορυφή του παγόβουνου, με πολλά περιστατικά να μην αναφέρονται»²⁹⁸.

Ακόμη, βασική διαπίστωση αποτελεί η αναντιστοιχία επίσημης και ανεπίσημης καταγραφής: από την αστυνομία καταγράφεται λιγότερο από το 1/3 των περιστατικών (84 περιστατικά με πιθανολογούμενο ρατσιστικό κίνητρο το 2012) συγκριτικά με τα αντίστοιχα περιστατικά που ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διασταυρώσει ότι έλαβαν χώρα από την έρευνα που διενέργησε (253 περιστατικά επιθέσεων με προφανή ρατσιστικά κίνητρα το ίδιο έτος, σύμφωνα με τις καταγγελίες και μαρτυρίες)²⁹⁹. Σαφώς, υπάρχει και το ενδεχόμενο των ψεύτικων καταγγελιών των θυμάτων.

Από τα στατιστικά στοιχεία του FBI ως προς την τοποθεσία των περιστατικών ή εγκλημάτων μίσους από το 2003 – 2011, το 30% των υποθέσεων δείχνουν ότι έγιναν «κοντά στο σπίτι του θύματος», ενώ, από το 1997 – 2002 η τοποθεσία ήταν «δημόσιος χώρος, το πάρκινγκ ή ο δρόμος»³⁰⁰. Ακόμη,

- ❖ Η ηλικία των θυμάτων παραμένει σταθερή με όριο τα 30 χρόνια (και κυρίως από 18 – 24 ετών) μέχρι τον 21^ο αιώνα και μετά πέφτει στα 12 – 17 έτη.
- ❖ Το φύλο του δράστη παραμένει σταθερό όλες τις περιόδους (άνδρας).

²⁹⁸ <http://www.synigoros.gr/resources/docs/eidikiekthesiratsistikivia.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

²⁹⁹ <http://www.synigoros.gr/resources/docs/eidikiekthesiratsistikivia.pdf>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

³⁰⁰ <https://ucr.fbi.gov/ucr-publications#Hate>, τελευταία πρόσβαση: 6/08/16.

- ❖ Στις υποθέσεις δράστης και θύμα ήταν άγνωστοι μεταξύ τους (το 45%) αλλά υπάρχει το ποσοστό του 43% που δείχνει πως η σχέση ήταν οικογενειακή ή φιλική.
- ❖ Η ώρα των λεκτικών ή σωματικών επιθέσεων είναι ευμετάβλητη ανάλογα με τη χρονική περίοδο³⁰¹: από το 1997 – 2000 ήταν οι βραδινές ώρες και από το 2003 – 2011 διαφοροποιήθηκε.
- ❖ Οι περιπτώσεις με μικτό κίνητρο του δράστη ήταν λίγες ανά έτος.

Τέλος, οι κυριότεροι προβληματισμοί μας προσανατολίζονται στο και για το μέλλον των κοινωνιών και της εγκληματικότητας. Διαπιστώσαμε μία σύνθεση των δύο ειδών των πολιτισμών που περιγράφει ο Gouldner στο έργο του *The coming crisis of western sociology*, του «πολιτισμού της ενοχής» με τον «πολιτισμό της ντροπής» κατά τον 21^ο αιώνα.

Τα μεγάλα απρόσωπα κοινωνικά σύνολα τα οποία αυτορρυθμίζονται προσδιορίζουν και εξαναγκάζουν το άτομο να ακολουθεί κανόνες μικρότερων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες ασκούν αδιαλείπτως κοινωνικό έλεγχο πάνω του μέσω λογοκρισίας και κριτικής για το πώς είναι και όχι για το πώς πράττει. Ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, αξιολογείται συνεχώς από διπλό έλεγχο: από το κοινωνικό σύστημα και από τον εαυτό του³⁰².

ΜΕΡΟΣ Γ' : Γενικά Συμπεράσματα

Η εργασία έδειξε ότι ο όρος μίσος συνδέεται με την ιστορία του ρατσισμού. Τα κοινωνικά κινήματα είναι εκείνα που ανέδειξαν τη σημασία του όρου (μίσους), όπως επίσης την σημασία των διακρίσεων, της διαφορετικότητας, της ρατσιστικής ιδεολογίας και της ρητορικής μίσους. Είναι δική τους επιτυχία η υιοθέτηση

³⁰¹ Ζαραφονίτου Χ., 2008, σ. 86.

³⁰² Gouldner A. W., 1970.

αντιρατσιστικής νομοθεσίας στην ΕΕ, στην Ελλάδα συμπεριλαμβανομένων και των ΗΠΑ.

Οι έρευνες για τα προβλήματα πρόσβασης στη δικαιοσύνη από τα θύματα έδειξαν ότι υπάρχει σκοτεινός αριθμός³⁰³ στα εγκλήματα μίσους. Διαπιστώσαμε ότι στην Ελλάδα τιμωρούνται τα είδη πράξεων (φυλετικό, σεξουαλικό, εθνικιστικό μίσος) της έννοιας γένους (μίσος που ταυτίζεται με τη βία). Ο ρατσισμός (μορφή του οποίου είναι η ρατσιστική βία) και το μίσος (συναίσθημα που μπορεί και να υποκινείται ρατσιστικά) δεν οδηγούν πάντα στο έγκλημα αλλά σε περιστατικά βίας.

Εκείνο το στοιχείο που πιθανόν να οδηγήσει στο έγκλημα είναι η «εχθροπάθεια», δηλαδή, τα εκ των προτέρων στερεότυπα και προκαταλήψεις. Δηλαδή, μόνο όταν αυτό το μίσος βρίσκεται σε άμεση σχέση με την εχθρότητα ή αντιπάθεια για μία ομάδα με διαφορετικά χαρακτηριστικά από εκείνα του δράστη³⁰⁴.

Καταλήξαμε πως ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν κάθε εποχή και την ανασφάλεια που διακατέχει τα μέλη κάθε κοινωνίας για ορισμένα ζητήματα, όπως για παράδειγμα για μία συγκεκριμένη μορφή εγκληματικότητας, αυτή των εγκλημάτων μίσους, συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες γίνονται ευκολότεροι «στόχοι»³⁰⁵. Ένα ερώτημα που προκύπτει, επομένως, είναι ο βαθμός της πολιτικής βούλησης από τον πολιτικό κόσμο για την νομική προστασία ανθρώπων που πέφτουν θύματα των εγκλημάτων μίσους (εκτός από τις καθιερωμένες ομάδες).

³⁰³ Η συμβολή και η αναγκαιότητα των ερευνών αυτοομολογούμενης ενοχής και θυματοποίησης, έτσι, κρίνεται σημαντική σε μια προσπάθεια μείωσης του σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας. Ωστόσο, ενέχουν κινδύνους στη μεθοδολογία τους, όπως η ειλικρίνεια και η αξιοπιστία των απαντήσεων των ερωτηθέντων στα ερωτηματολόγια, οι μετέπειτα «παραποιήσεις» των υπηρεσιών και η διαφορετική πρόσληψή τους όσον αφορά τη διαδικασία καταγραφής αδικημάτων επισήμως. Λαμβάνοντας υπ' όψιν και αυτούς τους παράγοντες, οδηγούμαστε στο ότι πραγματοποιώντας μία συγκριτική μελέτη επίσημων στατιστικών στοιχείων τελικώς καθίσταται δύσκολη και εξ αιτίας των παραπάνω, εκτός από το διαφορετικό πολιτισμικό, νομικό και επιστημονικό περιβάλλον άλλων χωρών, Λαμπροπούλου Ε., 2012, σ. 128 – 130.

³⁰⁴ Lawrence F. M., 1999, σ. 9.

³⁰⁵ Eriksen T. H., 2007, σ. 441, 442.

Το πάθος για την εθνική ταυτότητα και για την υπεράσπισή της απο τον «εχθρό» - «ξένο» εκ μέρους του ατόμου, της ομάδας και της κάθε χώρας, αρκετές φορές, στην ιστορική πορεία των λαών, οδήγησαν σε τεράστιας και παγκόσμιας τραγικής απήχησης των διαπράξεων εγκλημάτων μίσους. Ακραία μορφή αυτού του πάθους είναι ο εθνικισμός και ο εθνοκεντρισμός. Οι τελευταίες καταστάσεις συνδέθηκαν με το φαινόμενο του ρατσισμού με τη σύνδεση της εγκληματικότητας των μεταναστών και περιστατικών της ρατσιστικής βίας³⁰⁶.

Έτσι, λοιπόν, από τη νεωτερικότητα στη μετανεωτερικότητα, οι επιστημολογικές διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στην έμφαση και στη γνωστοποίηση των εγκλημάτων αυτών ως διαπραττόμενα από και με «μίσος» σε σχέση με τη προηγούμενη ιστορική φάση που το δημιούργησαν.

Στη φάση της νεωτερικότητας, οι γενοκτονίες, τα πειράματα και τα βασανιστήρια διαφορετικών ως προς τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά ανθρώπων πραγματοποιούνταν με κανονικότητα και αποτελούσε τη πλέον αποκρυσταλλωμένη κοινωνική πραγματικότητα εκείνης της εποχής.

Στη φάση της μετανεωτερικότητας, παρατηρούμε ότι υφίσταται έλεγχος ταυτοτήτων (το «ποιος είσαι και από πού κατάγες») ο οποίος στοχεύει στον τρόπο παραγωγής, πρόσληψης και ερμηνείας της γνώσης μέσω καθημερινών πάμπολλων πληροφοριών γύρω από το έγκλημα, τον δράστη και το θύμα. Έτσι ενισχύονται τα στερεότυπα και με αυτόν τον τρόπο οδηγούμαστε στην παρατήρηση του ότι ο ρατσισμός ως φαινόμενο ενέχει το στοιχείο της εξουσίας.

Παρατηρήσαμε ότι η έννοια «μίσος» είναι αρκετά διαδεδομένη στην Αμερική και ότι ξεκίνησε από εκεί στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και στον 21^ο αιώνα, αλλά επίσης, παρατηρήσαμε πως αυτό δεν σημαίνει πως όλες οι πολιτείες της Αμερικής

³⁰⁶ Ζαραφονίτου Χ., 2004.

ακολουθούν και χρησιμοποιούν την ίδια έννοια³⁰⁷. Με αυτό τον τρόπο επιβεβαιώνεται η επιθυμία της κυβέρνησης της κάθε Πολιτείας για τοπική «εντοπιότητα», η οποία, όπως είδαμε, εξαρτάται από την τοπική κοινωνία και τις αρχές αυτής.

Άρα, το ποιος κρίνει και το ποιος δεν κρίνει ποινικοποιήσεις ή αποποινικοποιήσεις που σχετίζονται με την ελευθερία της έκφρασης καθορίζεται από την πολιτική εξουσία, κάτι που σημαίνει η ίδια εξουσία δημιουργεί προβλήματα πρόσληψης γνώσεων της πραγματικότητας. Το ζήτημα είναι ποια άποψη επικρατεί περισσότερο από μία άλλη και γιατί.

Τα περιστατικά ρατσιστικής βίας ή εγκλήματα μίσους έχουν σχέση

- με την αποδυνάμωση των κανόνων δικαίου στη κοινωνία,
- με την ύπαρξη και τον ρόλο των κοινωνικών ομάδων που παίζουν σε αυτή
- με την πολιτισμική συγχρότιση των ατόμων και
- με την παγκοσμιοποίηση σε συνάρτηση με την εμπορευματοποίηση και τον ρόλο των ΜΜΕ στη δημιουργία μικρών ηθικών πανικών και στερεοτύπων³⁰⁸.

Η θεωρητική μας ανάλυση κατευθύνθηκε μέσω τριών θεωρητικών προτάσεων που ισχυρίζονται ότι α) η πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ ατόμων ή ομάδων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση και την ενίσχυση της ρατσιστικής συμπεριφοράς, β) η ένταση της πολιτισμικής σύγκρουσης αυξάνει τις πιθανότητες τέλεσης των εγκλημάτων μίσους και γ) η συμβολική επίθεση στη διαφορετικότητα ενισχύει την πολιτισμική σύγκρουση αφ' ενός και αυξάνει τις πιθανότητες εγκλημάτων μίσους αφ' ετέρου.

³⁰⁷ Walklate S., 2008, σ. 424.

³⁰⁸ Σε αντίθεση με τους νεορατσιστές που αποδέχονται αλλά σταματούν θεωρητικώς στην ύπαρξη πολιτισμικής διαφοροποίησης στις ανθρώπινες κοινωνίες, πιστεύουμε πως η ύπαρξη διαφορετικών κουλτούρων των ανθρώπων στις ανθρώπινες κοινωνίες μπορεί να γίνει συνύπαρξη και μετάδοση γνώσεων και εμπειριών άλλων πολιτισμών.

Θεωρούμε πως βρήκαμε πολλά στοιχεία που μπορούν να ερμηνεύσουν τη θεωρία του Sellin με έναν πιο σύγχρονο τρόπο και ειδικότερα, στοιχεία που μπορούν να εξηγήσουν τη διαδικασία επιλογής θυμάτων – στόχων διαφορετικής χώρας ή φυλής από τον δράστη εγκλημάτων μίσους αλλά και στοιχεία που τοποθετούν αυτά τα θύματα με την ετικέτα του «ξένου», ενώ, ο αντίκτυπος των εγκλημάτων μίσους είναι η βλάβη στη κοινωνία και στις δημοκρατικές αρχές.

Ωστόσο, κρίνεται σημαντικό από την γραφούσα να τονίσει ότι η θεωρία του Sellin ως θεωρητικό εργαλείο για την ερμηνεία ή εξήγηση των εγκλημάτων μίσους είναι ανεπαρκής. Λόγω ελλείψεων της θεωρίας του Sellin, χρησιμοποιήσαμε κι άλλες θεωρίες από τον κλάδο της Κοινωνικής Ψυχολογίας και της Εγκληματολογίας. Η θεωρία του Sellin από μόνη της δεν επαρκεί για να ερμηνεύσει τα εγκλήματα μίσους γιατί, εκτός του ότι το έγκλημα μίσους δεν εμφανίζεται πάντα στο πλαίσιο ομάδας ή με την επιρροή της ομάδας, η ανάλυση του Sellin δεν προσαρμόζεται στην θεμελιωτική θέση της ανάλυσης των αναλογικών (λόγω ατομικών χαρακτηριστικών) εγκλημάτων μίσους: δεν μπορεί να καλύψει όλες τις κατηγορίες θυμάτων παρά μόνο εκείνων διαφορετικής εθνικής / εθνοτικής καταγωγής ή φυλής με όρους πλειονότητας - μειονότητας. Μόνο σε αφαιρετικό και γενικό επίπεδο, μπορεί να καλύψει τα συμβολικά εγκλήματα μίσους (ή αλλιώς εγκλήματα - «μηνύματα» στην κοινωνία).

Βιβλιογραφία

Βιβλία - Μονογραφίες

- Adorno T. W., Frenkel – Brunswik E., Levinson D. J. & Stanford R. N., *The Authoritarian Personality*, New York, Harper & Row, 1950.
- Allport G., *The Nature of Prejudice*, London, 25th Anniversary edition, Addison – Wesley Publishing Company, 1954.
- Ακριβοπούλου Χ. Μ., *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή: από τη γένεση στη σύγχρονη διαμόρφωση και προστασία του*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2012.
- Ανδρουλάκης Ν. Κ., *Ποινικό Δίκαιο γενικό μέρος: θεωρία για το έγκλημα*, Αθήνα, Σάκκουλας, 2000.
- Αρτινοπούλου Β., *Νέα κοινωνικά κινήματα. Εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2000.
- Αρτινοπούλου Β. & Μαγγανάς Α., *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996.
- Baker E. C., *Human Liberty and Freedom of Speech*, New York, Oxford University Press, 1989.
- Βαλληνδράς Δ. Λ., *Η εγκληματολογική σημασία των κινήτρων*, Αθήνα, 1971.
- Bauman Z., *Modernity and the Holocaust*, Cambridge, Polity Press, 1999.
- Bauman Z., *Σπαταλημένες ζωές. Οι απόβλητοι της νεωτερικότητας*, Αθήνα, Κατάρτι, 2005.
- Berstein S. & Milza P., *Η Ευρωπαϊκή συμφωνία και η Ευρώπη των εθνών, 1815 – 1919*, Μετάφραση: Δημητρακόπουλος Α. Κ., Τόμος 2^{ος}, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1997.
- Biddiss M. D., *Father of racist ideology. The social and political thought of Count Gobineau*, New York, Weybright and Talley, 1970.
- Βλάχου Β., *Η αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα, Ίων – Έλλην, 2005.
- Brown R., *Prejudice. It's social psychology*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell, 1995.
- Cassiser E., *Ο μύθος του κράτους*, Μετάφραση: Ροζάνης Σ. & Λυκιαρδόπουλος Γ., Αθήνα, Γνώση, 1991.
- Γεωργούλης Κ. Δ., *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, Αθήνα, Παπαδήμα, 1993.

- Christie N., «Changes in Penal Values», στο *Aspects of Social Control in Welfare States. Scandinavian Studies in Criminology*, τόμος 2, 1968.
- Christie N., *Crime Control as Industry*, London, New York, Routledge, 1993.
- Cohen, S., *Folk Devils and Moral Panics*, London, MacGibbon and Kee, 1972.
- Craib I., *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, Μετάφραση: Λέκκας Π., Αθήνα, Τόπος, 2011.
- Criminal Justice Information Services Division Uniform Crime Reporting Program, *Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual*, Version 2.0, US, 2015.
- Cuche D., *Η έννοια της κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Μετάφραση: Σιατίτσας Φ., Αθήνα, Τυπωθήτω, 2001.
- Cusson M., *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, Μετάφραση: Σαγκουνίδου – Δασκαλάκη Η., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002.
- Δασκαλάκης Η., *Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985.
- Δασκαλάκης Η., Ανδρίτσου Α., Παπαδοπούλου Π., Παππάς Π., Περαντζάκη Ι. & Τσαμπαρλή Δ., *Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 1983.
- D'Emilio J., *Sexual politics, sexual communities: the making of a homosexual minority in the United States, 1940-1970*, Chicago, University of Chicago Press, 1998.
- Δημητρίου Σ., *Μορφές βίας*, Αθήνα, Σαββάλας, 2009.
- Du Bois W.E.B., *The Conservation of Races*, Washington, Occasional Papers, The American Negro Academy, 1897.
- Dworkin R., *Taking Rights Seriously*, London, Duckworth, 1977.
- Eriksen T. H., *Μικροί τόποι, μεγάλα ζητήματα. Μία εισαγωγή στην κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία*, Μετάφραση: Κατσίκερος Α., Αθήνα, Κριτική, 2007.
- Eyerman R., *Cultural Trauma: Slavery and the Formation of African – American Identity*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.
- Eyerman R., Alexander J. C., Breese B., *Narrating Trauma. On the Impact of Collective Suffering*, Boulder Co., Paradigm Publications, 2011.
- European Commission against Racism and Intolerance, *Έκθεση της ECRI για την Ελλάδα*, Συμβούλιο της Ευρώπης, 2014 – 2015.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Εξεταστική Επιτροπή για την άνοδο του φασισμού και του ρατσισμού στην Ευρώπη. Έκθεση για τα αποτελέσματα εργασιών*, 1985.
- Foucault M., *Τι είναι ο Διαφωτισμός;*, Αθήνα, Έρασμος, 1988.

- Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.
- Garlan Y., *Η Δουλεία στην Αρχαία Ελλάδα*, Μετάφραση: Χατζήδακης Α., Αθήνα, Gutenberg, 1988.
- Gellner E., *Nations and Nationalism*, Oxford & Cambridge, Blackwell, 1992.
- Giddens A., *Κοινωνιολογία*, Μετάφραση: Τσαούσης Δ. Γ., Αθήνα, Gutenberg, 2009.
- Glaser B. G. & Strauss A. L., *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, New York, Aldine, 1967.
- Gobineau J. A., *Moral and intellectual diversity of races*, Philadelphia, J. B. Lippincott & Co., 1856, σελ. 337, 338.
- Goffman E., *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, New York, London & Toronto, Simon & Schuster Inc, 1963.
- Gottfredson M. & Hirschi T., *A general theory of crime*, California, Stanford, 1990.
- Gouldner A. W., *The coming crisis of western sociology*, New York, Basic Books, 1970.
- Hall St. & Gieben B., *Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας*, Μετάφραση: Τσακίρης Θ. & Β., Αθήνα, Σαββάλας, Β' έκδοση, 2003.
- Hamilton D., *Cognitive Processes in Stereotyping and Intergroup Behaviour*, Hillsdale, Erlbaum, 1981.
- Harvey P., *Η κατάσταση της Μετανεωτερικότητας*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2007.
- Hermann G., *The Afrikaners: biography of a people*, Virginia, University of Virginia Press, 2003.
- Huntington S. P., *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, Terzo Books, 1998.
- Huntington S. P., *Ποιοι είμαστε; Η αμερικανική ταυτότητα στην εποχή μας*, Μετάφραση: Αλαβανού Α., Αθήνα, Λιβάνη, 2005.
- Jacobs J. B. & Potter K., *Hate crimes: criminal law and identity politics*, New York, Oxford University Press 1998.
- Jenkins R., *Κοινωνική Ταυτότητα*, Μετάφραση: Γεωργοπούλου Κ., Αθήνα, Σαββάλας, 2007.
- Καστοριάδης Κ., *Ο θρυμματισμένος κόσμος*, Αθήνα, Ύψιλον, 1987.

Kelly R. J., *Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses*, London, Office of International Criminal Justice, 1993.

Κίνηση Πολιτών κατά του Ρατσισμού, *Η Ευρώπη αντιμέτωπη με το φαινόμενο του ρατσισμού*, Αθήνα, Παρασκήνιο, 1995.

Klingspor K. & Mularin A., *Hate Crimes. A summary of reports to the police of crimes motivated by Xenophobia, Islamophobia, Antisemitism and Homophobia*, Stockholm, The Swedish National Council for Crime Prevention, 2009.

Κοτσίρης Λ. Ε., *Ρατσισμός. Συνέδριο για τον πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό ρατσισμό (14 – 18 Μαΐου 1995)*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2005.

Κυριαζή Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Αθήνα, Πεδίο, 2011.

Κωσταρίδου – Ευκλείδη Α., *Ψυχολογία κινήτρων*, Αθήνα, Πεδίο, 2012.

Labarthe L. P. & Jean N., *Ο μύθος του ναζισμού*, Μετάφραση: Καμχής Β., Αθήνα, Εστία, 2008.

Λάζος Γ., *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007.

Λάζος Γ., *Ταξιστικές θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά τον 19^ο αιώνα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Λαμπροπούλου Ε., *Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*, Αθήνα, Κριτική, 2001.

Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2012.

Lawrence F. M., *Punishing Hate. Bias Crimes under American Law*, Cambridge, Harvard University Press, 1999.

Levin J. & McDevitt J., *Hate Crimes*, στο Lester K. R. (ed.), *Encyclopedia of peace, violence and conflict*, San Diego, Academic Press, 1999.

Lippmann W., *Public Opinion*, New York, MacMillan, 1949.

Lyotard J. F., *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*, Αθήνα, Γνώση, 1979.

Μανωλεδάκης Ι., *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα*, Αθήνα, Σάκκουλας, 1999.

McLaughlin E. & Muncie J. (eds), *The Sage Dictionary of Criminology*, London, Sage Publications, 2006.

Meltzer M., *Slavery: A world history*, London, Da Capo Press, 1993.

Meny Y., *Συγκριτική Πολιτική*, Μετάφραση: Κυπριανός Π. & Μπάλιας Σ., Αθήνα, Παπαζήση, 1995.

- Montesquieu, *To πνεύμα των νόμων*, Μετάφραση: Παπαγιώργης Κ., Τόμος Α', Αθήνα, Γνώση, 1994.
- Μπάλια Σ., *Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εποχή της δημοκρατίας*, Αθήνα, Παπαζήση, 2004.
- Nachmias D. & C., *Research Methods in the Social Sciences*, New York, 3d Edition, St. Martin's Press, 1987.
- Nye R. A., *The origin of crowd psychology*, London, Sage, 1975.
- OSCE – ODIHR, *Hate Crime Laws. A practical guide*, Warsaw, Poland, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009.
- Παπαδημητρίου Ζ. Δ., *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός. Εισαγωγή στο φυλετικό μίσος. Ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική μελέτη*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000.
- Παπαρίζος Α., *Αρχές Κοινωνιολογίας II*, Φάκελος Κειμένων Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2010 - 2011.
- Παπαστάμου Σ., Προδρομίτης Γ. & Παυλόπουλος Β., *Κοινωνική σκέψη, νόηση και συμπεριφορά. 29 Έλληνες Κοινωνικοί Ψυχολόγοι ανα – κρίνουν την επιστήμη τους*, Αθήνα, Πεδίο, 2010.
- Perry B., *In the name of hate: understanding hate crime*, New York, Routledge, 2001.
- Rawls J., *A theory of justice*, Oxford, Oxford University Press, 1971.
- Rosenfeld M., *The Identity of the Constitutional Subject: Selfhood, Citizenship, Culture and Community*, London & New York, Routledge, 2010.
- Samuel R. & Jones G. S., *Culture, ideology and politics: essays for Eric Hobsbawn*, London, Routledge & Kegan Paul, 1982.
- Sayer A., *Method in Social Science. A realist approach*, London, 2d edition, Routledge, 1992.
- Sellin Th., *Culture conflict and crime. A report of the subcommittee on delinquency of the Committee on Personality and Culture*, Park Avenue - New York, Social Science Research Council, 1938.
- Sellin Th., *Πολιτισμική σύγκρουση και έγκλημα*, Μετάφραση: Σαγκουνίδου – Δασκαλάκη Η., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.
- Shirer W. L., *Η άνοδος και η πτώσις του Γ' Ράιχ*, Μετάφραση: Παπαρρόδος Ν. Κ., Αθήνα, Ι. Δ. Αρσενίδη, 1960.
- Simmel G., *Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα: κοινωνιολογικά, φιλοσοφικά και αισθητικά κείμενα*, Μετάφραση: Συγκριώτης Γ. & Σταθάτου Ο., Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2004.

- Stangor C., *Stereotypes and Prejudice*, Philadelphia, Psychology Press, 2000.
- Συνήγορος του Πολίτη, *Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών*, 2010.
- Συνήγορος του Πολίτη, *Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπισή του*, 2013.
- Sutherland E. H. & Cressey D. R., *Criminology*, Philadelphia, J. Lippincott, 1978.
- Sutherland E. H., *Principles of Criminology*, Philadelphia, J. B. Lippincott Co., 1934.
- Tajfel H., *Human Groups and Social Categories*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
- Tajfel H., *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1982.
- Taylor C., *Πολυπολιτισμικότητα*, Μετάφραση: Παιονίδης Φ., Αθήνα, Πόλις, 1997.
- Τσίγκανου Ι., *Μεθοδολογία Εγκληματολογικής Έρευνας*, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Εγκληματολογία» - Φάκελος Σημειώσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014 – 2015.
- Τσίγκανου Ι., Λαμπράκη Ι., Φατούρου Ι. & Χαϊνάς Ε., *Μετανάστευση και εγκληματικότητα. Μύθοι και πραγματικότητα*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2010.
- Τσουκαλάς Κ., *Η επινόηση της ετερότητας. Ταυτότητες και διαφορές στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα, 2^η έκδοση, Καστανιώτη, 2010.
- Uniform Crime Reporting Program, *Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual*, Version 2.0, US, 2015.
- Young I. M., *Justice and the politics of difference*, Princeton, Princeton University Press, 1990.
- Walklate S., *Handbook of Victim and Victimology*, UK, Willan Publishing, 2008.
- Wolfgang M. E. & Ferracuti F., *Η υποκοουλτούρα της βίας: προς μία ολοκληρωμένη θεωρία στην εγκληματολογία*, Μετάφραση: Μηλιώνη Φ., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996.
- Wolfgang M. E. & Ferracuti F., *The subculture of violence: towards an integrated theory in criminology*, London, Sage Publications, 1967.
- Wolfgang M., Figlio F. & Sellin T., *Delinquency in a Birth Cohort*, Chicago, III, 1972.
- Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.
- Φίλιας Β. Ι., *Κοινωνιολογία του Πολιτισμού*, Αθήνα, Παπαζήση, 2000.

Φίλιας Β. Ι., *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*, Αθήνα, Τόμος Α', Α. Λιβάνης & Σια Ε.Ε «Νέα Σύνορα», 1980.

Φούγιας Μ. Γ., *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός. Ιστορικοί σταθμοί στις σχέσεις των Ελλήνων και Ιουδαίων*, Αθήνα, Νέα – Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, 1995.

Χρύσης Α., *Φιλοσοφία της Ιστορίας. Εισαγωγικές παρατηρήσεις – Από τους Αρχαίους στον Marx*, Αθήνα, Κριτική, 2004.

Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Αθήνα - Κομοτηνή, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002.

Χρυσόχου Ε., *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα : οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*, Αθήνα, Πεδίο, 2011.

Ψαρράς Δ., *Η Χρυσή Αυγή μπροστά στη Δικαιοσύνη*, Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Βρυξέλλες – Αθήνα, 2014.

Επιστημονικάπεριοδικά

Ahmed S., «The organization of hate», *Law and Critique*, 12, 2001, σ. 345 – 365.

Ακριβοπούλου Χ. Μ., «Η ομοφοβία ως περιεχόμενο του μισαλλόδοξου λόγου. Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ στο USSupremeCourt. Σχόλια στις ΕΔΔΑ Vejdelandκαι λοιποί κατά Σουηδίας, της 9 Φεβρουαρίου 2012 και USSupremeCourtSnyderv. Phelpsκαι λοιποί, της 9 Μαρτίου 2011», *Τριμηνιαία Επιθεώρηση Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Τόμος XVI, 61, 2014, σ. 663 – 695.

Αλικάκος Π., «Το περιστατικό βίας ή μίσους ως αξιόποινη πράξη», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1, 2016, σ. 36 – 41.

Ασημάκη Α. – Κουστουράκης Γ. – Καμαριανός Ι., «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετά – νεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος ΙΕ, Τεύχος 60, 2011, σ. 99 – 120.

Barbara & Shahid, «We are all vulnerable: the in terrorem effects of hate crimes», *International Review of Victimology*, 18, 1, 2011, σ.57 – 71.

Barkan S. E. & Cohn S. F., «Why whites favor spending more money to fight crime: the role of racial prejudice», *Social Problems*, 52, 2, 2005, σ. 300 – 314.

Black D. J. & Reiss A. J. Jr, «Police Control of Juveniles», *American Sociology Review*, 35, 1970, σ. 63 – 77.

Boeckmann R. J. & Turpin – Petrosino C., «Understanding the harm of hate crime», *Journal of Social Issues*, 58, 2, 2002, σ. 207 – 225.

- Βούλγαρης Γ. Χ., «Τα εγκλήματα μίσους», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6, 2010, σ. 711 – 715.
- Bullock H. A., «Significance of the racial factor in the length of prison sentences», *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 52, 1961, σ. 410 – 417.
- Cohen – Almagor R., «Regulating hate and racial speech in Israel», *Cardozo J. of Int' L & Comp. Law*, 17, 2009, σ. 101 – 110.
- Delgado R. & Stefancic J., «Four observations about hate speech», *Wake Forest Law Review*, 44, 2009, σ. 353 – 370.
- Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, *Κώδικας Νομικού Βήματος*, 61, 2013, σ. 577 – 1008.
- Fiske S. T., «Stereotyping, prejudice and discrimination at the seam between the centuries: evolution, culture, mind and brain», *European Journal of Social Psychology*, 30, 2000, σ. 299 – 322.
- Grattet R. & Jenness V., «The Birth and Maturation of Hate Crime Policy in the United States», *American Behavioral Scientist*, 45, 4, 2001, σ. 669 – 696.
- Huhn W. R., «Cross Burning as hate speech under the first amendment to the united states constitution», *Amsterdam Law Forum*, 2, 2009, σ. 19 – 24.
- Huntington S. P., «The Clash of Civilizations?», *Foreign Affairs*, 72, 3, 1993, σ. 22 – 49.
- Jenness V., «The Hate Crime canon and beyond: a critical assessment», *Law and Critique*, 12, 2001, σ. 279 – 308.
- Insch, G. S., Moore, J. E. and Murphy, L. D., «Content analysis in leadership research: Examples, procedures, and suggestions for future use», *The Leadership Quarterly*, 8, 1, 1997, σ. 1 – 25.
- Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., «Η ποινική καταστολή της ρατσιστικής ρητορείας, των εγκλημάτων ρατσισμού και της ρατσιστικής διάκρισης: προς μια ουσιαστική προστασία της αξίας του ανθρώπου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2, 2016, σ. 97 – 110.
- Καρβουναράκης Θ., «Ο αγώνας των μαύρων για ίσα δικαιώματα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Μία ιστορική επισκόπηση από τα χρόνια της δουλείας ως την τελική του δικαίωση», *Τριμηνιαία Επιθεώρηση Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Τόμος XI, 43, 2009, σ. 797 – 814.
- Καστανάς Η., «Η απαγόρευση του μισαλλόδοξου «αναθεωρητισμού» και τα δικαιώματα του ανθρώπου», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 4, 2000, σ. 169 – 185.
- Κόκκινος Γ., «Η παθογένεια των νόμων της ιστορικής μνήμης στη Γαλλία», *Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Μνημών* 30, 2009, σ. 285 – 313.
- Λίποβατς Θ., «Εθνικισμός και θρησκεία στη νεωτερικότητα», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 5 – 6, 2001, σ. 39 – 54.

Μαροζίνη Ι., «Απαγόρευση διακρίσεων και ελευθερία της έκφρασης», *Ποινικά Χρονικά Ε'*, 2010, σ. 452 – 454.

Παπαχαράλαμπος Χ., «Νομοθετώντας για το μίσος. Το παράδειγμα του αντιρατσιστικού ν. 4285/2014», *Νομικό Βήμα*, 64, 2, 2016, σ. 208 – 221.

Park R. E., «Human migration and the marginal man», *American Journal of Sociology*, 33, 1928, σ. 881 – 893.

Perry B., «Defending the Color Line. Racially and Ethnically Motivated Hate Crime», *American Behavioral Scientist*, 46, 1, 2002, σ. 72 – 92.

Perry B., «Where do we go from here? Researching hate crime», *Internet Journal of Criminology*, 2003, σ. 1 – 59.

Quilliam L., «Group threat and regional change in attitudes toward African – Americans», *American Journal of Sociology*, 102, 3, 1996.

Radelet M. L. & Pierce G. L., «Race and the Prosecutorial Discretion in Homicide Cases», *Law and Society Review*, 4, 1985, σ. 598 – 615.

Ροϊνιώτη Ε., «Η γνώση μας για το έγκλημα στη βάση ποσοτικών δεδομένων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ΕΚΚΕ, 129 Β', 2009, σ. 33 – 59.

Tajfel H., «Cognitive aspects of prejudice», *Journal of Biosocial Science*, 1, 1969, σ. 173 – 191.

Τσίγκανου Ι., «Η γνώση μας για το έγκλημα μέσα από δευτερογενείς πηγές και ποσοτικοποιήσεις: ουσιαστικά ζητήματα και μεθοδολογικοί προβληματισμοί», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ΕΚΚΕ, 129 Β', 2009, σ. 5 – 31.

Williams M. L. & Burnap P., «Cyberhate on social media in the aftermath of woolwich: a case study in computational criminology and big data», *British Journal of Criminology*, doi: 10.1093/bjc/azv059, 2015, σ. 1 – 28.

Χαλκιά Α., «Εγκλήματα ρατσιστικού μίσους στην Ελλάδα της κρίσης: από τη θυματοποίηση στην προσβολή της δημοκρατίας», *Εγκληματολογία*, 1 – 2, 2013, σ. 80 – 88.

Χρυσόχου Ε., «Η παρουσίαση της συγκέντρωσης αλλοδαπών σε περιοχές της Αθήνας μέσα από τον Ημερήσιο Τύπο και η κοινωνική αναπαράσταση του «ghetto»», *Εγκληματολογία*, 2, 2012.

Διαδικτυακές Πηγές

Encyclopædia Britannica's Guide to Black History,
<http://academic.eb.com/blackhistory/article-9109538>.

Anti-Defamation League, *Responding to cyberhate*, 2010, <http://www.adl.org/assets/pdf/combating-hate/ADL-Responding-to-Cyberhate-Toolkit.pdf>.

Διεθνής Αμνηστία, <https://www.amnesty.gr/about> και <http://www.amnesty.org.gr/history-of-amnesty-international>.

Διεθνής Αμνηστία, τίτλος: «Χάσμα μεταξύ των κυβερνητικών πολιτικών και των απόψεων των πολιτών για τους πρόσφυγες καταγράφει ένας νέος «Δείκτης Υποδοχής Προσφύγων», <https://www.amnesty.gr/news/ektheseis/article/20298/pagkosmia-ereyna-deiktis-yprodohis-prosfygon>.

Σύσταση 1805 του 2007 για τη *Βλασφημία, τις θρησκευτικές προσβολές και το «μισαλλόδοξο λόγο»* έναντι προσώπων στη βάση της θρησκείας τους, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17569&lang=en>.

Γραφεία Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας της Ελληνικής Αστυνομίας, http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang&perform=view&id=23730&Itemid=1027, για τα.

CNN, τίτλος: «Βρετανία: Σχεδόν 6.200 εγκλήματα μίσους διαπράχθηκαν μετά το Brexit», <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/40352/vretania-sxedon-6-200-egklimata-misoys-diapraxthikan-meta-to-brexit>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), *Διακήρυξη για τη χρήση ρατσιστικών, αντισημιτικών και ξενοφοβικών στοιχείων στον πολιτικό λόγο*, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/14-public_presentation_paris_2005/Presentation2005_Paris_proceedings_en.pdf.

Έκθεση του Έργου «Πες το σ' εμάς», 2015, <http://colouryouth.gr/wp-content/uploads/2016/06/Ekthesi-Ergou-Pes-to-S-emas.pdf>.

ColourYouth – Κοινότητα LGBTQNέων Αθήνας, Χαμτζούδης Ν., *Η νομική προστασία του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου: καταπολεμώντας τις διακρίσεις, τα εγκλήματα μίσους και τη ρητορική μίσους*, 2015, <http://colouryouth.gr/wp-content/uploads/2016/06/Nomikos-Odigos-Pes-to-S-Emas.pdf>.

Committee for Open Debate on the Holocaust, <http://www.codoh.com/>.

Τμητικός Τόμος του Νέστορα Κουράκη, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, <http://crime-in-crisis.com/category/%ce%b8%cf%8d%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b5%cf%85%ce%ac%ce%bb%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%bf%ce%bc%ce%ac%ce%b4%ce%b5%cf%82/>.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf.

Κώδικας Δεοντολογίας των Αστυνομικών,
<http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW231/%CE%A6%CE%91%CE%9A%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3/%CE%A0%CE%94%20254%202004%20%CE%9A%CF%8E%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%82%20%CE%94%CE%B5%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%91%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85.pdf>.

Εικόνα εξωφύλλου, <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQ0QoXw3uEHYIEkDNmFaCPBPi7AfkQK0MEBmGVER823O2qlh2w8>.

Δραγώνα Θ., *Πολυπολιτισμικότητα – Ψυχοκοινωνικές διεργασίες και πολιτικές ταυτοτήτων*,
<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/viewFile/642/641>.

Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaiomata/n-927-1979.html>.

Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-kodik-es-nomothesias/n-1419-1984.html>.

Προεδρικό Διάταγμα 132/2012 - ΦΕΚ Α-239/11-12-2012 - Σύσταση Τμημάτων και Γραφείων Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας - Τροποποίηση διατάξεων π.δ. 14/2001 (Α' 12), <http://www.e-nomothesia.gr/inner.php/kat-astynomikos-astynomia/idrysi-leitourgia-uperesion/pd-132-2012.html?print=1>.

Τίτλος: «Κοινή δράση της 15^{ης} Ιουλίου 1996 που ενέκρινε το Συμβούλιο βάσει του άρθρου Κ.3 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας», <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996F0443&from=EL>.

Τίτλος: «Απόφαση - Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 28ης Νοεμβρίου 2008 για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού Δικαίου», σύμφωνα με το άρθρο 11 της οποίας η «Κοινή Δράση» καταργήθηκε, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0055:0058:el:PDF>.

Πρόγραμμα «Exit» της MKO Fryshuset της Σουηδίας για την ένταξη σε εξτρεμιστικές ομάδες, <http://exit.fryshuset.se/english>.

FBI, 1995 – 2015, <https://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/hate-crime>.

FBI, 1996, <http://www.fbi.gov/ucr/hate96.pdf>.

David Irving's Website, <http://www.fpp.co.uk/>.

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), *Ρατσισμός, διακρίσεις, μισαλλοδοξία και εξτρεμισμός: Διδάγματα από εμπειρίες στην Ελλάδα και την Ουγγαρία*, 2014, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-thematic-situation-report-3_el.pdf.

Golden Dawn Watch, http://goldendawnwatch.org/?page_id=9.

Hate Crime Reporting Web site, <http://hatecrime.osce.org>.

OSCE – ODIHR, 2016,

http://hatecrime.osce.org/sites/default/files/documents/Civil%20Society/CS%20factsheet/ODIHR_HC_factsheet_CS_en.pdf.

Κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση «κατά των βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας» της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών,
http://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Psifisthenta-Nomoschedia/?law_id=9f7135b1-0c5d-4aa4-a8e1-c38e74d38b8f.

Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Τροποποίηση του Ν 927/1979 και προσαρμογή του στην απόφαση – πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ της 28^{ης} Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσου του ποινικού δικαίου»,
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/8276778.pdf>.

Αιτιολογική έκθεση Συμφώνου Συμβίωσης,
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/s-simvi-eis.pdf>.

Σύνταγμα, 2008, <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf>.

Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία, Πρακτικά 5^{ου} συνεδρίου, Θεοφιλόπουλος Θ., «Η ρατσιστική βία στην Ελλάδα της κρίσης (2010 - 2015): δεδομένα, χαρακτηριστικά, ερμηνείες», <http://www.hellenicsociology.gr/el/content/154>.

Greece: Letter to Greek Minister of Public Order on Specialized Hate Crime Units, 2012, www.hrw.org.

Houston Stewart Chamberlain, *Τα θεμέλια του 19^{ου} αιώνα*,
<http://www.hs-chamberlain.net/bibliography/bibliography.html>.

Institute For Historical Review, <http://www.ihr.org/>.

Alfred Rosenberg,
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Rosenberg.html>.

Καθημερινή, τίτλος: «Για παιδική πορνογραφία και ρατσισμό οι περισσότερες καταγγελίες χρηστών του Διαδικτύου»,
<http://www.kathimerini.gr/848777/article/tehnologia/diakiktyo/gia-paidikh-pornografia-kai-ratsismo-oi-perissoteres-kataggelies-xrhstwn-toy-diakiktyoy>.

20 U.S. Code § 1092 - Institutional and financial assistance information for students,
<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/20/1092>, Cornell University Law School, Legal Information Institute,.

Ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ΦΕΚ για τον ν. 3304/2005, «Εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»,
<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=DE1eX1PkWuw%3D&tabid=132>.

Ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ΦΕΚ για το ν. 4139, «περί εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλες διατάξεις»,
<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=YTYbJcYuEkI%3D&tabid=132>.

Ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ΦΕΚ για τη τροποποίηση του ν. 927/1979 με τον ν. 4285 και προσαρμογή του στην απόφαση – πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ, «για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου και άλλες διατάξεις»,
<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=Ik2xQr3jIkg%3D&tabid=132>.

Ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ΦΕΚ για το ν. 3226, «Παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος»,
<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=a7yRfgkOUJI%3D&tabid=132>.

BBC, Gallagher M., «The birth and death of apartheid»,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/575204.stm>.

Τίτλος: «Γαλλία: Ποινικοποιήθηκε η άρνηση της γενοκτονίας των Αρμενίων. Με σχετική τροπολογία η υποτίμηση ή η άρνηση εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας επιφέρει ποινή φυλάκισης και πρόστιμο 45.000 ευρώ»,
<http://news247.gr/eidiseis/kosmos/news/gallia-poinikopoihthhke-h-arnhsh-ths-genoktonias-twn-armeniwn.4149806.html>.

Καμπάνια « No Hate Speech Movement» του Συμβουλίου της Ευρώπης,
<http://nohate.ext.coe.int/The-Campaign>.

Καμπάνια « No Hate Speech Movement» του Συμβουλίου της Ευρώπης,
<http://www.nohatespeechmovement.org/>.

Οδηγός του Πολίτη, ν. 4411/2016 – ΦΕΚ Α 142, Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο και του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της, σχετικά «με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης, που διαπράττονται μέσω Συστημάτων Υπολογιστών» [,www.odigostoupoliti.eu/nomos-44112016/](http://www.odigostoupoliti.eu/nomos-44112016/).

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1948, http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf.

«Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου για τη Καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου», <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2011/02/Aitiologikh-Ekthesh.pdf>.

Σύμφωνο Συμβίωσης, <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2015/11/Asymfonosimvioshs.pdf>.

Jews and the Black Holocaust - What are the Issues?, <http://www.radioislam.org/islam/english/toread/jewslave.htm>,

OSCE – ODIHR, Έκθεση 2007 <http://www.osce.org/secretariat/31249>.

OSCE – ODIHR, Έκθεση 2008 <http://www.osce.org/secretariat/36699>.

OSCE – ODIHR, Έκθεση 2009 <http://www.osce.org/secretariat/67759>.

OSCE – ODIHR, Έκθεση 2010 <http://www.osce.org/secretariat/76315>.

Διεθνής Σύμβαση για την «Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, όπως κυρώθηκε με το ν.δ. 494 της 24 Μαρτίου / 3 Απριλίου 1970, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2>.

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ετήσια Έκθεση 2011, <http://rvrn.org/category/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b8%ce%ad%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/page/6/>.

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ετήσια Έκθεση 2012, <http://rvrn.org/2013/04/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b1-%ce%ad%ce%ba%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%b7-2012/>.

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ετήσια Έκθεση 2013, <http://rvrn.org/2014/04/424/>.

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ετήσια Έκθεση, 2014, <http://rvrn.org/wp-content/uploads/2014/04/Report2013final.pdf>.

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ετήσια Έκθεση 2015, <http://rvrn.org/category/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b8%ce%ad%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/>.

«Ξένιος Ζευς: Ο ορισμός της φιλοξενίας στην Αρχαία Ελλάδα»,
<https://stardust30.wordpress.com/2008/09/23/xenioszeusoorismostisfilokseniasstinariaellada/>.

Συνήγορος του Πολίτη, *Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπισή του*, 2013,

<http://www.synigoros.gr/resources/docs/eidikiekthesiratsistikivia.pdf>.

R. A. V. v. St. Paul

505 U.S. 377 (1992), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/505/377/case.html>.

Virginia v. Black

538 U.S. 343 (2003), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/538/343/case.html>.

Το Βήμα, τίτλος: «Το νόημα της λέξης απάρτχαιντ»,

<http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=147378&dt=01/12/2002>.

Uniform Crime Reporting, <https://ucr.fbi.gov/ucr-publications#Hate, FBI>.

Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα,

https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26230&Itemid=33.

Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα του 1966,

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26231.

Βήμα Ιδεών, Ρεπούση Μ., τίτλος: «Οι νόμοι της μνήμης. Η ομηρία της Ιστορίας και η επίγνωση των ιστορικών», http://www.vimaideon.gr/MS_3115.html,

Washington Post, τίτλος: «Obama Signs Bill Expanding Hate Protection to Gays»,

<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/10/28/AR2009102804909.html>.

Εξτρεμιστικός διαδικτυακός τόπος, <http://www.zundelsite.org/>.